

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова**

**Ministry of Science and Education of Ukraine
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv**

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА МІСТ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Випуск 6

Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції

15 – 16 березня 2018 р.

GENDER POLICY OF CITIES: HISTORY AND MODERN TIMES

Issue 6

V International Scientific Conference

March 15 – 16, 2018

Харків – 2018

Kharkiv – 2018

УДК [396.1:316.334.56](063)

Г34

УДК [396.1:316.334.56](063)

G34

Редакційна колегія

Н. Бібік – канд. екон. наук; Г. Фесенко – канд. філос. наук

Editorial board

N. V. Bibik – Ph.D in Economics; G. G. Fesenko – Ph.D in Philosophy

Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали V міжнар. наук.-
Г34 практ. конф., Харків, 15 – 16 березня 2018 р. / [редкол.: Н. Бібік,
Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-в ім. О. М. Бекетова. – Харків:
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – Вип. 6. – 162 с.

У збірнику вміщено доповіді з проблем гендерної демократії соціополісу, трансформації гендерної культури, проблем і перспектив жінок в економічному середовищі міста, ефективних шляхів реалізації гендерної політики в Україні. Значна частина матеріалів присвячена феномену гендеру в історії міст.

УДК [396.1:316.334.56](063)

Gender policy of cities: History and Modern : abstract V international
G34 Scientific Conference, Kharkiv, March 15 – 16, 2018. [editors by N. V. Bibik,
G. G. Fesenko]; O. M. Beketov National University of Urban Economy in
Kharkiv. – Kharkiv : O. M. Beketov NUUEK, 2018. – Issue 6. – 162 p.

The collection includes the reports on the issues of gender democracy of a sociopolis, transformation of gender culture, problems and prospects of women in the economic environment of the city, effective ways to implement gender policy in Ukraine. Much of the material is devoted to the phenomenon of gender in the history of cities.

УДК 303.8-053.81(063)

© The authors, 2018

© O. M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv, 2018

© Колектив авторів, 2018

© Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, 2018

ЗМІСТ

<i>Баржина А. В., Лапчевська А. О.</i> Стратегічні напрями щодо змін гендерних стереотипів в умовах міського середовища.....	5
<i>Безбородова О. Л., Сичова В. В.</i> Особливості комплексної програми реалізації гендерної та сімейної політики в Харкові на 2018-2021 роки.....	8
<i>Бєлікова Ю. В.</i> Рекламний простір міста: можливості та небезпеки.....	12
<i>Білас Ю. В.</i> Бронзова поезія Міртали Пилипенко у музейному просторі Харкова.....	16
<i>Вороніна М. С.</i> Гендерні парадокси міста Херсон (1900-1930-ті роки).....	23
<i>Гейдел А. М.</i> Гендерна трансформація жіночих образів у творах Ольги Кобилянської.....	28
<i>Герасименко И. А.</i> Морфологические аспекты «текста» греческого полиса: гендерное измерение.....	33
<i>Головко О. В.</i> Соціально-гендерний портрет української сім'ї на тлі становлення дошкільної системи виховання (20-ті рр. ХХ ст.).....	38
<i>Горенко Д. А.</i> Роль жінки в управлінні проектами (на прикладі готельно-ресторанної сфери).....	43
<i>Груздова М. М.</i> Гендермейнстрімінг у містоплануванні.....	47
<i>Калагін Ю. А., Мазур М. В.</i> Жінки і війна. Гендерні стереотипи військовослужбовців.....	52
<i>Карпенко К. І.</i> Вплив гендерних студій на соціальну та духовну сфери життя суспільства.....	55
<i>Краснолобова І. М.</i> Притулки для жінок у системі надання допомоги постраждалим від гендерно обумовленого насильства.....	61
<i>Кронгауз В. О.</i> Реалізація засад гендерної політики в умовах шкільного середовища на прикладі освітньої галузі «Суспільствознавство».....	65
<i>Лисак Н. О.</i> Гендерні особливості в процесі становлення професійної кар'єри.....	70
<i>Науменко М. В.</i> Гендерні аспекти соціальної структури вищих військових навчальних закладів.....	74
<i>Оріховська Н. В.</i> Гендерний портрет суддівського корпусу та апаратів судів в містах України.....	77

<i>Питецька Н. І.</i> Ожиріння як пандемія сучасного міста. У фокусі жінка.....	81
<i>Питецька Н. І., Панасенко В. О.</i> Місто та питання здоров'я. Гендерні особливості формування алкоголізму.....	85
<i>Руденко С. М.</i> Гендерна маркованість глютонімів у контексті харчової картини світу ХХ-ХХІ ст.....	90
<i>Скіндер Н. В.</i> «Гра ніколи не закінчиться»: реалії та гендерні перспективи Харківського баскетболу.....	95
<i>Скубій І. В.</i> Чоловік-споживач у міському просторі радянської України в 1920-1930-ті роки: до проблеми методологічного осмислення.....	99
<i>Фінін Г. І.</i> Подолання гендерного несприятливого клімату (chilly climate) в освітньому середовищі міста.....	102
<i>Чхеайло І. І.</i> Ідея «Нового Просвітництва» – реалізація гендерної політики в просторі суспільства сталого розвитку.....	106
<i>Шахов А. В., Фесенко Т. Г.</i> Global Gender Gap Index: презентативність України у досягненні гендерної рівності.....	110
<i>Щербина М. М., Попова К. І., Колінько Є. А.</i> Вплив медіа на міфологізації образу «ідеальної жінки».....	115
<i>Яценко В. В., Семенов В. В.</i> Гендерна безпека у містах та планування майбутнього держави	118
<i>Яцюк М. В.</i> «Пролетаризація» жінок радянської України під час перших п'ятирічок: соціально-політичний вимір явища.....	121
<i>Bibik N. V., Fesenko G. G.</i> Urban planning from the gender perspective (case study from Ukraine)	126
<i>Fesenko T., Tupchenko V.</i> Gender audit of railway station complex architectural-spatial concepts.....	132
<i>Fesenko T., Tupchenko V., Rozsylny M.</i> Gender audit of inclusiveness of child's grounds.....	143
<i>Fesenko T., Tupchenko V., Rozsylny M.</i> Gender-sensitive parameters of sporting grounds.....	149
<i>Karpenko, K., Magapu Veera Venkata Akhil</i> Gender factors in education.....	156
<i>Vlasenko O., Fesenko T.</i> A gender-oriented project management office as an effective tool of the city management system.....	159

Баржина А. В., Лапчевська А. О.

*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЩОДО ЗМІН ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В УМОВАХ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасній Україні гендерна рівність забезпечується на законодавчому рівні такими нормативно-правовими актами, як Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Постанови Кабінету Міністрів України «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми», «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року», Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження гендерної рівності в освіту» [1]. Спільною метою усіх документів, перерахованих вище, є встановлення гендерного балансу в усіх сферах життя.

Втім, цей баланс на практиці, в житті, далеко не завжди дотриманий. Це пов'язано з існуванням стійких гендерних стереотипів, які впливають на формування сталих уявлень про обов'язкові риси поведінки залежно від статі, поділу на традиційні соціальні ролі, що нав'язує патріархальний устрій. Передусім, це стереотипи маскулінності-фемінності. У стереотипному уявленні маскулінності фіксуються «активно-творчі» характеристики, інструментальні риси особистості, такі як активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства. Фемінність, навпаки, вбачається як «пасивно-відтворююче», що виявляється в експресивних особистісних характеристиках, таких як залежність, піклування, тривожність, низька самооцінка, емоційність. Маскулінні характеристики звичайно протиставляються фемінним, розглядаються як протилежні, взаємодоповнюючі [2].

Гендерні стереотипи також стосуються уявлень про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками, зокрема, для жінок – роль домогосподарки, матері. Жінці передбачається перебування у приватній сфері життя – дім, народження дітей [3], на неї накладається відповідальність за взаємовідносини у сім'ї. У німецькій мові існує

приказка про чотири «К», яка відображає стереотипне уявлення про соціальну роль жінки. Перекладається вона як «кухня, церква, дитина, плаття». Чоловікам передбачається включеність у суспільне життя, професійна успішність, відповідальність за забезпечення сім'ї. Найбільш значущими соціальними ролями для чоловіка є саме професійні, які можна окреслити двома «К» – «кар'єра» та «капітал».

Гендерні стереотипи також визначається специфікою змісту праці. У відповідності з традиційними уявленнями передбачається, що жіноча праця повинна носити виконуючий, обслуговуючий характер, бути частиною експресивної сфери діяльності. Жінки найчастіше працюють у сфері торгівлі, медицини, освіти. Для чоловіків можлива творча та керована робота, їх праця визначається в інструментальній сфері діяльності [4].

Щоб виправити цю ситуацію і наблизитися до гендерної рівності, Україна повинна розробити цілісний довгостроковий підхід, враховуючи такі стратегічні напрямки:

- виконання міжнародних зобов'язань України та забезпечення застосування Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, як правового документу, що має перевагу над суперечливим внутрішнім законодавством;

- розвиток компетенції та координація діяльності органів державного управління різних рівнів для вирішення питань гендерної рівності;

- законодавче забезпечення та внесення змін до виборчого законодавства для збільшення представництва жінок на вищих урядових посадах та в державних виборних органах;

- посилення просвітницької діяльності для подолання наявних дискримінаційних стереотипів щодо жінок;

- ліквідація дискримінації щодо жінок у сфері зайнятості і забезпечення рівної оплати праці за рівно вартісну роботу;

- проведення навчальних програм з питань гендерної рівності для представників місцевих і центральних органів влади, судових органів, шкіл, соціальних служб та правоохоронних органів;

- впровадження механізмів недопущення гендерно-дискримінаційної інформації в ЗМІ, публічних виступах, рекламі [5].

Особливо величезну роль в змінах гендерних стереотипах відіграють ЗМІ. Завдяки розвитку феміністичних рухів з'являються несексистські

словники, створюються реклами, передачі, книги, навчальні програми тощо, в яких намагаються уникнути відображення закріплених типових образів чоловіка та жінки (жінка-домогосподарка, чоловік-бос). Також відбувається процес переробки дитячих підручників, книжок для домашнього читання.

Мета цих змін – звільнити свідомість людини від тиску стійких уявлень, які в більшості своїй уже не відповідають сучасній ситуації. А комунікаційні процеси здійснюють вирішальний вплив на формування, функціонування та зміни моральних гендерних стереотипів.

Література

1. «Про впровадження гендерної рівності в освіту» [Електронний ресурс]: Наказ МОН України від 10.09.2009 р. № 839. Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/183->
2. Фесенко Г. Гендерночутливі локації в урбанізованому просторі. *Гендерний журнал «Я»*. 2015. № 38. С. 4–6. Фесенко Г. Г. Гендерночутливі локації в урбанізованому просторі. *Гендерний журнал «Я»*. 2015. № 38. С. 4–6.
3. Фесенко Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філософія*. 2014. Вип. 30. С. 56–68.
4. Гендерная психология / под ред. И. С. Клециной. СПб.: Питер, 2009. 496 с.
5. Fesenko T., Fesenko G., Bibik N. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine). *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2017. Vol.3. Iss. 2(87). P. 25–33.

Безбородова О. Л.

Ленінський районний суд м. Харкова, Харків

д-р наук з держ. упр., проф. Сичова В. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ТА СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ХАРКОВІ НА 2018-2021 РОКИ

У зв'язку з необхідністю реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 р., ратифікації Стамбульської конвенції виникає інтерес політиків, управлінців, науковців, представників громадянського суспільства до правового механізму гендерної політики. Складовою останнього є програми (державні, регіональні, місцеві) реалізації гендерної політики. В умовах децентралізації державного управління, зростання повноважень органів місцевого самоврядування у даному контексті актуалізується питання щодо створення реалістичних місцевих програм гендерної рівності.

Діючи нормативно-правові акти України поняття «гендер» розглядають із точки зору рівності прав і можливостей жінок і чоловіків. Одним із інструментів забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні є впровадження та належне виконання програм із гендерної рівності. Згідно із Законом України «Про державні цільові програми» (2004 р.) запроваджуються нові державні цільові та місцеві програми (для вирішення проблем галузі або адміністративно-територіальної одиниці), фінансування яких передбачено здійснювати як із державного бюджету, так і з місцевого бюджету та інших джерел [2].

За фактичної децентралізації в Україні відбуваються кардинальні зміни в процесі формування та реалізації програм гендерної рівності. До 2017 р. спочатку затверджувалися Державні програми (наприклад, Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період 2006–2010 рр. та Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на 2013–2016 рр.), а місцеві програми лише відбивали їх основні напрями. В умовах децентралізації уперше в Україні створення та ухвалення регіональних, міських програм

випереджає за часом створення відповідних програм на національному рівні.

Рішенням 16 сесії Харківської міської ради (*далі* – ХМР) 7 скликання (08.11.2017 р.) прийнято Комплексну програму реалізації гендерної та сімейної політики в Харкові на 2018-2021 роки (*далі* – Програма). Для вирішення питань гендерної та сімейної політики при розробці Програми були враховані напрацювання науковців, Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї, гендерному насильству та протидії торгівлі людьми, Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту ХМР та Департаменту праці та соціальної політики ХМР.

Однією з особливостей прийнятої Комплексної програми реалізації гендерної та сімейної політики в місті Харкові на 2018–2021 роки є поєднання в ній питань гендерної і сімейної політики. Такий підхід передбачає укріплення сім'ї через руйнування традиційних гендерних стереотипів, формування позитивного ставлення до рівного розподілу домашніх обов'язків, відповідального ставлення до батьківства. В інших містах України приймаються окремі програми гендерної рівності або програми соціального розвитку, що містять блоки, присвячені певним напрямкам досягнення гендерної рівності.

Серед основних пунктів Програми є формування нормативно-правової бази забезпечення гендерної політики на місцевому рівні, культури миру та толерантності, протидія гендерно зумовленому, домашньому насильству та торгівлі людьми, досягнення гендерної рівності, підтримка інститутів сім'ї [1]. Представляється знаковим, що заходи щодо запобігання гендерно зумовленому та домашньому насильству є третім із 7 основних напрямів виконання Програми [1; 4, с. 139]. У даному розділі, зокрема, зазначено необхідність формування та оновлення бази даних органів, установ, організацій, які надають послуги із захисту та підтримки жертв гендерно зумовленого насильства; розвиток інфраструктури захисту від насильства шляхом розширення мережі закладів, установ та сервісів із надання допомоги постраждалим; забезпечення діяльності мобільних бригад екстреного та кризового втручання; координація діяльності з попередження насильства в сім'ї та гендерного насильства [1].

Фінансування Програми здійснюватиметься за рахунок коштів бюджету міста Харкова на 2018-2021 роки, а також інших передбачених

законом джерел. Для вирішення завдань Програми на 17 сесії ХМР 7 скликання (20.12.2017 р.) затверджено кошторис витрат [3]. Обсяг фінансування на 2018 рік складає 10 243 053,00 грн., що будуть виділені за рахунок коштів бюджету міста Харкова [3]. Серед основних напрямків фінансування Програми можна зазначити виготовлення та розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів, відеоматеріалів, проведення інформаційно-просвітницьких заходів із питань протидії гендерно зумовленому та домашньому насильству, спрямованих на формування у членів територіальної громади стійких переконань щодо неприйнятності та неприпустимості насильства, проявів дискримінації за гендерною ознакою, подолання стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка в соціумі, формування культури гендерної рівності. Програмою передбачається фінансування діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (9 районних у місті та міського), а також Центру допомоги жінкам, постраждалим від насильства (відкритого 02.12.2016 р., а з січня 2018 р., за ініціативи міської влади, вперше в Україні перетвореного на Комунальний заклад). Ці комунальні заклади постійно надають соціальні послуги та здійснюють соціальну роботу з жертвами домашнього та гендерно зумовленого насильства.

Реалізація даної Програми відбуватиметься за взаємодії міської влади з громадським сектором. Так, 12.12.2017 р. на засіданні Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї, гендерного насильства, протидії торгівлі людьми ХМР обговорювалося налагодження взаємодії влади (4-х Департаментів ХМР – (1) у справах сім'ї молоді та спорту, (2) праці та соціальної політики, (3) освіти, (4) охорони здоров'я) та 15 громадських організацій, у т.ч. Молодіжної ради при міському голові, а також центрів гендерної освіти вищих навчальних закладів. Така взаємодія міської влади та громадського сектору свідчить про застосування мережевого підходу в діяльності виконкому ХМР [4, с. 139]. Мережевий підхід змінює розуміння держави / органів місцевої влади як основних агентів політики, засвідчує ролеву рівність владних інститутів та громадянського суспільства, обумовлює їхню інституційну взаємодію в розробці та реалізації політичних рішень, обмін своїми ресурсами через існування певного спільного інтересу.

Таким чином, особливостями Комплексної програми реалізації гендерної та сімейної політики в місті Харкові на 2018-2021 роки є:

- поєднання питань гендерної і сімейної політики з метою укріплення сім'ї через руйнування традиційних гендерних стереотипів, формування позитивного ставлення до рівного розподілу домашніх обов'язків, відповідального ставлення до батьківства;
- приділення значної уваги питанням протидії гендерно зумовленому, домашньому насильству та торгівлі людьми (через близькість м. Харкова до зони збройного конфлікту на сході України);
- фінансування не лише окремих заходів Програми, але й комунальних закладів, що надають соціальні послуги та здійснюють соціальну роботу в рамках реалізації гендерної політики на місцевому рівні;
- горизонтальна взаємодія 4-х Департаментів Харківської міської ради, а також застосування мережевого підходу через взаємодію влади з громадськими організаціями.

Література

1. Комплексна програма реалізації гендерної та сімейної політики в місті Харкові на 2018-2021 роки [Електронний ресурс] : затверджена Рішенням 16 сесії Харківської міської ради Харківської області 7 скликання від 08.11.2017 № 833/17. – Режим доступу : <http://kharkiv.rocks/reestr/663869>
2. Про державні цільові програми [Текст] : Закон України від 18 березня 2004 року № 1621-IV // ВВР України. – 2004. – № 25. – С. 352.
3. Про затвердження кошторису витрат на виконання Комплексної програми реалізації гендерної та сімейної політики в місті Харкові на 2018-2021 роки за рахунок коштів бюджету міста Харкова на 2018 рік [Електронний ресурс] : Рішення 17 сесії Харківської міської ради Харківської області 7 скликання від 20.12.2017 № 917/17. – Режим доступу : <http://kharkiv.rocks/reestr/665353>.
4. Сичова В. В Запобігання та протидія гендерно-обумовленому насильству як напрям гендерної політики м. Харкова / В. В. Сичова // Модифікація концепції соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи в Україні у контексті реалізації Цілей сталого розвитку суспільства : матеріали Всеукр. наук.-пр. конф., Харків – Куряж (14 грудня 2017 року) / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. – Харків : ФОП Петров В. В., 2018. – С. 138–140.

канд. соціол. наук, доц. **Бєлікова Ю. В.**

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця

РЕКЛАМНИЙ ПРОСТІР МІСТА: МОЖЛИВОСТІ ТА НЕБЕЗПЕКИ

Реклама давно стала невід'ємною частиною сучасного міста, тому рекламний простір став об'єктом прискіпливої уваги архітекторів, дизайнерів, маркетологів, соціологів та психологів. Якщо архітекторів та дизайнерів насамперед цікавлять естетична сторона реклами, маркетологів – економічна, то соціологи та психологи вивчають соціально-психологічний вплив реклами на споживачів, розглядають її з точки зору використання та формування соціальних стереотипів, моделей поведінки, цінностей та норм.

Наукові праці, що описують рекламний простір міста, здебільшого орієнтовані на архітектурно-просторові рішення [1], менш поширеними є праці, які розглядають зовнішню рекламу як форму соціальної комунікації[2]. У той час як саме такий підхід дозволяє розглядати рекламний простір міста через призму соціальних характеристик та психологічного впливу, говорити про соціальні можливості та небезпеки комунікації.

Метою роботи є зазначити можливості та небезпеки рекламного простору міста.

Рекламний простір міста формують такі види зовнішньої реклами: біллборди (стандартний розмір 3 на 6 метрів, розраховані на водіїв/пасажирів та пішоходів), сітілайти (стандартний розмір 1,2 на 1,8 метрів, розраховані здебільшого на пішоходів), призматрони (подібні до біллбордів, але на них реклама змінюється), троли (стандартний розмір 1 на 5 метрів, розраховані здебільшого на водіїв/пасажирів, ніж на пішоходів), брендмауери (реклама великих розмірів, займає фасад будинку).

До можливостей рекламного простору можна віднести інформування споживачів щодо певних продуктів (товарів та послуг), виховання певних моделей поведінки, привертання уваги до соціальної, економічної чи політичної проблеми, ситуації чи процесу, бізнес.

Розглянемо можливості рекламного простору міста детальніше. Інформування споживачів щодо певних продуктів виконує не тільки економічну функцію (реклама збільшує попит), але й демонструє певні

споживацькі моделі поведінки, може сприяти підвищенню культури споживання, сприяє адаптації споживача до соціальних змін.

Важлива роль у рекламному просторі міста відводиться соціальній рекламі, яка сприяє формуванню соціально важливих моделей поведінки, наприклад, політичної активності, здорового харчування. Крім того, соціальна реклама може привертати увагу до проблем, таких як СНІД, туберкульоз, паління, наркотики. Однак, розробляючи соціальну рекламу треба бути обережними, обов'язково тестувати її, щоб не нашкодити. Так, соціальна реклама «мама, чому урод» мала наслідки у вигляді кількох суїцидів та депресії жінок, що народили дітей із вадами розвитку, оскільки реклама натякали, що причиною тому є виключно поведінка матері.

Бізнес можливості сучасної реклами завдяки новим технологіям збільшуються. Якщо раніше прорахувати ефективність зовнішньої реклами було дуже складно, маркетологи змінювали для кожної реклами номера телефонів, щоб відслідкувати кількість звернень з кожної реклами, чи орієнтувалися на попит, що теж було досить сумнівно, отже не тільки реклама впливає на нього, та існує відстрочений попит. На сьогодні існують технології, які дозволяють заміряти кількість людей, що побачили рекламу за допомогою супутника, наприклад. Взагалі однією з найбільших тенденцій у сфері споживання стає персоналізація, коли споживачі на свій смартфон отримують пропозиції, які цікаві саме для них, враховують їх попередню історію споживання, улюблені бренди. Можливо, що і зовнішня реклама у скорому майбутньому буде демонструвати різну рекламу в залежності від споживачів, що знаходяться поблизу.

Рекламний простір міста ховає в собі такі небезпеки: фізичні (може провокувати аварію внаслідок відволікання уваги водіїв), економічні (внаслідок невірної тактики знизити прибутки від продажів, викликати накладання штрафів на фірму), однак найбільше всього є соціальних небезпек: реклама порушує норми суспільної моралі, норми та цінності, що притаманні певному суспільству, здатна ображати та принижувати споживачів, провокувати агресію чи насилля по відношенню до певних соціальних груп.

Реклама дійсно відволікає увагу водіїв, про що свідчать численні експерименти, тому багато країн мають строгу регламентацію щодо розмірів та частоти зовнішньої реклами у місті та на магістралях чи навіть заборони реклами вздовж швидкісних автошляхів.

Соціальних ризиків реклами є чимало і слід розуміти, що вони викликають зменшення попиту, оскільки споживач починає «голосувати гаманцем», існує також ризик зниження чи втрати лояльності споживачів внаслідок неадекватної реклами. Однією з найрозповсюдженіших причин такої реакції споживача на рекламу є дискримінація чи сексизм у рекламі.

Досить часто спостерігаємо ситуацію, коли автівки, квартири, електроніку, інтернет-послуги, ресторани просувають у рекламі, використовуючи жіноче тіло, рідше – чоловіче, та/чи використовують двозначні вирази, наприклад, «даю всім», «обирай будь-яку» в рекламі квартир, коли на білборді представлені три жінки, звичайно, що споживач співвідносить картинку та слова у рекламі – така реклама порушує закон України «Про Рекламу» та галузеві стандарти рекламистів та маркетологів, представляє недобросовісну рекламну практику.

Постає питання, чим є небезпечним сексизм у рекламі (дискримінація за ознакою статі). По-перше, реклама не тільки відображає соціальну реальність, моделі поведінки та стереотипи, що притаманні суспільству, але й формує їх. Таким чином, сексизм у рекламі, якщо ми стикаємося з ним щодня робить нас сліпими по відношенню до проявів дискримінації в інших сферах, призвичає бачити у жінці «об'єкт споживання», річ, а не особистість, людину, що має гідність, право на голос, здатна вирішувати та обирати, мати статус та вплив, займати важливі посади.

По-друге, доказано, що сексизм у рекламі провокує домашнє насилля, сексуальні домагання на робочому місці. Існує реклама, яка прямо пропагандує насилля по відношенню до жінок, але найбільш небезпечною є реклама, яка містить неявне насилля. Наприклад, нещодавно було знято рекламу «Чоловічих клубів» біля аеропорту Бориспіль, що пропонували секс-послуги українських ляльок (жінки були названі ляльками, тобто речами, іграшками, з якими можна робити що завгодно). Така реклама піднімає проблему секс-туризму в Україну.

По-третє, особливий вплив рекламні образи та меседжі мають на дітей, оскільки реклама виступає агентом соціалізації та ресоціалізації. Тому важливо які рекламні образи, моделі поведінки, гендерні ролі пропонуються рекламою, оскільки є прикладами наслідування.

В якості висновків слід зазначити, що робити, коли Ви стикаєтесь з рекламою, що Вас ображає. Існує кілька організацій, до яких можна звернутися з відповідною скаргою (обов'язково сфотографувати таку

рекламу і зазначити її місцезнаходження): Індустріальний Гендерний Комітет з Реклами, Державна інспекція України захисту прав споживачів, вповноважений з прав людини. Досить часто адекватні організації, у тому числі і у соціальних мережах, змінюють рекламу та гасла, враховуючи побажання споживачів, коли вони зазначають, що реклама їх ображає. Великий вплив має самоорганізація рекламної отрасли, отже агенції, що є членами професійних асоціацій, таких як Українська Асоціація Маркетинга, Всеукраїнська Рекламна коаліція та інші підписали та дотримуються відповідних стандартів зі створення реклами.

Література

1. Белікова Ю.В. Соціологія реклами : навч. посібн. / Н. М. Лисиця, Ю. В. Белікова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 208 с.
2. Афронов В. К. Проблеми впорядкування рекламно-інформаційного простору міста Києва/ В.К. Афронов, О.О. Сафронов // Теорія та практика дизайну, 2016, 9: 208-217.
3. Удріс-Бородавко Н. С. Рекламна світлина як засіб проектування соціальної комунікації // International Scientific and Practical Conference World science. Vol. 5. No. 2. ROST, 2018.

Білас Ю. В.

*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

БРОНЗОВА ПОЕЗІЯ МІРТАЛИ ПИЛИПЕНКО У МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ ХАРКОВА

В історичній науці різних країн світу віддавна посіла значне місце жіноча історія як окремий напрямок наукового дослідження, і почала здобувати визнання в академічному середовищі. Історикиня Герда Лернер, яка стояла у витоків актуалізації жіночої проблематики в історичній науці зазначала: *«Ролі жінок і чоловіків у суспільстві різні, але їх значення однаково важливе. Тому і їхні досягнення слід вимірювати різними мірками. Визначити і застосувати такі мірки складно доти, доки наші прогалини у знаннях про фактичні внески жінок не буде заповнено. І саме це слід зробити»* [10, с. 159]. Дослідження досвіду жінок в усіх без винятку сферах людської життєдіяльності непорушно зберігає свою актуальність.

Міртала Пилипенко

«Сила України – в її жінках» – запевняє в одному зі своїх інтерв'ю і всесвітньо відома американська скульпторка та поетеса українського походження Міртала Пилипенко [17]. Творчість пані Міртали – це справжній новий жанр у мистецтві, де поєднуються і скульптура, і поезія, і музика. Її твори позбавлені ілюстративної предметності: любов і смерть, душа і вічність, краса і віра – ось ті вічні і нестаріючі теми, які надихають Мірталу [11].

Доля і творчість майстрині вимагає окремого і глибокого дослідження. Шлях творчості Міртали на її батьківщину видався достатньо важким та сповненим перепонами долі і життя

Міртала Сергіївна Пилипенко – донька українського письменника та громадського діяча Сергія Пилипенка, засновника першої української літературної спілки «Плуг», та Тетяни Михайлівни Кардиналовської – перекладачки, викладачки і авторки споминів «Невідступне минуле»¹.

¹ Народилася Міртала Пилипенко 29 квітня 1929 року в Харкові. Тетяна Кардиналовська у своїх спогадах оповідала, чому для молодшої доньки було обрано

Родина Пилипенків мешкала в Харкові, в письменницькому будинкові «Слово». Сергій Володимирович Пилипенко був душою українського літературного середовища, до нього тягнулися письменники і поети – як початківці, так і зрілі автори [18, с. 435]. Велика кількість українських літературних діячів з теплотою згадували літературні вечори в Харкові вдома у С. Пилипенка, серед них і письменниця Докія Гуменна і відомий український поет Володимир Сосюра та інші [8].

Сергій Пилипенко разом із доньками Асею та Мірталою

29 листопада 1933 року в квартирі Пилипенків відбувся обшук, Сергія Володимировича було заарештовано². Арешт батька для Міртали став справжньою трагедією, яка глибоко впала в її душу, а згодом – знайшла свій прояв в її творчості.

Після арешту Сергія Пилипенка Тетяна Кардиналовська разом із доньками Асею і Мірталою були вислані за межі України на 10 років без права листування і повернення на батьківщину [14, с. 9].

«Усі мої спогади про життя на Україні – під знаком страху: не можна говорити про батька, не можна запрошувати додому друзів, не можна взагалі – дихати...» – згодом пригадає Міртала, коли знову опиниться в Україні [17].

У засланні Міртала разом з матір'ю і з сестрою жили в місті Калінін (нині Твер), там вона ходила до школи, а згодом родина нелегально

таке незвичайне ім'я: *«Свою другу дочку ми назвали Мірталою за ім'ям героїні однойменного історичного роману польської письменниці Елізи Ожешко. Цей твір у російському перекладі був у нас в бібліотеці. Він побудований на історичних фактах і змальовує життя красуні, яка жила в стародавньому Римі й була відомою гетерою – зналася з багатьма сенаторами і впливала на політику. Її життя закінчилося трагічно. Для мене, звичайно, ці факти не мали ніякого значення – просто мені сподобалося гарне звучне ім'я»* [9, с. 170]. Сама ж Міртала Сергіївна запевняє, що в її житті є очевидні паралелі із життям літературної героїні роману [17].

² Сергій Пилипенко був звинувачений за участь в українській контрреволюційній організації, за передбаченими статтями 54-8 і 54-11 Карного Кодексу УСРР. 3 березня 1934 року Колегія ОДПУ затвердила застосування до Пилипенка «найвищу міру соціального захисту», тобто розстріл [7, с.107].

повернулася до України, де жила у Вінниці, там їх і застала Друга Світова війна³.

Перебуваючи два роки в біженських таборах в Італії Міртала отримала дозвіл адміністрації біженського табору вчитися в Римі у французькому ліцеї «Шатобріян». Ліцей вона не закінчила, бо не зникала загроза репатріації, родині вдалося втекти до Англії, а звідти у 1947 році емігрувати до США [14, с. 11].

Творчій шлях пані Міртали бере свій початок, відколи у 19 років вона почала відвідувати мистецьку студію, де й почала займатися ліпленням⁴.

Художню освіту Міртала здобула в мистецькій школі при Бостонському Музеї Мистецтв по класу скульптури. В 1957 році вона блискуче закінчила школу і одержала вищу нагороду – стипендію на творчу подорож до Європи. В Парижі вона удосконалила свій фах, навчаючись у відомого скульптора Осипа Цадкіна та в Кутюр'є в Школі декоративного мистецтва. Повернувшись до Америки, Міртала закінчила Тафтський університет і отримала ступінь Бакалавра Мистецтв. Вірші вона почала писати в середині 1960-х років. В 1972 році була опублікована її перша збірка поезій російською мовою і після нетривалої викладацької роботи на курсах скульптури, Міртала повністю присвятила себе творчій праці. Згодом її вірші вийшли в США українською та англійською мовами [15, с. 5].

Шлях, яким творчість Міртали потрапила до України був незвичайно складний. У 1973 році Сергія Пилипенка було повністю реабілітовано і його дружина Тетяна Кардиналовська поїхала до Києва з його бронзовим портретом роботи Міртали.

Тетяна Михайлівна передала портрет Спільці письменників, на засіданні якої були присутні ті, що особисто знали Пилипенка і з любов'ю

³ В одному зі своїх інтерв'ю ще в 1992 році Міртала Сергіївна розповідала про свої дитячі роки: «Почалася війна, і німці забрали нас до таборів примусової праці. В таборах у Німеччині ми з сестрою пробули два роки... Моє дитинство минуло в клопотах що поїсти... Перший же мій контакт з мистецтвом відбувся в Італії. У Неаполі я вперше побачила античні скульптури, музеї, храми. Але тоді мені й не спадало на думку, що займусь цим. Хоча мистецтво дуже вразило» [17].

⁴ Міртала згадувала свої початкові кроки в скульптурі: «Коли вперше виконала портрет, вчителька сказала: «О, то ви вже раніше вивчали скульптуру!» В мої заперечення ніхто не повірив – надто вже легко мені все вдавалося. Потім, працюючи у Гарвардському університеті у бібліотеці, попросила дозволу відвідувати курси у класі скульптури вільним слухачем (на сталі навчання не було грошей). Після першого заняття професор погодився. А в кінці навчального року сказав мені: «Ви мусите іти цим шляхом». Але тоді я вже відчувала це сама...» [17].

про нього згадували. Одним із них був відомий письменник, журналіст і театральний критик Юрій Смолич. Побачивши портрет Пилипенка, він висловив побажання, щоб скульптури Міртали якось були привезені на батьківщину, хоча б у формі фоторепродукцій [14, с. 16].

Ідею Смолича вдалося здійснити лише в 1991 році. 40 бронзових скульптур були привезені до Львова, де і відкрилась виставка в Мистецькій Галереї. Звідти скульптури були перевезені до Києва і були експоновані в Музеї Шевченка, заснованому батьком Міртали. І в 1991 році Міртала вперше після від'їду з України і довгих блукань, приїхала до Києва на відкриття своєї виставки [14, с. 18].

Згодом, після турне по головних музеях країни, Міртала подарувала свої скульптури батьківщині. Вони тепер на постійній виставці в Українському домі у Києві та в меморіальному Музеї Сергія Пилипенка при Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова [15, с. 6].

Скульптури Міртали – малі за розміром і водночас монументальні за змістом, саме тому одна, з найвідоміших скульптур Міртали неодноразово була представлена у конкурсах монументальних проєктів України. 15 березня 1996 року було видано Указ Президента України Про спорудження Монумента Незалежності України [1]. Цей указ став започаткуванням проведення відкритого конкурсу, у якому взяла участь і Міртала Сергіївна.

*Скульптура
«Взаємозалежність»*

*Скульптура
«Україна-Фенікс-Лелека»*

Скульптура «Україна-Фенікс-Лелека» була створена майстриною ще в 1998 році, а представлена пізніше, у третьому турі конкурсу в 2001 році. Багатоплановість композиції є алегоричним втіленням українського тризуба. Форма полум'я і лелеки ототожнюється з тризубом. Лелека, як відомо, традиційний символ української людини. Перерване коло навкруги умовного тризуба символізує визволення України, що відродилась і постала як Фенікс із попелу. За ідеєю цей монумент під час особливих свят стає фонтаном з поєднанням стихій води і

вогню. З крил лелеки вода підноситься вгору і падає навкруги всієї скульптури.

Поштовхом до участі у конкурсі слугував відгук на виставку Міртали в Українському Домі кореспондента газети «Вільна Думка» А. Михайленка: *«Вражає розкутість художнього мислення, алегоричність і багатоплановість, незакомлексованість. Її скульптури ніби підказують: ось де треба шукати напрямки для проектування монумента Незалежності, а не серед традиційних жінок-українок, коней-пегасів, обелісків, колон та арок...»* [11]. Переможцем конкурсу став, як відомо, проект автора Анатолія Куща.

Указом Президента України від 3 лютого 2010 року За вагомий особистий внесок у збереження та збагачення національної та історико-культурної спадщини, активну діяльність у справі повернення культурних цінностей в Україну та з нагоди річниці утворення Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України Міртала Сергіївна Пилипенко була нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня [2].

**Ескіз проекту
«Україна-Фенікс-Лелека»**

«Я мрію розповсюдити скульптуру «Україна – Фенікс – Лелека, по всій Україні як символ її духовного відродження.»

І як було б чудово, якби першим містом, в якому з'явився би цей символ, став мій рідний Харків!» [12] – поділилася в одному з листів Міртала Сергіївна про своє бажання розповсюдити свою скульптуру.

У 2011 році Міртала подала заявку в харківський Оргкомітет конкурсу на пам'ятник Незалежності на площі Конституції, який було об'явлено міськвиконкомом і стала учасником конкурсу. За дозволом почесного ректору ХНУМГ імені О.М. Бекетова Леоніда Миколайовича Шутенка Музейний Комплекс університету передав Журі конкурсу макет скульптури Міртали. В своєму листі до Л.М. Шутенка Міртала Сергіївна написала: *«Может быть, действительно, пришел тот момент, когда возможно попробовать реализовать давно задуманную идею?»* [13].

Управління містобудування і архітектури нагородило пані Мірталу почесною грамотою за створення сучасного монументального і архітектурного середовища міста Харкова шляхом благодійної участі у конкурсі на ескіз-ідею пам'ятника Незалежності України на майдані

Конституції [16]. Переможцем конкурсу став проект відомого українського скульптора О. Рідного.

Фігурувала скульптура «Україна-Фенікс-Лелека» і як елемент композиції ескізного проекту «Маяк Свободи», що приймав участь у конкурсі пам'ятних монументів на площі Свободи у Харкові [5].

Сьогодні пані Міртала продовжує натхненно працювати, останнім часом успішно випробувала себе у нових жанрах. Вона виготовила серію Мандалів – мініатюрних скульптур філософського змісту. Ці ж роботи можна бачити й у вигляді кулонів.

Творчість Міртали попри всі перепони долі майстрині все ж таки стала відомою на її рідній землі. Сьогодні в постійно діючій експозиції скульптур Міртали в Музейному комплексі ХНУМГ імені О.М. Бекетова представлені два альбоми з відгуками відвідувачів виставок, присвячених творчості Міртали в Музеях мистецтва у таких містах, як Київ, Миколаїв, Дніпро, і, звичайно ж, Харків [3;4]. Це сторінки рукописних записів, слова захоплення її мистецтвом і найщиріші побажання до неї. Всі, хто мав змогу торкнутися прекрасного, створеного Мірталою – жоден не залишився байдужим – школярі, студенти, працівники вишів, лікарі, художники і багато інших. Відгуки відвідувачів виставок Міртали в Україні мали для неї особливе значення як голосу народу і оцінка її мистецтва, яка цінніша за рецензії професійних критиків [14, с. 29].

Література

1. Указ Президента України Про спорудження Монумента Незалежності України від 5 березня 1996 р. №191/96. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191/96>.
2. Указ Президента України Про відзначення державними нагородами України від 03.02.2010 р. №89/2010 / Музей історії ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Особистий фонд С. Пилипенка.
3. Альбом відгуків з виставок в Музеях мистецтв 1991–1992 рр. Харків – Дніпро – Миколаїв./ Музей історії ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Особистий фонд С. Пилипенка.
4. Альбом відгуків з виставок в Музеях мистецтва 1991–1992 рр. Київ, Харків./ Музей історії ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Особистий фонд С. Пилипенка.
5. В Харькове представили эскизные проекты памятного знака на площади Свободы. URL: <http://www.city.kharkov.ua/ru/news/-34409> Дата звернення: 25.03.2018.
6. Войтович В., Римарук І. Діти твої, Україно // Україна. Київ, 1991. № 20.
7. Герасим'юк О. Розстрільний календар. – Харків: Книжковий Клуб: «Клуб сімейного дозвілля», 2017. – 432 с.
8. Документальний фільм «Сергій Пилипенко». Київ : Телерадіокомпанія «Альтернатива», 1998.

9. Кардиналовська Т. М. Невідступне минуле. З продовженням, написаним доньками Тетяни Асею і Мірталою Від темряви до світла / Редактори-упорядники Ася Гумецька, Міртала Пилипенко. Київ : Київ – Париж – Дакар, 2017. – 384 с.
10. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології // Український історичний журнал. Київ : Вид-во Інституту історії України НАН України, 2017. Вип. № 2. С. 159–172.
11. Корсун Л. Пластична виразність поетки і скульптора // Україна молода. Київ, 2008. Вип. №154. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1229/164/43542/> Дата звернення: 25.03.2018.
12. Лист Міртали Сергіївни Пилипенко. 01.11.2005 / Музей історії ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Особистий фонд С. Пилипенка.
13. Лист Міртали Сергіївни Пилипенко. 11.05.2011 / Музей історії ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Особистий фонд С. Пилипенка.
14. Міртала Пилипенко. Скульптор і поет. Монографія / Л. Винар, О. Біланюк, О. Домбровський та ін. Нью-Йорк, Київ, Львів: Видавництво «Місіонер», 2007. – 136 с.
15. Пилипенко М. Втілені думки. – Львів: Видавництво «Місіонер», 2004. – 200 с.
16. Почесна грамота Мірталі Пилипенко / Музей історії ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Особистий фонд С. Пилипенка.
17. Роздобудько І. Світло й тіні пані Міртали // Родослав. Київ, 1992. Січневий випуск.
18. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / керівник вид. проекту: В. М. Бабаєв, редкол: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін. – Харків: Золоті сторінки, 2012. – С. 435–436.

канд. іст. наук, доц. **Вороніна М. С.**

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ГЕНДЕРНІ ПАРАДОКСИ МІСТА ХЕРСОН (1900-1930-ті роки)

Проблематика модернізації на сьогодні є однією з найпопулярніших у історичній науці, одним із флагманів її втілення був процес урбанізації. Маскулінний характер тієї незначної літератури, що є, надто відвертий; навіть у радянському виданні «Історія міст і сіл України. Херсонська область», де, зазвичай, висвітлювали діяльність революціонерів найменшого масштабу не зважаючи на стать, аби довести «масовість» і «природність» більшовизму в даному регіоні, жодних згадувань про революціонерок, жіночих фото [1]. Дана стаття вже третя спроба проаналізувати конструювання гендерної ідентичності в контексті історичних трансформацій міст [2]. І мета даної розвідки показати розмаїття українських містянок, і гендерне обличчя міста Півдня України.

Херсон мав стати військово-морським центром, але Миколаїв перейняв цю роль до поки вона перейшла Севастополю, тому його ментальне обличчя «зависло» між тим самим Миколаєвом та, як не дивно, Одесою. Херсонський дослідник С. Водотика взагалі стверджує, що: «Місто Херсон зобов'язане своїм народженням у значній мірі невдалій спробі Катерини II реалізувати імперський геополітичний «Грецький проект»... У радянську добу геополітичні цілі СРСР сягали обривів «світової пролетарської революції», які знов тимчасово перетворили Херсон на «місто корабелів» в інтересах пріоритетів держави» [3, с. 93-94].

Періодично йому доводилося знову ставати військовим опорним пунктом, але торгівельна жилка та значна частина населення іудейського віро сповідання, яка за російським законодавством була дуже обмежена у виборі професій, неоднозначно корегували суттєві риси маскулінності. Приміром, за переписом 1897 їх налічувалось 17162 особи або 30,6% [Підраховано М.В.] [4, с.1], для порівняння: 1850-ті – 41,4%, 1926 – 25,3%, 1939 – 16,6%) [5]. Окрім 70,7% українців, росіян, білорусів, тут мешкали інші етноси, з якими російській уряд вибудовував індивідуальні відносини на законодавчому рівні: старообрядці, караїми, греки, татари, поляки та німці. Таким чином, на становище жінок впливали не тільки цивільне суднобудування, наявність портів та популярність професії моряка серед

чоловіків, а й гендерно-ментальні особливості кожної етнічної громади, саме ці фактори й стали основою гендерних парадоксів.

Російський царат постійно намагався «вирішувати» єврейське питання, одним із способів було створення казенних єврейських училищ, «як не дивно єврейське жіноче училище тут було відкрито на два роки раніше ніж чоловіче в 1848, зрозуміло, що основна їх мета була саме в зросійщені єврейського населення й саме через це вони були більш доступні найбіднішим верствам населення, оскільки заможні усіма засобами намагались їх уникати» [6], відповідно заохочуючи за цей «привілей». Але при цьому, традиційно навчання відбувалось при хедерах, куди не було доступу для дівчат із будь-якої страти, тобто бідні єврейські дівчата мали кращий доступ до освіти. Опосередковано це підтверджує перепис 1897: загальний рівень писемності в губернії серед жінок дорівнював 16,32% (чоловіків – 35,01%), дівчат, які навчались в університетах, у вищих та середніх спеціальних закладах відсоток коливався від 0,5% (дворянки, духівництво) до сотих відсотка решти станів, а от у середніх навчальних закладах відсоток перших доходив до 40-43,56% і серед «іногородців» – 20%, а от серед дочок почесних громадян тільки 8,81% [4, с. XV], але це саме та страта, куди напевно могли потрапити представники іудейського віро сповідання.

Однак і для представниць православного віросповідання також не все так однозначно було в освітній стратифікації. За спогадами Й. Н. Векслера в Херсоні були: «дві чоловічих гімназії, реальне училище, духовна семінарія, шість жіночих гімназій, 3-х класне міське училище, початкове училище імені Пушкіна, початкове училище ім. Некрасова, сільськогосподарське училище, морехідне училище. Навчання хлопчиків і дівчаток було роздільне... Начальниця, завідувача гімназією не могла бути головою педагогічної ради, в той час, як в чоловічих гімназіях директор був за положенням головою педагогічної ради.» [7]. Такий собі зразок гендерної сегрегації як у монастирях. Проявом модернізації було те, що при приватній гімназії Валентини Іванівни Марченко у 1902 був відкритий дитячий садочок. Але з одного боку навчання тут було доступне лише для забезпечених дівчат, а з іншого у вересні 1915 власниця нарешті добилася відкриття 8-го класу, який гарантував свідоцтво про спеціальність «домашня вчителька» [7]. Крім того, 8-й клас це надолуження відмінностей із чоловічими гімназіями і тому це ще й обов'язкова умова для вступу до вищих навчальних закладів, які більш менш стали

доступними для жіноцтва на початку ХХ століття. Але парадокс полягає в тому, що ця посада була найнижчою та найменш оплачувальною в «учительській ієрархії», тобто заможні херсонці вже відчули на собі трансформації пов'язані з модернізацією Російської імперії – для них стало актуальним, щоб їх дівчата отримали не просто гарну освіту з гендерним забарвленням, а й професію, яка все ж таки гарантувала хоч і скромний, але зарібок. Запит на жіночу освіту, безперечно, став трендом ще наприкінці ХІХ століття для містян усіх страт, якщо серед 50-90-то річних писемні жінки склали третину від чисельності писемних чоловіків, то для 20-40-ка річних – половину, а для 6-20-ти річних – 2/3 і більше [Підраховано М. В.] [4, с.14-15.] Як згадувала спадкоємиця купця 2-ї гільдії Зіновія Марковича Медведєва: « Потім я довго дивилася списки випускниць двох жіночих гімназій за 1918 ... Виявилось, що більшість дівчаток були з купецьких і міщанських сімей та іудейського походження. Дворянки і селянки, православні і протестантки були в абсолютній меншості.» [8]

Погроми, які почались ще в 1905 та ще більше набрали сили під час громадянської війни [9] внесли суттєві корективи в етнічний склад населення міста, від класового «підходу» також постраждало багато, але тепер парадокс полягав у тому, що разом із імперією рухнула й «межа осілості», і нова радянська столиця відкрила свої обійми перед освіченими професіоналами, а ті, в свою чергу, рятуючи крихітні залишки великих родин, готові були демонструвати лояльність до «Соф'ї Василівни» [сленгові назва радянської влади]. Таку стратегію виживання обрала й онука З. М. Медведєва й вихрест Є. В. Тарле з дружиною дворянкою та сестрою з купецького стану [10, с. 92] (хрестився він ще в 1893 заради дружини та з 1903 по 1918 жив і працював у Санкт-Петербурзі, з вищою освітою навіть іудеї мали право проживати поза межею осілості) [11].

Якщо на передодні І Світової війни чисельність херсонців дорівнювала 81 400 осіб [1, с. 80], то через усі перипетії, у тому числі через повернення до сіл, у 1925 було тільки 46 230 осіб і з цього моменту завдяки індустріалізації до 1939 зросла до 96987 [5]. На момент остаточного встановлення радянської влади в 1920 «у м. Херсоні робітниць членок Профспілок налічувалось до 7000... комуністок – до 200» [12, арк. 13] і як це не дивно саме для жіноцтва то були не найгірші часи: війна на теренах під російської України завжди створювала «вікно можливостей» для жінок у сенсі засвоєння професій та отримання освіти. Приміром, у

1921-1922 ремеслом фотографа займалось 21 особа і серед них була одна жінка [13]. Але поступово почали повертатися чоловіки з різноманітних фронтів і саме жінки одразу стали першими на скорочення, жіночі відділи з представницями при партійних організаціях усіх рівнів – це єдина структура, яка намагалась хоч якось контролювати гендерну дискримінацію, тому не дарма їх у сучасній літературі вважають утіленням саме «радянського фемінізму», як би самі більшовички не заперечували.

Однак, серед жінвідділів колишньої Херсонської губернії, як зазначалось у звітах за січень 1923: «Найменш благополучний - Херсонський» [14, арк. 1] до вересня працівниці окружного жінвідділу звітували, що «залишилось 5 підприємств, де працювало 105 робітниць, до партії вступило – 9 жінок, до комсомолу – 10, безробітних 1433... попит на роботу мізерний – у серпні послано 31 жінку... організовано безкоштовний обід для 196 та на годування немовлят біля 100, знижка на проїзд – 50%» [15, арк. 63-63а]. Напевно, не останню роль у млявій життєдіяльності міста відіграла втрата статусу губерньського центру та його постійне прикріплення то до Одеси, то до Миколаєва аж до 1944. Індустріалізація, звісно, не обійшла Херсон і питання жіночого безробіття почало форсованими методами вирішуватися республіканським урядом з 22/X 1930 по 20/X 1931: все ж таки було усвідомлення, що кудись треба дівати дітей дошкільного віку, приміром, на заводі сільгоспмашин ім. Петровського (колишній завод Гуревича) вже працювало 1470 робітниць, а наявних ліжок у садочках було 30, тобто за радянськими нормами треба було створити ще 180 [16, арк. 3], а взагалі по Херсонському району на квітень 1931 було 11 садочків із 900 дітьми, а планувалось 21 із 1900 [17, арк. 55].

Таким чином, виходить, що ніби радянська влада встановила гендерне рівноправ'я в праві на працю, але парадокс у тому, що до неї все це відбувалось еволюційним шляхом і зі справжнім правом вибору.

Література

1. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Херсонська область. АН УРСР. Інститут історії. – Київ : УРЕ АН УРСР, 1972. – 688.
2. Вороніна М. С. Харківські більшовики та гендерна демократія //Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4// Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (ХНУМГ імені О. М. Бекетова, Харків, 23–25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 32–34.; Вороніна М. С. Компаративний аналіз гендерних відносин в більшовицькій та українських партіях

Полтави 1900-1930 роки./ Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «гендерна політика міст: історія та сучасність» (ХНУМГ імені О. М. Бекетова, Харків, 6–7 жовтня 2015 р.): наук. зб. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – С. 29–32.

3. Водотика С. Регіональна історія у геополітичному вимірі: на прикладі Південної України //Регіональна історія України. Збірник наукових статей/ Головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор Я. Верменич. – Вип. 9. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. – С. 89–98.

4. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Херсонская губерния http://xn--90ax2c.xn--p1ai/catalog/000200_000018_v19_rc_1629489/

5. Херсон - <https://uk.wikipedia.org>

6. Херсон <http://www.eleven.co.il/diaspora/communities/14504/>; Казенные еврейские училища <http://www.eleven.co.il/jews-of-russia-and-ussr/history-legal-status>

7. Орленко Н. Гимназия Марченко. <http://www.kordi.info/kherson/gimn-march.html>

8. Медведева-Хазанова М. Моя родословная. // Звезда 2003 № 4 <http://magazines.russ.ru/zvezda/2003/4/medved.html>

9. Черта оседлости <http://www.eleven.co.il/jews-of-russia-and-ussr/history-legal-status>

10. Л. Е. Белозерская-Булгакова, Так было (воспоминания об академике Е. В. Тарле)

11. Тарле Евгений Викторович <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

12. ЦДАГО Ф. 1, оп. 20, спр. 352. Арк. 147.

13. Херсонские фотографии на заре советской власти <http://www.kordi.info/moskalenko/hersonskie-fotografyi.html>

14. Державний архів Одеської області (далі ДАОО) Ф. П.- 3., оп. 1, спр. 832, арк. 103.

15. ДАОО Ф. П. 3., оп. 1, спр. 845, арк. 73.

16. Центральний державний архів вищих органів влади (далі ЦДАВО) Ф. 1, оп. 6, спр. 1094, арк. 165.

17. ЦДАВО Ф. Р377, оп. 1, спр. 9536, арк. 90.

Гейдел А. М.

Харківський коледж КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ГЕНДЕРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Тема доповіді є актуальною, оскільки в сучасному світі змінилися погляди щодо ролі жінки в суспільному житті і саме тому ця тема потребує подальшого та глибшого аналізу. Саме радикальні та революційні на той час погляди Ольги Кобилянської та Лесі Українки сприяли поширенню феміністичного руху та формуванню феміністичних позицій не тільки в Україні, але й в Європі.

Ольга Кобилянська стала першої жінкою-письменником в українській літературі, яка протягом усього свого життя незмінно цікавилася цією темою, виражаючи прагнення української інтелігенції.

На думку М. Сріблянського, Кобилянська є назвати «найбільш талановитим і глибоким» виразником сучасної їй «дійсно-інтелігентської душі», і передусім – жіночої душі. У творах письменниці жінка постає безправною, скривдженою, терплячою жінкою, як правило, з середнього прошарку, обмежена міщанськими принципами та міщанською філософією. Жінка, яка приречена на довговічне терпіння, і саме ця жінка є такою близькою Ользі Кобилянській.

У своїх ранніх літературних спробах Кобилянська відображає душевні настрої, прагне до світла та до свободи і людського щастя, роздумує над долею ровесниць у задушливій містечковій атмосфері. Письменниця піднімає важливі проблеми як особистісного, так і суспільного характеру. Серед цих проблем центральною є проблема свободи і рівноправності жінки в сім'ї та суспільстві, проблема боротьби за волю та справедливе ставлення до жінки. Цю проблему Кобилянська розкриває у творах «Людина», «Царівна», «Valse mélancolique», «Природа», «Він та Вона».

Ольга Кобилянська з'явилася в українській літературі саме тоді, коли стала актуальною проблема емансипації. Діяльність Кобилянської була пов'язана з так званою «феміністичною практикою». Саме читання творів німецьких класиків літератури та філософії допомогло письменниці зрозуміти необхідність зміни світосприйняття й вийти на новий рівень

мислення. Можливо, саме тому перші твори письменниці були написані німецькою мовою.

Кобилянська стала членом «Союзу руських жінок» Буковини і звернулася до проблеми національної самоідентифікації. Жіночий рух в Україні зосереджувався на емансипаційних завданнях. Рух інтелектуалок за суспільно-політичні права суттєво відрізнявся від феміністичного руху у Європі у 70-і роки ХХ ст. Кінцева мета феміністичного руху відрізнялася від мети емансипанток: перші прагнули змінити патріархальну культуру на матріархальну, інші – відвоювати собі місце в тогочасному культурному житті.

Діяльність перших жіночих організацій на Буковині мала культурно-просвітницький та благодійно-доброчинний характер. Це було пов'язане в першу чергу з впливом румунських кіл. Які проводили румунізаторську політику через церкву. У статуті Товариства визначалася мета: «Піднести національну свідомість, культуру і добробут православного руського жіноцтва на Буковині» [3;7]. Для досягнення мети передбачалися такі заходи, як: проведення нарад, зборів, вистав, вечорів; видання газет і журналів українською мовою; створення дитячих установ, бурс, закладів для навчання дітей та молоді; покращення добробуту руського народу, його домашнього господарства, промислу і торгівлі. Ольга Кобилянська та Наталя Кобринська проводили в тогочасних Чернівцях феміністичну діяльність, влаштовували різні доброчинні заходи. Для того, щоб забезпечити дівчатам доступ до виховання в народному дусі та освіти, Товариство православних русинок разом з Товариством православної шляхти відкрило по вул. Радецького, 6 дівочу бурсу для учениць-українок з чернівецьких шкіл.

Творчість Кобилянської ґрунтувалася на мистецьких здобутках літератури. Заглиблюючись в найпотаємніші закутки жіночою душі, Кобилянська намагалася фемінізувати літературні стереотипи. Змальовуючи трагедію жінки, дівчини, Кобилянська не йде тільки шляхом засудження чи виправдання, вона намагається докопатися до суті самої проблеми. Варто зупинитися на проблемі «жінка-письменниця та література». Письменниця не мала змоги отримати ґрунтовну класичну освіту, адже походила з родини дрібного збіднілого службовця. Тому, всі знання отримала самотійно, читаючи книжки в провінційній бібліотеці. Письменниця наголошує, що не останню роль у творчості жінки відіграють матеріальні умови життя: займатися самоосвітою можливо

лише тоді, коли є для цього необхідні умови.

Ольга Кобилянська вводить в літературу нових жінок, але вони з сучасного їй світу. Вони вже не носять вишиванки, вони інші, розуміють повноцінне культурне життя, у них з'являється зовсім новий спосіб мислення, вони бажають реалізуватися і досягти мети. Олена Ляуфлер («Людина»), Наталка Верковичівна («Царівна»), художниця Ганнуся та піаністка Софія («Valse mélancolique») – усі героїні відійшли від патріархального устрою, мріють жити повноцінним життям і реалізувати себе. Багато літературознавців сумнівалися в існуванні такого типу жінок, але такою жінкою була власне Ольга Кобилянська. У творі «Valse melancolique» постає міфотворцем, змальовуючи вірогідний світ, проєктований на доквілля. Персонажів-жінок у її творах можемо поставити в один типологічний ряд із Параскою («Некультурна»).

Герої Кобилянської наділені справжнім аристократизмом душі, але це не спадковість, а дар. Герої творів Кобилянської внутрішньо інтелігентні особистості; набувши європейської зовнішності вони не втрачають європейської ментальності. На письменницю впливала культура Заходу, пов'язана з національною традицією та етногенетичною пам'яттю.

У своїх творах «Людина», «Царівна», «Через кладку» письменниця створює громадсько-інтелектуальні особистості, змінює попередній індивідуалістичний тип характеру. Олена Ляуфлер, Наталка Веркович, Маня Обринська – нові типи жінок, що борються за волю, справедливість, право бути громадянином та виконувати свій громадянський обов'язок, право на вільний духовний розвиток, право на визнання людської гідності та свободи, право на рівноправ'я жінки в сім'ї та суспільстві. Жінка, обмежена у своїх суспільних правах, намагається боротися, але вона обмежена міщанськими традиціями, поневолена ними.

Героїні Кобилянської мають стійку життєву позицію, почуття власної гідності, розуміють цінність людської особистості, прагнуть до самовдосконалення, прагнуть відстояти свої переконання, змагаються за своє майбутнє. Це героїні активні і мають творчу вдачу, керуються більше розумом, аніж почуттями. Вони спроможні відмовитися від особистого заради вищих духовних ідеалів та цінностей, їх цікавлять не тільки особисті, але й громадські проблеми.

Героїні творів «Царівна» та «Через кладку» – соціально активні, творчі особистості. У їх свідомості поєднуються поняття свободи особис-

тості та громадянського обов'язку. Героїні високодуховні, стійку, шанують пам'ять роду та засуджують прояви духовного ренегатства [6; 47].

Героїня новели «Природа» – справжня індивідуальність, яка живе в згоді зі своїми бажаннями, з оптимізмом дивиться на світ, керується власним розумом. Це майстерно вплетені гендерні елементи. Новела «Природа» стала найдовершенішою новелою у творчості Ольги Кобилянської. Новела приваблює читача своєю небуденністю, оригінальністю характерів, викликає відразу до всього міщанського та філістерського, таких людей, як героїня новели, оточення не розуміє, вона лише еротична дівчина. Але водночас, ця дівчина нагадує саму авторку твору, що захоплюється музикою, піснею, симфоніями й сонатами, сприймаючи світ через звуки.

Першою психоаналітичною працею, що досліджувала творчість Ольги Кобилянської стала праця Т. Гундорової «Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської». За допомогою ідей Ніцше, фройдизму, платонізму розглядається художній світ письменниці. Перед читачем постає тип «нової жінки» і «слабкого чоловіка». Перед читачем фемінізм, модернізм і націоналізм об'єднані тут в одну культурну візію [1; с. 47].

Т. Гундорова, розглядаючи творчість О. Кобилянської, говорить про особливості власне жіночого стилю серед яких емоційність, увага до найдрібніших деталей, надмірна зосередженість на емоційних процесах, на станах душі, певна асоціативність, що є для чоловічої ціннісної ієрархії не важливим та малозначущим. О. Кобилянська у листі до О. Маковея акцентувала на тому, що жінка-письменниця «цілком щось відмінного створить, не менш цінного від нього [чоловіка] – щось, чого він не в силі вдати». [2; 192].

Б. Грінченко помітив, що з прагненням жінки писати краще, ніж чоловік, з'явилися й особливості жіночого письма. За допомогою предмету сучасних гендерних студій можемо говорити про те, що не обов'язково бути чоловіком, аби творити чоловіче письмо, і, навпаки, не обов'язково бути фізіологічно жінкою, щоб створити жіноче письмо. З'являються базові поняття «жіноча проза», «жіноче письмо» та «жіноча література» [5; 19], що допомагають гендерним студіям об'єктивно підійти до осмислення параметрів письма, щоб ретельно проаналізувати психологію героїв [7; 282-292].

Отже, у творах О.Кобилянської з життя української інтелігенції

чітко і послідовно простежується прямування від початкового, артистично-індивідуалістичного типу характеру, хаотичного і трагічного, до духовно більш організованого і стійкого-громадсько-інтелектуального, а згодом – до ідеального, громадсько-патріотичного типу характеру, що передбачає гармонійне поєднання морально-особистісного, громадського та національного. Підводячи підсумки, можна зазначити, що зміст, форми та методи діяльності українських жіночих товариств на Буковині в австрійський період кінця ХІХ-початку ХХ ст. був зумовлений обставинами культурного, релігійного, політичного та економічного життя на Буковині, як також особливостями національної ментальності українців. Жіночі організації на Буковині, як про це дізнаємося із статутів товариств, визначали пріоритетний напрям феміністичного руху початкового етапу – соціально-релігійний. Діяльність вищеназваних організацій мала загалом культурно-просвітницький та добродійний характер і визначалася такими основними напрямками: створенням дитячих дошкільних закладів, організацією дівчачих бурс, влаштуванням курсів крою та шиття, курсів з подолання неписьменності, проведенням лекцій і доповідей на різні теми, наданням матеріальної допомоги сиротам та вбогим дівчатам, дітям.

Література

1. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс ранняго українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Тамара Гундорова. – Львів : «Літопис», 1997. – 297 с. (Серія «Критичні студії» Випуск 2).
2. Гундорова Т. «Femina melancolica: стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. / Тамара Гундорова. – Київ : Критика, 2002. – 272 с.
3. ДАЧО 197 (Державний архів Чернівецької області). – Ф.12 сч., Оп. 4, Спр. 22, Арк. 7. – С. 7.
4. Каменська І. В. Концепт подвійного семантичного поля у творчості Ольги Кобилянської (за творами “Ніоба”, “Valse melancolique”, “Некультурна”, “Земля”, “Через кладку”) : автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : за спец. : 10. 01. 01 – українська література. – Київ, 2003. – 20 с.
5. Кісельова А. Л. Концепт “Жіночість” у вікторіанській лінгвокультурі : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук / А. Л. Кісельова. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – 21 с.
6. Кобилянська О. Царівна: повість // О. Кобилянська. Твори : в 2 т. – Київ : Дніпро, 1983. – Т. 1. – С. 24–310.
7. Філоненко С. Гендерна проблематика і нова концепція особистості жінки в сучасній українській прозі / Софія Філоненко // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – Київ : Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. – Вип. 30. – С. 282–292. 19.

Герасименко И. А.

*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ «ТЕКСТА» ГРЕЧЕСКОГО ПОЛИСА: ГЕНДЕРНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Распыление философии в ситуации постмодерна порождает бесконечное число конечных философствований, ограниченных одной личностью, одним философом. Это порождает разговоры о невозможности традиции, невозможности возвращения к истокам, поскольку каждый образчик философствования оказывается абсолютно герметичным. Однако философия, дом которой – Древняя Греция, обязательно отыскивает пути возвращения к истокам, следуя классической триаде смыслополагания $\mu\omicron\nu\eta$ – $\pi\rho\acute{o}\delta\omicron\varsigma$ – $\acute{\epsilon}\lambda\iota\sigma\tau\rho\acute{\omicron}\phi\eta$, где постмодерн занимает вторую позицию – $\pi\rho\acute{o}\delta\omicron\varsigma$ (постоянное из-себя-выхождение), но позиция третья – $\acute{\epsilon}\lambda\iota\sigma\tau\rho\acute{\omicron}\phi\eta$ (поворот) – непременно предполагается. По этому пути возвращения следует стратегия, которую можно назвать *морфологией философского текста*, но применение которой выходит за рамки текста собственно языкового, охватывая ареал эпохи, культуры, а также социальных (в том числе, гендерных) установок – явных и умалчиваемых.

«Философия – это своего рода ностальгия, желание повсюду быть дома», – писал Новалис. «Язык – дом бытия», – писал М. Хайдеггер. Иными словами, основное желание философии – желание сказать. Наивысшую степень напряженности языка и связанного с ним мышления можно назвать *философской функцией языка*: в каждом языке она действует по-разному.

Наиболее наглядно связь «духа народа», его ментальности с языком обнаруживается на уровне лексики (исходя из того, имеется ли в языке слово для обозначения того или иного явления, состояния, моральной ценности, или нет). Однако такой подход – не единственный. Начиная с Гердера и Кондильяка мыслители стали задумываться о том, что грамматика языка не менее, а может даже более идеотнична, нежели лексика. Выражение грамматических значений осуществляется, в зависимости от языкового типа, либо с помощью синтаксиса, либо с помощью морфологии, либо путем того и другого. И если именно на основе синтаксиса предпринимались все известные попытки найти

универсальные закономерности различных языков, то морфология оказывалась сферой настолько индивидуализированной, что подлежала только комментирующему переводу, ускользая от обобщений. Следовательно, морфология как дисциплина языковая для проблемы осмысления текстовых феноменов оказывается весьма и весьма полезной.

Существуют языки (и древнегреческий, породивший философскую мысль – один из них), в которых нельзя учитывать только «содержательный» слой языковых сообщений: львиная доля смысла кроется в их формальном выражении. Древнегреческий язык, будучи синтетическим и флективным (флективно-аналитическим), не только формирует тип философского мышления с повышенным градусом поэтичности, но и обладает наивысшей степенью морфологизации. А значит, древнегреческая философская мысль и ее «месторождение» как нельзя более приспособлены к оцениванию их исходя из анализа форм – от собственно языковых (морфологических в узком смысле) до экстралингвистических (морфологических в широком, от Гете, смысле).

Потенциал философии не может быть обнаружен без обращения к смысловым основаниям этой самой философии и месту ее рождения – культурному и геополитическому, а именно – к греческому полису. Что за действие такое оказал вирус Логоса на некоторых из древних греков, что эта мутация закрепилась во множестве последующих поколений не столько биологического, сколько метафизического вида – «европейский человек»? Услышать Логос и очутиться в месте его первичного обитания – это мое намерение. И в этом моем намерении именно морфологический подход к философской мысли будет наиболее *экономичным*.

Слово «экономика» происходит от греч. οἰκονομέω – «управлять домом». Но в наши дни от своих греческих корней оно оставило лишь одну часть – «управление». Дом исчез, экономика стала бездомной.

На первый взгляд, эта утрата незначительна. Здравый смысл подсказывает смыслу лингвистическому, что в нынешних условиях экономической и политической интеграции, глобализационных процессов и других усилий по стиранию границ лидирующие позиции отдаются именно управлению. В таких обстоятельствах бездомность не только не порок, но, скорее, преимущество.

Но греческое слово несет с собой греческий смысл. А для греков все было иначе. Они не могли вне дома ни жить, ни управлять, ни мыслить. Маленькое, по-домашнему устроенное город-государство (πόλις) было для

каждого эллина чем-то гораздо более личным, чем есть для современного человека его государство и его город. Почему? На помощь приходит язык.

Дело в том, что греч. *πόλις* – рода женского. Маскулинная по преимуществу культура древних эллинов (ср.: «У граждан женского пола было мало прав по сравнению с гражданами-мужчинами. В условиях неимения возможности голосовать, владеть землей или унаследовать, место женщины находилось в доме, и целью ее жизни было воспитание детей. [...] Женщины проводили время за домашними делами, такими как прядение и ткачество» [3]) сохраняла женственность в грамматике языка для базовых бытийных конструктов. «Гендер как продукт культуры, – пишет Е. Грибова, – отражает представления народа о женственности и мужественности, зафиксированные в фольклоре, сказках, традициях и, конечно, в языке» [1, с. 44]. В условиях лингвистического поворота и рассмотрения языка в качестве орудия, обеспечивающего знание о нелингвистических феноменах, в частности, о социокультурных конструктах, каковым является и гендер, встреча лингвистики и гендерных исследований была неизбежна.

Ср.: «Исследование гендера в языкознании касается двух групп проблем.

1. Язык и отражение в нем пола. Цель такого подхода состоит в описании и объяснении того, как манифестируется в языке наличие людей разного пола (исследуется в первую очередь номинативная система, лексикон, синтаксис, категория рода и т. д.) какие оценки приписываются мужчинам и женщинам и в каких семантических областях они наиболее заметно выражены.

2. Речевое и в целом коммуникативное поведение мужчин и женщин, где выделяются стратегии и тактики, гендерно-специфический выбор единиц лексикона, способы достижения успеха в коммуникации, предпочтения в выборе лексики, синтаксических конструкций и т. д. – т. е. специфика мужского и женского говорения» [там же].

В данном случае речь идет, разумеется, о проблематике первой группы. Вытесненные на задворки социальной жизни женщины продолжали присутствовать в ее онтологических основаниях – и определяли способ бытия в этих основаниях. Это сказывалось в ритуальной практике, где женщины играли существенную роль (см.: [2]), и в языковом сознании культуры, действующем в обход исторически обусловленного сознания отдельных индивидов. Как же именно

проявлялись отголоски матриархата и ощущения «всеобщей матери» – городов греческих? Рассмотрим подробнее.

Жители полиса были органически связаны как друг с другом, так и со всем сообществом, и потеря этой связи виделась как нечто катастрофическое. Изгнание из полиса, остракизм, было одним из самых суровых видов наказания. Обычно такая взаимозависимость человека и полиса приводится как пример неличности древнего грека: общественное сознание, дескать, заменяет субъективное начало в человеке. Это субъективное начало сформируется потом, позже, в эллинистическую эпоху, когда полисы распадутся, империя Александра поглотит Грецию, и человек волей-неволей будет вынужден взглянуть на себя как на отдельную личность.

А может быть, все как раз наоборот? Может быть, то личностное, в котором греку отказывают, оказывается просто-напросто личностным большего масштаба – личностным матери и ребенка до «отпадения»? Весь полис пронизан нервными окончаниями каждого гражданина, подобно тому как пронизана нервными окончаниями его (гражданина) нога или рука. Полис – это часть тела, личная собственность, такая собственность, права на которую нельзя подтвердить документально (а у кого из нас есть письменное свидетельство, легитимирующее *право собственности* на нашего ребенка или у какого ребенка – на вынашивающую его мать?), но обладание которой не требует доказательств (когда плохо младенцу в утробе, ничто в теле не остается безучастным). Это – обладание по праву телесной причастности.

Мы можем относиться к телу по-разному: как к другу, как к врагу, как к первопричине (базис для души), как к вторичному (по сравнению с душой) элементу. Но в любом случае, тело для нас – нечто отдельное. На тело мы не можем свести себя без остатка.

Для греков все было иначе. Они не могли вне тела ни жить, ни управлять, ни мыслить. Телом был человек, телом был дом, телом был полис – как экстраполированное на социум воплощение развоплощенной социально женщины. Маленький, по-домашнему устроенный Космос тоже был (женским) телом: был чем-то гораздо более личным, чем есть для современного человека его Вселенная, его Универсум. Универсум (мир, каким его увидели в Новое время) – это хранилище для людей и вещей, склад, где собрано все, что есть: собрано, разложено по полкам, пронумеровано. И полки эти уходят в бесконечность.

Где-то в третьем ряду пятого яруса, на седьмой сверху полке, под №183605 нахожусь я (с трудом, правда, нахожусь)... на другом конце склада, во втором ярусе сектора В-198 пылится мое государство... а где-то между полками, под грифом б/н – мой дом...

Здесь царит порядок (в смысле порядковых числительных), но здесь очень трудно, почти невозможно что-то найти, здесь очень трудно чем-то управлять, поскольку неясно – чем.

А Космос не похож на склад. Космос похож на меня (или я на него). Я – это маленький Космос, микрокосмос. Мною собрано множество элементов, Космосом – множество вещей, но оба мы – живые и близкие, нас можно любить, о нас можно думать, с нами можно жить и к нам хочется возвращаться. Здесь легче разработать тактику экономного жеста – действия, которое требует минимальных затрат и обеспечивает максимальную эффективность.

Экономный жест – это возвращение домой. Дорога домой – это дорога к себе: к своему Космосу, своей стране, своему городу, своему сердцу... А вернуться значит понять. Чтобы научиться понимать, потерявшие дом греки изобрели философию. Но с тех греческих пор философия тоже потеряла дом: она перестала быть *своей*, перестала быть *делом личным*, превратилась в мертвый набор умозаключений, книг, авторов. Совершился двойной жест ампутации феминности – на сей раз уже из горизонта языкового мировидения. И ее тоже нужно вернуть себе, обрести заново, чтобы она помогла каждому из нас вернуться и понять. Понять себя и как быть дальше. И начать понимающее возвращение стоит, на мой взгляд, именно с вопроса о языке и формах, рождаемых языком, – мысли, текста, культуры.

Литература

1. Грибова Е. П. Гендерные аспекты языка и коммуникации // Альманах современной науки и образования. – Тамбов: Грамота, 2008, № 8, Ч. 2. – С. 44–45.
2. Обидина Ю. С. Специфика гендерных ролей в античном полисе: роль греческой драмы в становлении женской идентичности // Вестник Марийского государственного университета, 2014. № 1(13). – С. 150–153.
3. Cartwright M. Ancient Greek Society. URL: <https://www.ancient.eu/article/483/ancient-greek-society>.

канд. іст. наук, доц. **Головко О. В.**

Харківський державний університет харчування та торгівлі

СОЦІАЛЬНО-ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї НА ТЛІ СТАНОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ (20-ті рр. ХХ ст.)

З утвердженням радянської влади соціально-гендерний портрет української сім'ї змінився спочатку у промислових регіонах починаючи з 1919 р., а потім і на усій території УСРР. Це було покликано, по-перше, ідеологією нової радянської педагогіки, а по-друге, залученням жінок до промислового виробництва, що докорінно змінило гендерну картину українських радянських трудових відносин. Радянський соціалістичний експеримент був, очевидно, найбільш радикальним перетворенням, яке знало до того часу людство. Суспільне становище жінки як домогосподарки і, у першу чергу матері, патріархальний родинний уклад були оголошені буржуазними пережитками. Укорінений у свідомості українців упродовж століть індивідуалізм, ґрунтований на традиціях подвірно-спадкового землеволодіння, тепер фактично викорінювався більшовицьким колективізмом, співзвучним із традиційним російським общинним землеволодінням. «Розкріпачення» української жінки йшло поруч із запровадженням ідей суспільного виховання дітей.

У перші роки радянської влади, коли дошкільне виховання посіло своє місце у державній системі освіти, значно розширилось коло його вихованців, тобто зросла кількість родин, які виховували дітей за допомогою держави. Серед дітей, які відвідували дошкільні заклади у містах УСРР, значна кількість походила з неповних родин. У яслах дітей з неповних сімей було від 19% до 42%. У садках це співвідношення було меншим – від 15,7% до 23,8% [1].

Протягом 1920-1930 рр., усередньому за десятиріччя співвідношенні, соціальний портрет вихованця дошкільного закладу УСРР виглядав так: діти з родин робітників промислових підприємств – 49%, службовців – 31%, безробітних – 8%, кустарів та ремісників – 5%, селян – 3,5 %, червоноармійців – 2,5%, осіб вільних професій – 1,0% [2, с.13]. З другої половини 20-х рр. дошкільні заклади поповнюються дітьми студенток технікумів і вищих навчальних закладів [2, с. 14].

Згідно з актами обстежень дошкільних закладів окружними відділами освіти протягом 1920 – 1930 рр. у містах Харкові, Києві, Одесі, Полтаві, Донецьку – 55–79% від загальної кількості батьків займались некваліфікованою працею, отримуючи заробітну платню від 25 до 50 крб. на місяць. Батьки – кваліфіковані робітники – становили 19-35%, а службовці відповідно – 2-10% [3].

Таблиця 1 – Родинний стан дітей дошкільних закладів УСРР у 1921, 1925, 1930 роках (%).

Роки	Дитячі будинки			Дитячі садки		
	Повні сироти	Виховуються одним із батьків	Повна сім'я	Повні сироти	Виховуються одним із батьків	Повна сім'я
1921	23,5	68,7	7,8	3,2	23,8	73,0
1925	9,2	68,4	22,4	3,3	24,3	72,4
1930	9,6	68,5	21,9	2,9	15,7	81,4

Таблицю складено авторкою на основі: Статистика народної освіти на 1 січня 1925 р. Установи соціального виховання. – Харків, 1925 – С. 17; Народна освіта на Україні на 15 грудня 1927 р. Харків, 1928. – С. 35; Статистика народної освіти на 1930/1931 навчальний рік. – Харків, 1931. – С. 54.

У промислових районах міст України, де зазвичай і розташовувались дошкільні заклади, серед мешканців було поширене пияцтво і хуліганство. На побутовому рівні скоювалась досить значна кількість злочинів, від яких, у першу чергу, страждали діти. Житло робітників було переважно барачного типу і не відповідали елементарним санітарним вимогам. Була відсутня каналізація, водогони і опалення. У багатьох випадках у бараках було відсутні електричне освітлення. Родинам виділялася лише одна кімната, у якій часто–густо постійно мешкали від чотирьох до восьми осіб. Здебільшого діти спали вночі разом з батьками або іншими членами родини в одному ліжку. Харчувались діти погано. Деякі родини були у такому скрутному становищі, що під час вихідних їхні діти отримували від дошкільного закладу хлібний пайок [4]. У 1926 р. з 75-ти дітей садка, що діяв при Харківському паровозобудівному заводі, 10 не мали можливості відвідувати дитячий заклад через відсутність зимового одягу та взуття. Діти взимку практично не виходили на вулицю [5].

Масового характеру у досліджуваній період набувають звернення батьків з проханням зарахувати їхніх дітей дошкільного віку до дитячих

будинків і садків через фінансову неспроможність опікуватись ними [6]. Якщо при розгляді таких заяв міська Рада визнавала матеріальну скруту родини, дитина направлялась у відповідний заклад. Державним коштом вона забезпечувалась одягом і харчуванням

Завдяки звітам працівників дошкільних закладів можна простежити певні зміни у санітарно-гігієнічних умовах життя вихованців та їх родин. Вихователі та лікарі постійно проводили з батьками бесіди про необхідність дотримування елементарних профілактичних заходів щодо запобігання інфекційних хвороб. [7].

Таблиця 2 – Гігієнічні умови життя дітей, які відвідували дошкільні заклади Харкова, Одеси, Дніпропетровська за 1921, 1925, 1930 роки (%)

Домашні гігієнічні умови	Роки		
	1921	1925	1930
Вмиваються з милом	84	92	94
Мають спільний з іншими членами родини рушник	16	8	6
Мають окремий власний рушник	2	10	15
Купаються щотижня	85	96	100
Педикульоз	12	6	2
Сплять, укриваються ковдрою	90	92	96
Сплять, укриваючись одягом	10	8	4
Мають зимовий одяг та взуття	90	98	100
Снідають, ідучи у садок	45	72	90
Мають щоденно обід	87	100	100
Акуратність в одязі	25	45	94
Використання носових хусток	-----	50	96
Діти, яких вдома б'ють	15	9	3
Відвідують кіно і театри разом з батьками	19	25	29

Таблицю складено авторкою на основі: ДАХО. Ф.Р. 855. Оп. 1. Спр. 68; ДАХО. Ф.Р. 820. Оп. 1. Спр. 42; Ф.Р. 820. Оп. 1. Спр. 48; ДАХО Ф.Р. 820. Оп. 1. Спр. 381; ДАОО. Ф.Р. 134. Оп. 1. Спр.878; ДАОО. Ф.Р. 134. Оп. 1. Спр. 876; ДАОО. Ф.Р. 134. Оп. 1. Спр. 952; ДАОО. Ф.Р. 227. Оп. 1. Спр. 15.

Важливо, підкреслити, що культурний рівень батьків-робітників був досить низьким, особливо серед матерів. Вплив «вулиці» завдавав шкоди дитині, робив її агресивною та штовхав на аморальні вчинки. Згідно зі звітами керівників дошкільних закладів, поширеним явищем у садках на початку 20-х рр., було те, що діти гралися у «варку самогону», «сварку» і у «п'янку» [8].

Таблиця 3 – Освітньо-культурний рівень батьків, діти яких відвідували дошкільні заклади Харкова, Одеси, Дніпропетровська за 1921, 1925, 1930 роки (%).

Освітньо-культурний рівень батьків і матерів	Роки		
	1921 рік батьки-матері	1925 рік батьки-матері	1930 рік батьки-матері
Мають будь яку освіту	25 - 10	41 - 22	49 - 25
Не мають освіти, але вміють читати і писати	75 - 23	59 - 41	51 - 45
Чоловіки які застосовують фізичну силу до членів сім'ї	20	17	12
Пияцтво у родині	25	18	10
Читають газети	56 - 10	56 - 16	75 - 18
Відвідують клуб	50 - 5	65 - 36	70 - 50
Виконують громадську роботу	11 - 0	20 - 11	25 - 14

Таблицю складено авторкою на основі: ДАХО. Ф. 855. Оп. 1. Спр. 68; ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 42; ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 48; Ф. 820. Оп. 1. Спр. 381; ДАОО. Ф. 134. Оп. 1. Спр. 878; ДАОО. Ф. 134. Оп. 1. Спр. 876; ДАОО. Ф. 134. Оп. 1. Спр. 952; ДАОО. Ф. 227. Оп. 1. Спр. 15.

У 20-30-рр. ХХ ст. в УСРР відбулися докорінні зміни у суспільно-політичному та соціально-економічному житті. Розвиток тоталітарної системи керівництва державою та пов'язані з ним індустріалізація і колективізація суттєво вплинули на гендерну ситуацію у суспільстві. До промислового та сільськогосподарського виробництва масово залучались жінки. Для вивільнення їх від традиційного догляду за дітьми розширювалась мережа дошкільних закладів яка вона охопила усі промислові центри УСРР і значно поширилась в аграрних регіонах республіки.

Список скорочень

ДАХО – Державний архів Харківської області

ДАОО – Державний архів Одеської області

ЦДАВОВУ України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

Література

1. ЦДАВОВУ України. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 17, 20.
2. Липинський В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УРСР у 20-ті роки / В. Липинський. – Донецьк : Вид-во. Донецьк. ун-ту, 2001. – 248 с.
3. ЦДАВОВУ України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 435. Арк. 17; 162; Морозова Н. Підсумки росту дошкільної мережі за першої п'ятирічки / Н. Морозова // За комуністичне виховання дошкільників. – 1932. – № 11-12. – С.1–11; Гендрихівська А. П'ятнадцять років дошкільного виховання на Україні // А. Гендрихівська // За комуністичне виховання дошкільників. – 1932. – № 10. – С. 12– 23; Пасіка Т. Школа й дошкільне виховання на Україні за 15 років / Т. Пасіка // За комуністичне виховання дошкільників. – 1932. – № 10. – С. 1–12.
4. Глухенька Л., Остроухова Н., Богородська В. Вивчення оточення і роль дитячого садка в роботі серед населення / Л. Глухенька, Н. Остроухова, В. Богородська // Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології. – 1927. – № 2 – С. 5–16.
5. ДАХО. Ф. Р. 820. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 87.
6. ДАОО. Ф. Р. 134. Оп. 1. Спр. 877. Арк. 12–17.
7. ДАХО. Ф. Р. 820. Оп. 1. Спр. 381. Арк. 27, 25, 26.
8. ДАХО. Ф. Р. 820. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 5.

Горенко Д. А.

*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

РОЛЬ ЖІНКИ В УПРАВЛІННІ ПРОЕКТАМИ (НА ПРИКЛАДІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ)

У сучасному світі бурхливого розвитку корпорацій та прогресивних технологій тема гендерної рівності та справедливості підіймається досить часто. Звертається увага на те, що незважаючи на загальний науково-технічний прогрес, соціальні питання вирішуються складно, зокрема ролі жінки в менеджменті.

Саме тому актуальними стають ініціативи по розширенню прав і можливостей жінок. ООН наголошує, що розширення прав і можливостей жінок щодо їх участі в економічних секторах має важливе значення для розбудови сильної економіки, створення більш стабільних суспільств, досягнення цілей сталого розвитку, поліпшення якостей життя сімей, а також сприяє діловим практикам.

Ще зі стародавніх часів вважалося, що жінка, як берегиня дому та турботлива мати повинна дбати лише про затишок. Проте з плином часу змінилися в більшому технології та наукові розробки, тоді як погляди на можливості жінки у розвитку бізнесу лишилися незмінними. Провідні позиції у продуктивних сферах діяльності посідають чоловіки. Так, в Україні навіть такі, здавалося б «жіночі сфери», як модельний бізнес, дизайн чи готельно-ресторанна справа, управляються здебільшого чоловіками. І, поки чоловіки, як правило, стоять на чолі компанії, стає очевидним той факт, що саме жінки набагато уважніше керують підприємствами, збільшуючи успіх бізнесу. Саме вони привертають увагу висококласних лідерів-чоловіків, великих відомих корпорацій і навіть уряду, який не тільки помічає їх лідерські якості, але і виступає як їх головний захисник.

Гендерно-чутливі підходи у проектному менеджменті важливі, як для державних [1], муніципальних [2; 3], так і громадських організацій, та окреслюють питання організаційної зрілості проектного менеджменту [4-6]. Опановуючи технології розробки «гендерної компоненти» проектів/програм, організації, спроможні позитивно впливати на встановлення гендерного паритету в усіх сферах життєдіяльності.

У фокусі уваги сучасного менеджменту все частіше опиняються питання формування організаційного простору для залучення жінок у діяльність, що пов'язана з виробленням політики, організаційними пріоритетами та адміністративними рішеннями. Зокрема, мова йде про гендерний мейнстрімінг (gender mainstreaming) стратегію подолання нерівності між чоловіками і жінками у будь-яких сферах (право, економіка, політика тощо) і на всіх рівнях (національному, регіональному і т. ін.) [6].

Проте жінки мають безліч складнощів з веденням бізнесу у соціумі, де панують в більшому стереотипні погляди. У дослідженні Комітету Сенату США Малоого Бізнесу і Підприємництва «Бар'єри для жіночого підприємництва в XXI столітті» був зроблений висновок:

- Позики на розвиток підприємств малого бізнесу, які були дані жінкам, складають тільки 16% від загального числа.
- Жінки отримують тільки 7% венчурних коштів.
- Звіт під назвою «Доступ до капіталу підприємств з високим зростанням, що належать жінкам» (дослідження проведено з ініціативи Міжнародної Жіночої Ділової Ради в 2012 році) повідомляє:
- Як правило, чоловіки починають свій бізнес з капіталом, в два рази перевищує кошти жінок при інших рівних умовах.
- Жінки отримують тільки 2% від загального фінансування з зовнішніх інвестицій, у порівнянні з 18% для чоловіків.
- У 2008 році, перебуваючи на посаді голови підприємства, жінка мала куди більше шансів на відмову в наданні кредиту, ніж її чоловік-конкуренти.
- Все це стається завдяки стереотипному мисленню людей та позиції «жінка – берегиня дому».

Проте саме жіноча здатність займатися декількома справами одночасно може зіграти на руку компанії або фірмі та ми знаємо багато прикладів, коли жінка, як керівник компанії не відставала від чоловіків. Кевін О'Лірі, інвестор циклу американських реаліті-шоу SharkTank, погоджується з тим, що жінки становлять велику цінність, коли справа доходить до того щоб успішно керувати бізнесом. В недавній статті, опублікованій на новинному порталі Business Insider, він заявив, що з 27 компаній, інвестором яких він є, жодна фірма під управлінням чоловіків не перевершила досягнень організацій, в управлінні яких стоять жінки. Доречи жінки займають 55% посад генерального директора в його компаніях.

У доповіді Kauffman Foundation «Жінки та ІТ: Еволюція, яка врятує світ» сказано, що приватні ІТ-компанії, якими керують жінки, демонструють велику ефективність використання капіталу, а також приносять на 35% більший дохід від інвестицій. Коли вони отримують венчурне фінансування, то приносять на 12% більший прибуток, ніж ІТ-компанії під управлінням чоловіків.

DowJones Venture Sourcey статті «Жінки біля керма: чи вдається їм як керівникам привести стартап до успіху?» пише, що венчурні компанії, у вищому керівництві яких більше жінок, мають підвищену ймовірність досягнення позитивних результатів, ніж компанії виключно з чоловіками в керівництві користувача.

Тобто ми бачимо, що очолювані жінками фірми, якої сфери це не стосувалося б, у багатьох факторах перевершують фірми, керовані чоловіками.

Втім у вітчизняній організаційній культурі часто спостерігається «гендерна сліпота» у організаційних процесах, розробках політичних і соціальних програм, підготовці інформаційних матеріалів і т. ін.), що стосується, як продуктивних, так і репродуктивних ролей чоловіків і жінок [7]. Гендерно сліпим програмам/проектам/процесам властива нездатність ідентифікувати прояви гендерної дискримінації та сексизму, що, у свою чергу, сприяє репродукуванню гендерних стереотипів. Зазвичай гендерно сліпі стратегії виявляють тенденцію до недостатнього урахування інтересів жінок.

Література

1. Фесенко Т. Г. Управління архітектурою проектних дій державної програми (на прикладі цільової програми «Молодь України») [Електронний ресурс] / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. праць. 2016. – № 1 (57). – С. 96–106. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/index.php/ua/2016/1-57-2016> .

2. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management / T. G. Fesenko // Bulletin of National Technical University «KhPI» : coll. of sci. papers. Ser. : Strategic management, portfolio, program and project management = Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Сер. : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Kharkiv : NTU «KhPI», 2017. – № 3 (1225). – P. 21–29.

3. Фесенко Г. Г. Gender Mainstreaming в культурном менеджменте современного города / Фесенко Г. Г., Фесенко Т. Г. // «На пути к гендерному равенству: Конвенция

ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин»: материалы республиканской конференции / сост.: З. М. Кодар. – Астана, 2013. – С. 155–160.

4. Fesenko T. Developing maturity to gender oriented project management office / T. Fesenko, V. Shahov, G. Fesenko // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol. 1. – Iss. 3(85). – P. 39–45. DOI: 10.15587/1729-4061.2017.28031.

5. Fesenko T. Modelling of maturity of gender-oriented project management office / T. Fesenko, V. Shahov, G. Fesenko // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol. 5. – Iss. 3(89). – P. 30–38. – DOI: 10.15587/1729-4061.2017.110286.

6. Fesenko T. Gender mainstreaming as a factor of project management maturity [Електронний ресурс] / Т. Fesenko // Управління розвитком складних систем. – 2015. – № 23. – С. 5–10. – Режим доступу: <http://urss.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-23/1.pdf>.

7. Гонюкова Л. Гендермейнстрімінг в організації [Електронний ресурс] / Л. Гонюкова, Г. Фесенко // Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6–7 жовтня 2015 р. / [редкол. : Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, О. Першай та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С. 40 – 42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43300/>.

8. Фесенко Г. Г. Формування гендерної компетентності української еліти / Г. Г. Фесенко // Український альманах. – 2013. – Вип. 14. – С. 119–121. – Режим доступу: [http://eprints.kname.edu.ua/44721/1/Ukralm_2013_14_34%20\(2\).pdf](http://eprints.kname.edu.ua/44721/1/Ukralm_2013_14_34%20(2).pdf).

9. Фесенко Т. Г. Системы оценки компетентности проектных менеджеров: интегрированный подход / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Компетентности и компетенции персонала отраслевых организаций: структура и содержание, технологии развития : сб. науч. ст. II междун. науч.-практ. конф., 2 декабря 2011 / Урал. гос. пед. ун-т; под. науч. ред. Э. Э. Сыманюк, Л. Ю. Шемятихиной. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т [б.и.], 2011. – С. 178 – 182.

10. Фесенко Т. Г. Формування команди управління проектами із використанням моделі «competence work»: пошук теоретичних орієнтирів / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола / Сер. Економічні науки. / М-во освіти і науки України ; за заг. ред. М. В. Римара. – Львів : ЛДІНТУ ім. В'ячеслава Чорновола, 2009. – Вип. 5. – С. 306 – 311.

Груздова М. М.

*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ГЕНДЕРМЕЙНСТРИМІНГ У МІСТОПЛАНУВАННІ

Відповідно до концепції сталого розвитку міст, архітектурне середовище має бути таким, щоб забезпечувати комфортне буття усіх містян із дотриманням принципів просторової справедливості [1]. У зв'язку з цим виникають й гендерні дискусії про облаштування «життєвих просторів», з точки зору можливостей реалізації «прав на місто» мешканцями та мешканками. Зокрема, мова йде про дотримання принципів гендерної рівності у створюваних міських локаціях [2-3]. У фокусі уваги дослідників перебувають суттєві для розуміння гендерного простору міст аспекти, передусім, – це форми фемінної/маскуліної суб'єктності в сучасному мегаполісі, тенденції їх розвитку.

На теперішній час залишається недостатньо дослідженим питання представлення різноманітного просторового досвіду жінок і чоловіків у місті. Мова йде про простір локації, про розуміння міста через способи присутності у місті. До тепер залишаються невирішеними питання комплексу гендерно чутливих засобів в архітектурі.

Метою даного дослідження є гендерний аналіз урбан-простору міської локації Харкова (архітектурно-художніх майстерень Archouse ХНУМГ ім. О. М. Бекетова). Для досягнення поставленої мети пропонується розв'язати наступні завдання: по-перше, окреслити можливі «координати мобільності» студентства по маршруту навколо Archouse; по-друге, виконати до-проектні гендерні обстеження для здійснення міських проектів реконструкції локації навколо Archouse.

Методологічним підґрунтям дослідження є гендерний мейнстрімінг, що є інструментом політики рівності [4]. Він не зосереджується на жінках як на єдиній цільовій групі, а спрямовує увагу на стосунки між статями та різними ситуаціями як жінок, так і чоловіків. Процес не розглядає питання гендеру ізольованим шляхом, а в його взаємних відносинах з іншими соціальними, демографічними та культурними особливостями. У міському плануванні гендерна інтеграція означає, що протягом усього процесу планування будуть враховуватись різноманітні повсякденні ситуації та інтереси майбутніх користувачів. Необхідно бути чутливим до різних

способів життя, поважати та звертати на них увагу необхідно забезпечити їм простір та їхні потреби на всіх етапах життя, щоб розвивати міста, де життя дійсно «варте того, щоб жити».

Гендерні інтерпретації міста утворюють концептуальну платформу для ревіталізації життєвих просторів [5]. З розвитком феміністської теорії в урбаністиці звертається увага на простір, «зайнятий» тілом, й перцепції від цього простору. У міських локаціях людські враження й свідомість набувають просторових форм і позначаються як «втілений простір» (embodied space). Оскільки у містах втілені різноманітні досвіди, необхідні й їх інтерпретації, у яких місто постає своєрідним «продуктом» взаємодії двох рівнів міського простору: архітектурно-просторового і антропологічного (спільнота, яка користується міськими територіями і надає їм сенсу). Урбаністи визначають місто, як місце мобільності у вигляді потоку повсякденних практик, як «місце, яке практикується» [6-8].

Досліджуваний об'єкт (локація архітектурно-художніх майстерень ХНУМГ ім. О. М. Бекетова) має особливе значення для студентів-архітекторів, але шлях до нього стає складним випробуванням для студенток. Вони відмічають не комфортність маршруту від зупинки громадського транспорту («Сокільники») до майстерень. Зокрема : *«від зупинки нам необхідно перейти на протилежну сторону Білгородського шосе. Наземного переходу немає, тому йдемо підземним. Тут розпочинаються наші «пригоди». Перехід є неосвітленим, розмальований картинками, графіті (подеколи непристойного змісту). Сходи є небезпечними, непристосованими для маломобільних груп населення (є пандус, але дуже крутий). Металеві сходи у зимовий період засипає снігом і вони стають дуже слизькими. Комунальні служби не прибирають замети, тому спуститися можна лише вузькою доріжкою, що проклали люди. У переході облаштовані каналізаційні стоки зі зламаними решітками, які де-не-де замінені дерев'яними дошками, які є ненадійними й руйнуються від вологи»*

Існує два основні шляхи, якими студентство може дістатися місця призначення, один з них – по вулиці Дерев'янка, далі – місток через колії дитячої залізниці (*«дуже вузький і незручний для проходу більш-менш великої групи людей»*), вулиці Комітетській (*«перешкода на нашому шляху – автозаправка, бо в'їзд заправки ми повинні перетинати за відсутності пішохідного переходу, що є небезпечним»*), вулиці Сокільницькій (*«вулиця невелика, а потік автомобілів, що рухаються у напрямку авторської*

школи Бойко, розташованої на розі вулиці, досить інтенсивний»), вулиці Освітрянській («виходимо на «фінішну пряму», АЛЕ, рухаючись у напрямку Архаусу ми маємо перейти ще два перехрестя, жодне з яких не обладнане пішохідним переходом. А через відсутність тротуарів або їх непридатний стан (взимку – снігові замети, влітку – трав'яні зарості) увесь час, починаючи з автозаправки, ми вимушені йти проїзною частиною на свій страх і ризик») – рис. 1.а. Другий варіант пішохідного маршруту – *«перед автозаправкою повертаємо на протоптану людьми стежку. Цей відрізок шляху є безпечнішим, бо ми минаємо проїзну частину. Але, враховуючи те, що дорога ґрунтова, в дощовий період нею користуватись неможливо. Далі рухаємося вулицею Комітетською, потім звертаємо на ще один природний шлях, що проходить через лісопосадку. Небезпеку тут становлять бездомні собаки»* – рис. 1.б.

Також було проаналізовано й зворотній шлях від майстерень до зупинки громадського транспорту: *«іноді повертатися доводиться у вечірній час, що викликає досить сильний стрес, бо йдемо неосвітленими шляхами. Жінки та дівчата (але не тільки) відчують страх і загрозу різних видів сексуального насильства в таких місцях: від домагань до нападів, включаючи звалтування та феміцид (вбивство жінки)». Щоб оминати підземний перехід, необхідно перейти на інший бік вулиці Дерев'янка : «зробити це можна через пішохідний перехід. Зважаючи на те, що він нерегульований, водії просто не зупиняються, навіть якщо бачать, що людина хоче перейти дорогу».*

Результати гендерного моніторингу локації ARCHOUSE можна використати при реконструкції даної локації. Гендерно чутливе проектування може значно поліпшити якість облаштування міського простору. Гендермейнстримінг у міському плануванні вимагає протягом усього процесу планування враховувати різноманітні життєві ситуації та інтереси користувачів. Щоб високоякісно розробляти міські плани, розвивати відкриті простори необхідно враховувати різноманітні потреби містян. Гендерний вимір архітектури міста актуалізує питання інклюзії та поваги до суб'єктного розмаїття, особливих практик. Це дозволяє оцінювати існуючі міські ландшафти через їх потенційні можливості (або обмеження) для виявлення суб'єктності мешканців(нок).

Рис. 1. Схема пішої мобільності за маршрутом «Зупинка громадського транспорту – ARCHOUSE»

Проведені урбаністичні польові дослідження засвідчили, що архітектурно-просторові рішення міської локації ARCHOUSE потребують корекції, а саме:

- встановлення ширококутних дзеркал і додаткового освітлення в місцях, що викликають тривогу. Це зробить локацію світлішою і дасть змогу відійти на безпечну відстань, щоб уникнути відчутної небезпеки.
- звернути увагу на природні пішохідні найкоротші шляхи під час проектування громадських будівель, парків, зупинок громадського транспорту та інших об'єктів, важливих для всіх;
- застосовувати засоби для «заспокоєння» автомобільного руху;
- на тротуарах необхідно прибирати рослинність (у літній період) та снігові замети (у зимовий);
- в пішохідних зонах потрібно встановлювати покриття, що запобігає ковзанню.

Література

1. Фесенко Г. «Мистецтво жити» у місті: філософсько-антропологічні аспекти проектування культурного простору / Г. Фесенко // Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ. – Вип. 26. Сер. Філософія. – Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2012. – С.140–151.
2. Фесенко Г. Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів / Г. Г. Фесенко // Людинознавчі студії: зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед.ун-ту. – Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Вип. 30. – С. 56–68. – Режим доступу: http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2014_7.pdf.
3. Фесенко Г. Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі / Г. Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я». – 2015. – № 2 (38). – С. 4–6. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43802/>.
4. Gender Mainstreaming in Urban Development / R. Chestnutt, K. Ganssaue, B.Willecke etc.; Women's Advisory Committee of the Senate Department for Urban Development. – Berlin: Kulturbuch-Verlag GmbH, 2011. – 78 pp.
5. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я : матер. IV міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 21 – 22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С.41–42. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43801/1/Bibik%20N.Fesesnko%20G.%20Fesenko%20T.pdf>.
6. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol.3. – Iss. 2 (87). – P. 25–33. – DOI: 10.15587/1729-4061.2017.103054.
7. Фесенко Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки / Г. Фесенко // Гілея : наук. вісн. – Київ : Вид-во «Гілея», 2015. – Вип. 92 (№1). – С. 166 –170.
8. Фесенко Г. Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст [Електронний ресурс] / Г. Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія і сучасність Вип. 4 : наук. зб. : матер. III міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 р. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – Вип. 4. – С. 234 – 237. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/40342/>.

д-р соціол. наук, проф. **Калагін Ю. А., Мазур М. В.**

Харківський національний університет

Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

ЖІНКИ І ВІЙНА. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Останнім часом жінки все частіше реалізують себе у таких видах діяльності, що довгий час вважалися «виключно чоловічими». У Збройних Силах України кількість жінок-військовослужбовців постійно збільшується. Вони проходять військову службу у Сухопутних Військах, Повітряних Силах та Військово-морських Силах, поряд з чоловіками виконують відповідальні завдання в органах військового управління, в бойових розрахунках, на полігонах тощо.

Процес фемінізації армії, що детермінований об'єктивними та суб'єктивними чинниками триває. Зрозуміло, що стереотипи, які панують в армійському середовищі впливають на ефективність цього процесу, тому науковий аналіз проблем гендерних стереотипів залишається актуальним.

Соціологічне дослідження на тему: «Жінки і війна: історія та сучасність» було проведено у 2017 – 2018 роках згідно з планом наукової роботи Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Результати аналізу підтвердили гіпотезу про поширення в армійському середовищі патріархальних стереотипів. У той же час аналіз результатів дослідження показав розповсюдження в армії стереотипів про доцільність залучення жінок на окремі військові посади. Це гендерно-детерміновані стереотипи, які структурують військову діяльність на чоловічу і жіночу, вказують на посади, які більше підходять чоловікам і посади, які більше підходять жінкам. Незначне розповсюдження мають стереотипи про доцільність залучення жінок на військову службу без обмежень.

Таким чином, в основному військовослужбовці-чоловіки дотримуються патріархальних гендерно-детермінованих стереотипів, що зовсім не сприяє підвищенню ефективності процесу фемінізації армії.

Тим не менше, продовжується реформа Збройних Сил України, насамперед вдосконалюється робота з різними категоріями

військовослужбовців. Актуальність проблем гендерної політики у Збройних Силах України зумовлена :

по-перше, загальною тенденцією активізації проблем гендерної політики у сучасному суспільстві;

по-друге, збільшенням чисельності жінок-військовослужбовців і жінок працівників у Збройних Силах України;

по-третє, розширенням кола військово-облікових спеціальностей і посад, які обіймають жінки-військовослужбовці;

по-четверте, домінуванням застарілих стереотипів щодо місця та ролі жінок у Збройних Силах;

по-п'яте, необхідністю визначення сутності і змісту гендерної політики у Збройних Силах України, визначенням пріоритетних напрямків її реалізації.

Вітчизняний досвід надання жінкам права захищати Батьківщину започаткувала доба Української революції 1917–1921 років. У проекті «Основного державного закону Української Народної Республіки» (1920 р.) є стаття № 50 «Про військову службу в Українській державі» де визначений порядок покликання жінок до служби в цілях оборони держави.

Здобуття Україною незалежності і розбудова Збройних Сил України відкрили нові можливості для українських жінок щодо реалізації їх прав.

Сьогодні у Збройних Силах України проходять військову службу і працюють майже 50 тисяч жінок, що становить приблизно п'яту частину від загальної кількості всього особового складу. Серед них 24298 військовослужбовців-жінок.

Гендерна політика у Збройних Силах України – діяльність органів військового управління та їх структурних підрозділів, командирів (начальників), яка регулює процеси розвитку соціальної взаємодії військовослужбовців обох статей у війську, вдосконалення та розвиток їх соціальних статусів і відносин з урахуванням армійських культурних традицій і стереотипів.

Попередній аналіз реалізації гендерної політики у Збройних Силах дозволяє окреслити її найбільш актуальні проблеми. До таких проблем належать:

1) домінування у свідомості військовослужбовців, насамперед у командно-керівного складу військових частин та жінок-

військовослужбовців, старих стереотипів щодо місця та ролі жінок у збройних силах;

2) недосконалість нормативно-правової бази щодо забезпечення не лише рівних прав, але й обов'язків військовослужбовців жіночої та чоловічої статі;

3) невирішеність цілого комплексу соціально-побутових умов, необхідних для забезпечення проходження військової служби представниками жіночої статі (умови проживання, медичне обслуговування, дитячі садочки та ін.);

4) відсутність належних умов для просування по службі і побудови військової кар'єри, самореалізації в умовах військової служби.

Література

1. Введение в гендерные исследования. Ч. 1 / под. ред. С. В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ; СПб : «Алетейя», 2001. – 708 с.
2. Введение в гендерные исследования. Ч. 2 / под. ред. С. В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ; СПб : «Алетейя», 2001. – 991 с.
3. Нечаева Н. А. Патриархатная и феминистская картины мира: анализ структуры массового сознания / Н. А. Нечаева. СПб: СПб филиал Института социологии РАН., 1997. – Ч. 2. – С. 21–24.
4. Шумакевич Наталья Владимировна. Гендерный аспект военной реформы: дис... канд. соц. наук: 22.00.04. / Н. В. Шумакевич. – Саратов, 2002. – 267 с.
5. Калагін Ю. Майбутній лейтенант Оксана Іваненко / Ю. А. Калагін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 2. – С. 200–204.

д-р філос. наук, проф. **Карпенко К. І.**
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТУДІЙ НА СОЦІАЛЬНУ ТА ДУХОВНУ СФЕРИ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Теоретики фемінізму повсюдно шукали таке поняття статі, що протистоїть статі біологічній. І до кінця сімдесятих років вони знайшли його в побічному значенні англійського слова *gender*, яке уживається і як рід (у граматиці), і як стать. Так, гендер став у фемінізмі основним поняттям, що позначає соціальну стать. З погляду гендерної концепції, причина суспільної нерівності статей лежить не в біологічних відмінностях між ними, а в соціальних ролях, що їм приписуються. Про результати такого розподілу ролей красномовно сказала в книзі «Діалектика статі» провідний теоретик американського радикального фемінізму 70-х років С. Файєрстоун: «Якщо природа зробила жінку відмінною від чоловіка, то суспільство зробило її відмінною від людини» [6, с. 16].

Нині гендерна інтерпретація фемінізму всюди завоювала «права громадянства» не тільки в науковому знанні, але і в ідеології сучасної вищої освіти на Заході, прикладом чого служить великомасштабне проникнення вже у 80-ті роки курсів *women's studies* в учбові університетські програми, а з середини 90-х років також і гендерних студій. Проте в цілому теоретична впливовість фемінізму у 80-ті роки дещо знизилася, а початок ХХІ століття підсилив дану тенденцію. Це пояснюється тим, що феміністський погляд на проблеми соціуму в координатах соціальної нерівності статей багато що пояснив достатньо достовірно, але він не міг (і в принципі не здатен) повністю змінити ті об'єктивні передумови, які сформували чоловічу домінанту в культурі.

Що ж стосується гендерних студій, то їх вплив значно поширився. Головними рисами гендерного підходу є міждисциплінарність, інтернаціональний характер розвитку, екологізація і прагматизація наукового пошуку. Одним з вражаючих прикладів впливу гендерної проблематики на соціальну і духовну сферу життя суспільства є рішення англіканської церкви про допущення «протилежної статі» до активної ролі в духовній сфері: на території Великобританії вже досить багато жінок – священнослужителів. Першою європейською країною, яка допустила

жінок до освячення в священники, є Швеція. У 2013 році вперше в історії главою Шведської лютеранської церкви було обрано жінку. Лідером шведських лютеран стала єпископ Лундської єпархії Антьє Яккелен. Даний факт набирає особливого значення, коли ми візьмемо до уваги, що членами євангельсько-лютеранської церкви Швеції є близько 70% населення країни. Починаючи з 70-х років минулого століття, проблема церковного жіночого служіння почала обговорюватися в Православній церкві. На думку священника Андрія Постернака, «витоки проблеми «жіночого священства» слід шукати не в Святому Письмі чи церковній традиції, а в ідеях фемінізму, які активно розвиваються, в першу чергу, на Заході» [див.: 4]. Якби то не було, а уникнути цього питання у сучасному світі не можливо. Воно залишається достатньо гострим навіть у колі тих, хто не заперечує жіночого священства. Широко задекларована інклюзивність тут часом стикається з «ієрархічними обмеженнями й чоловічим домінуванням». Цікаво, що «на Закарпатті є священники-жінки. Всього їх – 11, всі служать у реформаторських церквах області, мають ті ж права, що й чоловіки, окрім одного: вони не можуть займати вищих церковних чинів». Вони не є керівниками релігійної громади. Як правило, ці обов'язки лежать на їх чоловіках. Однак вони проводять богослужіння, хрестять дітей, вінчають і відспівують, тобто повноцінно проводять усі релігійні обряди [3].

Важливо підкреслити, що поява гендерних студій була породжена практикою, а не внутрішньою логікою розвитку наукового знання. Нині вони стає певною мірою затребуваним реальним життям. Гендерний проект звільнення від патріархальної домінанти так і залишився б тільки проектом, якби він протистояв об'єктивній логіці розвитку суспільства в третьому тисячолітті. Проте нині він розвивається в унісон з загальною цивілізаційною логікою: соціум створює все більше умов для звільнення жінки від рутини домашніх обов'язків і створення для неї реальних передумов вільного вибору життєвого стилю. Масова свідомість в цій ситуації, розвиваючись за законами власної внутрішньої логіки, теж поступово змінюється, демонструючи, що органічною частиною в стратегії і тактиці світової постіндустріальної, чи інформаційної спільноти XXI сторіччя є не боротьба, а реальна рівність і співпраця чоловіків і жінок. Невипадково У. Бек пов'язує детрадиціоналізацію індустріально-суспільних форм життя (іншого модерну) з «вивільненням від суто жіночої або ж чоловічої ролі» [1, с. 166-173], Д. Белл однією з суттєвих ознак

постіндустріальної епохи називає егалітаризм, який охоплює не лише «еліту знання», а й економіку, і політику [2, с. 231], а Ф. Фукуяма, аналізуючи прояви «великого розриву» між цивілізаційними й ціннісними можливостями, що супроводжує розвиток інформаційного суспільства, звертає увагу на «особливу роль жінок» [5, с. 132–157].

Таким чином, евристичний потенціал гендерних студій виявляється в тому, що суспільство «зживається» з думкою про те, що чоловіки і жінки рівні і вільні: соціальні (гендерні) ролі розділяють людей не з метою панування, а для рівноправного партнерства. Проблема не в самому гендерному вимірі, але в його запитуючій функції. У цьому сенсі питання повинне бути обернене в простір «між» інструментальним (чоловічим) і комунікативним (жіночим) розумом, де пізнавальні процедури й практики, раніше орієнтовані на відчужений, об'єктивний опис реальності, виявляють свою обмеженість і свідчать про свою ситуаційну контекстуальність.

Мета такої постановки питання – розібратися, що відбувається, коли поняття гендерного виміру ставиться в центр досліджень не тільки у зв'язку з пізнавальними процедурами, але і з тими результатами, які змістовним чином орієнтовані на побудову реальної комунікації, що знаходиться у ситуації становлення, самоорганізації, й прикметними властивостями якої, серед інших, залишаються відкритість й віддаленість від рівноваги.

У сфері міжособистісного спілкування одночасно існують два способи сприйняття подій, оцінки вчинків як своїх, так і інших людей, реакцій на те, що відбувається — перший з них заснований на принципі автоматизму і, як правило, використовується в звичних, типових ситуаціях, другий — виявляється в незнайомих, незвичайних ситуаціях, що вимагають аналізу і ретельного обдумування. Одним з інструментів, що допомагають людині орієнтуватися в повсякденно виникаючих подіях, є стереотипи. У розумінні Х. Патнема стереотип – це певне конвенціональне уявлення. Він включає стандартизований опис рис, які вважаються типовими, або звичайними. Оскільки в сучасному світі темп життя помітно збільшився, а потік інформації зріс, вони мають велике значення для нормального функціонування соціуму і людини в ньому, бо, перш за все, вони виконують функцію «економії мислення», сприяють відомому «скороченню» процесу пізнання і розуміння того, що відбувається в світі і навколо людини, а також ухваленню необхідних рішень [7, с. 127].

Роль стереотипів у комунікаційних процесах є достатньо важливою. Моральні гендерні стереотипи акумулюють досвід поколінь щодо належної і неналежної поведінки чоловіків і жінок, характерних для чоловіків і жінок рис вдачі і моральних якостей, щодо уявлень про необхідні чесноти, що розрізняються залежно від статі людини і т. д. Засвоєння моральних гендерних стереотипів відбувається в рамках моральної соціалізації і включає засвоєння стійких уявлень про поведінку чоловіків і жінок в тій або іншій ситуації, стійких образів моральної зовнішності чоловіків і жінок, а також моральних норм, що стереотипізовані.

Гендерні ролі є тими завданнями і сферами діяльності, які суспільство закріплює за кожною статтю. Гендерні стереотипи і гендерні ролі впливають один на одного. Стереотипи встановлюють ті завдання, які повинні бути виконані чоловіком або жінкою, а щоденне спостереження за виконанням цих завдань з боку чоловіка і жінки підтверджують дійсне існування цих стереотипів. Комунікаційні процеси грають важливу роль у формуванні моральних гендерних стереотипів. Це, перш за все, вербальна комунікація з іншими людьми, а також — безпосередній досвід з об'єктом установки, «невербальна комунікація» і т. д.

Моральні гендерні стереотипи можуть формуватися штучним і природним способом:

1) штучний спосіб — через цілеспрямовану діяльність ЗМІ, будь-якого роду пропаганди, як на рівні свідомості, так і на рівні несвідомих процесів;

2) природний спосіб — в цьому випадку стереотип є акумульованим розрізненим індивідуальним і груповим досвідом, що відображає відносно загальні властивості і особливості явищ, що повторюються в ньому, — це несвідома культурно-колективна переробка, яка припускає існування надіндивідуального рівня переробки інформації, де процес протікає в рамках культури і за законами даної культури, причому сам процес індивідом часто не усвідомлюється. Цей процес відображає певні історичні національно-культурні форми суспільної свідомості, виражені як у вигляді наукового знання, так і у вигляді життєвих уявлень. Іншими словами, соціокультурне середовище є однією з провідних детермінант соціальних стереотипів.

Внаслідок цього, ті соціокультурні даності, які оточують людину з самого народження і сприймаються нею як незмінні і єдино правильні, часто не змінюються і з перебігом життя, бо людина бачить, що вони

підтверджуються в повсякденній практиці. Цей механізм забезпечує стійкість історичних епох. Сучасна ситуація цікава тим, що зараз йде зміна багатьох існуючих дотепер моральних гендерних стереотипів. Моральні гендерні стереотипи через виконання ними багатьох необхідних функцій не можуть повністю зникнути. Але багато існуючих моральних гендерних стереотипів вже не відповідають соціально-культурним умовам ХХІ століття. Перш за все, це стосується соціально-правового статусу жінок, що зазнав суттєвих змін, але він ще не отримав адекватного морального визнання на різних щаблях суспільного життя.

Як і формування, деконструкція моральних гендерних стереотипів здійснюється двома способами — штучним і природним. Величезну роль в штучному способі зміни цього виду стереотипів грають ЗМІ. Також йде процес переробки дитячих підручників, книг для читання і т. д. Мета цих змін — по можливості звільнити свідомість дитини від тиску стійких, таких, що багато в чому вже не відповідають сучасній ситуації, уявлень. Гендерні студії здійснюють вплив і на сам процес акумуляції досвіду, в якому знаходять своє віддзеркалення загальні властивості і особливості явищ, що повторюються.

Оскільки особа людини формується в процесі повсякденного спілкування з тими, хто її оточує, то гендерна культура певного суспільства сприймається людиною не як щось зовнішнє, ззовні нав'язане, але як те, що складається з моделей відповідної поведінки, які виникають в комунікації і постійно зміцнюються, бо люди спільно взаємодіють з умовами життя. Внаслідок цього гендерні студії мають вирішальний вплив на формування, функціонування і зміни гендерних стереотипів, які є суттєвою складовою соціального та духовного життя суспільства.

Література

1. Бек, Ульрих. Общество риска. На пути к другому модерну / Пер. с нем. В.Седельника и Н.Федоровой; Послесл. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
2. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники: Лях В. В., Пазенок В. С. – Київ : Ваклер, 1996. – С. 194–251.
3. Літераті Т. На Закарпатті є священики-жінки, які служать у реформаторських церквах / Тетяна Літераті. – Електронний документ. – Режим доступу: <https://religions.unian.ua/otherreligions/1423152-na-zakarpatti-e-svyascheniki-jinki-yaki-slujat-u-reformatskih-tserkvah.html>

4. Постарнак А. Вопрос о «женском священстве» / Андрей Постернак. – Электронный документ. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/vopros-o-zhenskom-svyashhenstve>
5. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма; пер.с англ. под общ. ред. А. В. Александровой. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 474 с.
6. Firestone, Shulamith. The Dialectic of Sex. London: Women Press, 1989. – 278 p.
7. Putnam H. Realism with a Human Face. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1990.

Краснолобова І. М.

*Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України*

ПРИТУЛКИ ДЛЯ ЖІНОК У СИСТЕМІ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

За останні роки в Україні було зроблено низку важливих кроків щодо розвитку процесу підтримки жертв гендерно-зумовленого насильства та домашнього насильства. Проблема насильства це проблема тотальна: вона існує не тільки в Україні, а і в цілому світі. Різні держави різними методами створюють та удосконалюють с кожним роком систему надання допомоги постраждалим від насильства. 7 грудня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який має за мету поліпшення надання допомоги постраждалим від насильства.

Жертвами насильства найчастіше стають саме жінки і діти, хоча загалом від цієї проблеми страждають люди різної статі, віку, соціального статусу.

Тему протидії насильству досліджували вітчизняні науковці і практики, серед яких: О. Бандурка, В. Бондаровська, Т. Бугаєць, О. Ковальова, Л. Козуб, О. Кочемировська, Г. Лактіонова, К. Левченко, В. Сичова, Г. Христова та інші.

Притулки для жінок, які постраждали від насильства є однією з найважливіших ланок у системі надання допомоги постраждалим від насильства. Навіть високий рівень виявлення постраждалих при відсутності «осередків безпеки» не зможе захистити потерпілих і надати їм необхідну допомогу.

У проекті Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства «притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства» – є спеціалізованим закладом соціального захисту для надання комплексної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства, щодо яких існує загроза їх життю чи здоров'ю.

Пекінська платформа не просто підтримала таку послугу, як притулки, а й вказала, що вони мають отримувати добре фінансування та

бути доступні. Хоча притулки в основному діють у сфері домашнього насильства, вони також мають право приймати будь-яку жінку, яка зазнала насильства. Також притулки можуть спеціалізуватися на роботі з певними формами насильства, пропонуючи захист від примусових шлюбів, злочинів, що вчиняються в ім'я честі, ушкодження жіночих статевих органів.

Якщо розглянути європейські стандарти надання допомоги постраждалим від насильства, то притулки – це єдина послуга підтримки, щодо якої є рекомендований стандарт забезпечення, встановлений на рівні одного місця або одного родинного місця на 7500–10000 душ населення. Родинне місце, згідно цим же стандартам, визначається згідно формули: одна доросла людина + середня кількість дітей в сім'ях у вибраному регіоні. Така формула підкреслює, що половина (більша половина) осіб, які стають клієнтами притулків є діти. Деякі країни не лише досягнули цих стандартів, а навіть і перевищили їх.

Багато чинних стандартів для притулків вказують на те, що вони мають бути незалежні від держави, а також бути неприбутковими організаціями. Один із поширених стандартів – це керування притулками жіночими громадськими організаціями. І цей стандарт є виправданим як з боку потреб користувачок послуг, так і з позицій історичного досвіду. Але у цей же час, функціонування притулків в Україні в форматі проектної діяльності громадських організацій не забезпечує сталості у наданні послуг.

Фактичне фінансування та сталість роботи притулків є проблемним питанням. Притулки та інша підтримка зазвичай створюються та фінансуються до цих пір міжнародними організаціями, наприклад Фондом Народонаселення ООН та Шведським агентством з питань міжнародної співпраці та розвитку (SIDA). До 7 грудня 2017 року законодавство, на підставі якого надаються послуги жертвам/потерпілим від насильства щодо жінок та домашнього насильства, виконувалось лише на національному та регіональному рівнях, але не на місцевому рівні. Для створення місцевих служб підтримки для допомоги людям, які постраждали від насильства, є необхідні правові підстави. Однак фактична реалізація цих вимог все ще залежить від політичної волі місцевих чиновників. Посилання на джерела фінансування в законодавстві залишається єдиним фінансовим обмеженням, що не суперечить законодавству.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки діяльність притулків (різних за напрямками діяльності) здійснюється громадськими організаціями або благодійними організаціями при фінансуванні з дотацій державного бюджету, місцевого бюджету та донорських внесків. При цьому, частка державного бюджету становить близько 30% від загального бюджету, частка місцевого бюджету складає 30–40%. Окрім цього функціонування притулків у США передбачає тісну взаємодію з приватними підприємцями, що забезпечує останнім податкові пільги.

В Україні працює близько 20 закладів соціально-психологічної допомоги (далі – Центри), що також приймають і постраждалих від насильства. Але такі Центри, як ми бачимо з їх кількості, є навіть не в кожному обласному Центрі. І розраховані такі Центри на різні категорії населення, які опинились в складних життєвих обставинах, а не лише направлені на допомогу постраждалим від гендерного насильства. Такі Центри фінансують за рахунок місцевих бюджетів. Слід зазначити також, що також існують притулки, які фінансуються за рахунок лише громадських організацій. В окремих випадках, можна відслідкувати взаємодію громадського сектору та державних організацій при реалізації заходів з протидії та попередження насильства. Наприклад, в м. Харкові у грудні 2016 року було відкрито притулок для жінок, які постраждали від насильства. Цей заклад було створено в рамках взаємодії Харківської міської ради, Фонду Народонаселення ООН в Україні, благодійної організації «Молодіжний благодійний фонд «Ініціатива». Результатом тісної співпраці органів влади та громадських організації стало створення на базі вже існуючого притулку комунального закладу та подальше фінансування Харківського притулку за рахунок коштів з місцевого бюджету. Це є позитивною практикою взаємодії громадського сектору та міської влади.

Якщо узагальнити роботу Центрів, то можна відзначити такі основні аспекти:

- Строк перебування у притулках близько 90 діб.
- З клієнтами Центрів працюють соціальні працівники, психологи, за потреби, юристи. Тобто послугу консультування, найчастіше клієнти отримують у притулку.
- Перебування у притулках не надає права на реєстрацію місця проживання.

Отже, притулок – це один з найважливіших елементів у системі надання допомоги постраждалим від насильства. Саме притулки гарантують постраждалим особам безпеку та допомагають у подальшій адаптації постраждалих. Розширення системи притулків в Україні та їх відповідність до європейських стандартів є запорукою сталого розвитку та захисту потерпілих від насильства.

Література

1. Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством та пояснювальна доповідь [Електронний ресурс]. – Стамбул (Туреччина), 2011. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>.

2. Методичні рекомендації щодо взаємодії суб'єктів при здійсненні заходів з попередження насильства за ознакою статі, надання допомоги постраждалим від різних видів насильства / автори-упоряд. О. Мохнач, В. Сичов, О. Мазурок, К. Шеремет, С. Велігодський, І. Романова, В. Сичова, В. Скібіцький, І. Краснолобова /Харківська міська рада; за підтримки Представництва Фонду народонаселення ООН (ФН ООН) в Україні. – Х., 2017. – 42 с.

3. Формування стандарту: дослідження і пропозиції щодо мінімальних стандартів надання послуг підтримки жінкам, постраждалим від насильства, / автори Еліз Ееллі, Лорна Дюбуа/ відділ гендерної рівності та протидії торгівлі людьми генеральний директорат з прав людини та правових питань рада Європи f – 67075 Страсбург cedex, 2008. – 42 с.

Кронгауз В. О.

КЗ «Харківська спеціалізована школа II-III ступенів № 3
Харківської міської ради Харківської області»

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»

Трансформаційні процеси в системі шкільної освіти передбачають планомірне заміщення репродуктивної функції вчителя (дублювання матеріалу підручника, методичних розробок) впровадженням наскрізних предметних ліній та компетенцій із кожної навчальної дисципліни. Це дає підстави сформувати всебічно розвинену особистість, здатну критично сприймати подану інформацію, складати власні умовиводи, відстоювати позицію відносно конкретної проблеми [7, с. 112].

З-поміж існуючих предметних груп важливе місце посідає освітня галузь «суспільствознавство». Це зумовлюється стратегічною місією історико-правових дисциплін формувати у дитини власне бачення проблеми, шляхів її розв'язання, а також невід'ємною частиною є громадянська-правова освіта та патріотичне виховання дітей. В даному випадку вчитель виступає у якості модератора освітнього процесу, а саме навчання має виходити за рамки шкільного підручника. Процес вивчення історії в такому випадку набуває індивідуального характеру, оскільки вчитель-предметник самостійно визначає назви теми занять, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярів, класу та індивідуального педагогічного підходу до викладання [4].

За таких умов, педагогічні методи та форми роботи, поурочне та календарно-тематичне планування буде відмінним, виходячи з наступних показників: педагогічний досвід, індивідуальний креативний образ, стиль вчителя. Як не дивно, але окремі теми можуть варіюватися: у зв'язку із відсутністю прив'язки до тематичних годин вчитель у змозі додавати чи зменшувати час на вивчення окремих тем [2, с. 114].

Окремо варто наголосити на проблемі організації практичних занять. Вони є обов'язковими для проведення, однак у самій навчальній програмі розміщується лише рекомендований перелік завдань, що містить хронологію історичних подій, об'єктів і джерел для організації навчальної

роботи. У той же час це не виключає можливість залучення вчителем інших джерел та пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу. Отже, це дає підстави вчителю-істориком залежно від теми вивчення добирати завдання для практичних занять на власний розсуд [4].

Добір завдань для організації практичних занять має бути дотичним до теми, яка вивчається, а також сформувати у дитини практичні навички роботи із документом, ілюстрацією чи картою. Для 5–6 класів варто використовувати переважно ігрові технології, відповідно до індивідуальних інтересів дитини. Формат практичних робіт для учнів 7–8 класів може бути представлений груповими змаганнями, де команда займає певне місце в рейтингу турнірної таблиці, а за остаточними результатами виставляються оцінки. У старшій школі переважно це опрацювання історичних джерел, розв'язування тестових завдань – тренувальний формат для успішного складання ЗНО. Водночас, досить багато педагогів-практиків варіюють методи та форми роботи, використовують уроки комбінованого типу [3, с. 77].

В контексті вивчення історії у середній школі (5–8 класи) наш навчальний заклад приділяє величезну увагу формуванню критичного мислення, реалізації проблемно-історичного навчання, вихованню толерантності, активної громадянської позиції та гендерній освіті. Зупиняючись на останньому, варто наголосити, що в процесі вивчення навчальних курсів «історія України», «всесвітня історія» та спецкурсу «Харківщинознавство» залучаються також матеріали соціальної історії, що допомагає, по-перше, формувати повноцінну картину буття народу, а по-друге, руйнує усталені гендерні стереотипи. Доцільно розглянути особливості викладання навчальних курсів по кожному класу [1, с. 208].

У *п'ятому класі* діти лише ознайомлюються із новим для них навчальним предметом «Вступ до історії». Впродовж навчального року вчителі-предметники занурюють школярів до дивовижного світу історії, залучають до виконання творчих проєктів, групових завдань, створення власного підручника. Гендерна паритетність формується шляхом складання власного родоводу, вивчення біографії видатних діячів України та рідного краю. При цьому вчителем наголошується акцент на чималому внеску українських діячів науки, освіти, культури, з-поміж яких виділяються представники як чоловічої так і жіночої статі. До того ж, об'єднання дітей у групи дає підстави активізувати соціокомунікацію,

зкладаються соціальні ролі кожної дитини. Візуальне уявлення підсилюється інтерактивними та технічними засобами навчання. Паралельно із процесом навчання закладаються основи наскрізних предметних ліній відповідно до чинного законодавства [4; 5, с. 96].

Учні *шостих класів* вивчають інтегрований курс «Всесвітня історія. Історія України». Його особливість полягає, по-перше, у інтегрованому форматі, де загальна історія поєднується із елементами давньої історії України; по-друге, тісні зв'язки із іншими навчальними дисциплінами, зокрема, географією; по-третє, цивілізаційний підхід, який використовується вчителями, потребує не лише усвідомлення суцільного фактажу, або загальних рис розвитку давніх держав, а чіткого розуміння сукупних факторів природно-географічних умов, культури, політики, соціальної організації суспільства, міфології кожної із держав [4].

Вчителем-істориком приділяється активна увага візуалізації навчального матеріалу, адже закладаються засади сприйняття географічного уявлення розміщення держав світу. Проводяться паралелі між релігійно-міфологічними уявленнями представників Давнього Єгипту, Дворіччя, Ізраїльсько-Іудейського царства, Давньої Греції та Риму тощо.

Щодо гендерного підходу, діти навчаються співставляти становище різних суспільних станів Давнього світу, а також на підставі Законів Хаммурапі визначають соціально-правові аспекти становища жінок і чоловіків. При цьому варто наголошувати на проблемі становлення тиранії як однієї із форм державної організації суспільства.

Навчальний матеріал *7 класу* спрямований на вивчення доби Середньовіччя. За вибором вчителя навчальні курси «всесвітня історія» та «історія України» викладаються послідовно чи синхронно. Переваги послідовного вивчення проявляються у розширеному вивченні теми в межах всього світу, а потім – в межах України. Під час синхронного вивчення навчальний процес здійснюється паралельно. В добу Середньовіччя з'являються держави Західної Європи, здійснюються Хрестові походи, змінюються суспільні ідеали, а війна знову стає провідною діяльністю суспільства [4; 1, с. 147].

Серед історичних персоналій зазначеного часу наявні представники як жіночої, так і чоловічої статі. Зокрема, йдеться про діяльність Київських князів – Ольги, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха та ін., а також Бонифацій VIII, Жанна Д'арк, Карл IV Красивий, Тамплієри, та ін. Тим самим руйнуються стереотипи щодо домінування

представників чоловічої статі у процесі управління державою, військом тощо.

У 8 класі кількість навчальних предметів циклу суспільствознавства розширюється за рахунок введення спецкурсу «Харківщинознавство». Школярі переходять до вивчення доби Раннього Нового часу, який синхронно переplitається між українськими землями у складі різних держав (королівства Угорщина, Польща, Молдовське князівство, Велике князівство Литовське) та завершенням Великих географічних відкриттів країнами Західної Європи. Цей період є складним для усвідомлення через чергові системні зміни у суспільно-політичному, економічному, культурному житті мешканців світу. В той же час, фактор бездержавності українських земель дає підстави швидше переймати західноєвропейські традиції. Опинившись згодом у складі держави Речі Посполитої відбулася певна інкорпорація більшості українських земель, а відтак, простежується нашарування нових тенденцій суспільно-політичного життя. Провідну роль у ньому посідає українське козацтво, яке традиційно вважається основою для формування власної української держави. Переважна більшість ватажків козацьких повстань, гетьманів становлять чоловіки, одна чимала кількість представниць жіноцтва здійснили чималий внесок у розбудову власної території, культури, традицій, звичаїв нашого народу. Серед них: Гальшка Гулевичівна, славнозвісна Роксолана, Ганна Сомко, Мотря Кочубеївна, Олена Чаплинська та ін. [4; 6, с. 197].

Чимало представників інтелігенції простежується й на місцевому матеріалі в контексті вивчення історії рідного краю. Доцільно відзначити сімейство Олексія та Христини Алчевських, Бекетових, Ізмаїла Срезневського, Олександру Єфименко, Дмитра Багалія та ін.

Таким чином, шкільне освітнє середовище є надзвичайно важливим полем для формування підростаючого покоління на принципах громадянського виховання та сталого розвитку, всебічної гармонійно розвиненої особистості. Найбільш активно цей підхід реалізовується в межах освітньої галузі «суспільствознавство». В межах навчальних курсів діти поряд із вивченням історії досліджують гендерну специфіку розвитку суспільства на різних етапах його становлення. Переважно подібні дослідження організовуються у проблемних групах. Це дає можливість, по-перше, більш якісно та ґрунтовно вивчати навчальний матеріал, а по-друге, реалізовується концепція гендерної політики в освіті.

Література

1. Баханов К. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України: методичний посібник для вчителів / К. Баханов. – Київ : Генеза, 1996. – 208 с.
2. Баханов К. Професійний довідник учителя історії / К. Баханов. – Харків : Основа, 2012. – 240 с.
3. Вагин А. Методика преподавания истории в средней школе / А. Вагин. – М.: Просвещение, 1976. – 431 с.
4. Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] // МОНУ. – 2017. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
5. Малецька Т. Ігрові технології навчання на уроках історії України / Т. Малецька. – Харків : Ранок, 2012. – 144 с.
6. Мельничук Б. Згадаймо праведних гетьманів / Б. Мельничук. – Харків : Ранок, 2009. – 137 с.
7. Пометун Е. Школьное историческое образование в Украине. Пути развития и проблемы / Е. Пометун. – Луганск : Кратос, 1998. – 200 с.
8. Слабодух М. Краєзнавчий гурток / М. Слабодух. – Харків : Ранок, 2012. – 143 с.

канд. пед. наук, доц. **Лисак Н. О.**

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Участь України в сучасних інтеграційних процесах, входження у систему світових економічних, політичних і культурних зв'язків вимагає подальшої демократизації суспільного життя, економічних перетворень і формування нового типу соціальних відносин. Однією з основних проблем сучасності є нерівність чоловіків і жінок на ринку праці, попри те, що згідно із Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (ст. 17) обидві статі мають рівні права та можливості у працевлаштуванні, кар'єрному просуванні, підвищенні кваліфікації та перепідготовці.

У зв'язку з цим гендерні дослідження за останні роки значно розвинулись в психології, педагогіці, соціології, історії, філософії, політології, правових науках, науках про державне управління. В роботах таких вчених як Гузьман О., Жеребкіна І., Здравомислова Е., Оксамитна С., Кон І., Журженко Т., Зуйкова Є., Кесіора Н., Клецина І., Лавриненко Н., Ляшенко Н., Темкіна А. досліджувались механізми конструювання гендерних відносин, основні сфери прояву гендерної нерівності, чинники, що запобігають становленню гендерного паритету.

Мета нашої роботи – проаналізувати гендерний аспект в дослідженні такого феномену як кар'єра. Багатогранність цього феномену відображається в різноманітті його визначень, видів, в підходах до типологізації.

Кар'єра (італ. *carriera* – життєвий шлях) – це поступове просування особистості в будь-якій сфері діяльності, зміна навичок, властивостей, кваліфікаційних можливостей і розмірів винагороди, пов'язаних з діяльністю; просування вперед обраним шляхом; здобуття слави, збагачення (наприклад, отримання великих повноважень, вищого статусу, престижу, влади, вищої оплати праці) за рахунок власних зусиль, максимального використання певних здібностей, професійної майстерності та особистих якостей. Кар'єра починається з формування суб'єктивно усвідомлених власних міркувань працівника про своє трудове майбутнє, очікуваний шлях самовираження та задоволення працею. Інакше кажучи,

кар'єра – це індивідуально усвідомлена позиція та поведінка індивіда, пов'язана з трудовим досвідом і діяльністю протягом трудового життя.

Так, за гендерною ознакою виокремлюють жіночу та чоловічу кар'єри.

Американський дослідник Д. Сьюпер запропонував одну з перших психологічних класифікацій кар'єр. У ній виділено чоловічі і жіночі типи кар'єр залежно від чергування професійних спроб і періодів стабільної роботи.

Чоловічі типи кар'єр:

1) *стабільна кар'єра*, коли суб'єкт відразу після навчання займається професійною діяльністю і незмінно слідує обраному шляху;

2) *звичайна кар'єра*, коли після навчання відбувається серія професійних спроб, які закінчуються стабільною службою;

3) *нестабільна* – з чергуванням професійних спроб і періодів стабільної роботи; *кар'єра із множиною спроб*, коли людина часто змінює вид діяльності, не маючи стабільної роботи.

Жіночі типи кар'єр більш різноманітні:

1) кар'єра домогосподарки;

2) *звичайна кар'єра*, коли жінки, які мають освіту, виходять заміж, припиняють працювати та стають домогосподарками;

3) *стабільна робоча кар'єра*, коли здобута освіта допомагає знайти роботу, що стає справою життя;

4) *дволінійна кар'єра*, коли кар'єра домогосподарки співіснує зі стабільною робочою кар'єрою;

5) *переривчаста кар'єра* – робота до одруження, потім перерва (народження та виховання дітей), повернення на роботу;

6) *нестабільна кар'єра* – чергування періодів роботи після одруження поряд з поверненням до кар'єри домогосподарки;

7) *кар'єра з множинними спробами* – послідовність непов'язаних видів праці без стабілізації у якій-небудь професійній галузі [2].

На думку Ю. Ф. Пачковського, «гендерні дослідження наочно продемонстрували статеві відмінності інтересів, устремлінь, професійних виборів і типів кар'єр, кар'єрних досягнень, поведінки на роботі, поєднання професійних ролей з іншими життєвими ролями» [1].

Вчені досліджують різноманітні аспекти гендерної ідентичності, засвоєння гендерних ролей, гендерної соціалізації, формування гендерних

стереотипів, а також диференціації гендерних відмінностей у сім'ї і соціумі.

В процесі становлення професійної кар'єри чоловіків та жінок не залишаються поза увагою питання, пов'язані з гендерними особливостями спілкування.

Дослідженню питань, пов'язаних з гендерними особливостями спілкування, присвячені праці Ботіної О., Дорошенко С., Кузнецової А., Путрової М., Савицької Л., Сидорської І., Стахш М., Стерніна І., Токарчук О., Шевельової Л. Мовлення чоловіків і жінок у соціолінгвістичному аспекті розглядає О. Клещова; гендерні аспекти мовної поведінки досліджуються Л. Першай.

Як зазначає Шевчук С.В., «гендерні пошуки у лінгвістиці зводяться до таких підходів:

- маніфестація гендеру в стилі спілкування;
- виявлення особливостей мовлення чоловіків та жінок – мовні гендерні стереотипи;
- вираження гендеру на різних мовних рівнях: морфологічному, лексичному та текстуальному;
- гендер і традиції мовленнєвого етикету».

Треба зазначити, що спілкування жінок і чоловіків в діловій та професійній сферах репрезентується найяскравіше. Кожен з них використовує специфічні способи комунікації. Характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, стиль великою мірою залежать від гендерних і комунікативних статусів учасників спілкування. Так, за гендерною ознакою виокремлюють жіночий та чоловічий стилі спілкування.

Ми згодні з думкою про те, що чоловічий стиль спілкування зорієнтований на систему домінування. В процесі ділової комунікації чоловіки частіше є лідерами, їхня самооцінка залежить від успіхів у сфері професійної діяльності. Чоловіки тяжіють до самоствердження, їм притаманна зосередженість на завданні, цифрах, фактах, вони націлені на результат.

Жінки репрезентують демократичний стиль спілкування. Переважна більшість жінок у мовній комунікації дотримуються стилю співробітництва. Налагодження ділових контактів для жінок – це: колегіальне прийняття рішень, заохочення активності учасників комунікативного процесу. Мовленню жінок властиві застереження, докладні пояснення, вибачення, незавершеність початих думок. Як

засвідчують спостереження вчених за живою мовною практикою, комунікативна поведінка жінок експресивна, надто емоційна, не завжди послідовна. Жінки значно краще, ніж чоловіки, аналізують емоції, настрої людини за мімікою і виразом обличчя.

Статеві відмінності треба враховувати при проведенні індивідуального діалогу. Чоловіки і жінки поводяться в діалозі по різному. Чоловіки більше зосереджуються на змісті розмови, жінки – на процесі спілкування. Жінки здебільшого починають і підтримують розмову, чоловіки – контролюють і спрямовують. Чоловіки, як правило, уважно вислуховують співрозмовника лише 10–15 секунд, а потім починають слухати себе та думати, чим можна доповнити розмову. Якщо чоловіки виявляють зацікавленість, вони підтакують, якщо бажають змінити тему – промовисто мовчать. Жінки частіше вживають умовну форму і слова, що виражають оцінку повідомлюваного (напевно, можливо, сподіваюся, слід гадати, безперечно тощо). Індивідуальне спілкування вимагає від керівника і підлеглого володіння певним мистецтвом, мобілізації сил і вмінь для того, щоб розмова досягла мети, а її результат задовольнив учасників.

Свої подальші дослідження ми пов'язуємо з гендерними особливостями спілкування, які виявляються в етикетному спілкуванні.

Література

1. Соціологія і психологія: навч. посіб. / за ред. Ю. Ф. Пачковського. – Київ : Каравела, 2012. – 760 с.
2. Социальная психология личности в вопросах и ответах: учеб. пособ. / под ред. проф. В. А. Лабунской. – М. : Гардарики, 2001. – 397 с.

канд. техн. наук, ст. наук. співроб. **Науменко М. В.**
Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Міжнародний статус та інтеграція України в Європейське співтовариство значною мірою залежать від характеру і спрямованості гендерної демократії. Не є виключенням і сфера силових структур, де з кожним роком зростає кількість військовослужбовців і співробітників жінок.

Нажаль, до сьогодні не є завершеним подолання існуючих стереотипів щодо начебто об'єктивних обмежень та застережень щодо можливості служби та праці жінок в окремих видах діяльності та на високих рівнях управління структур сектора безпеки і оборони. Це є слідством об'єктивно наявних у суспільстві груп патріархально орієнтованих стереотипів.

Щодо гендерного питання у галузі вищої освіти та науки взагалі, і у військовій освіті та науці зокрема, можна говорити про його важливість і актуальність, але, нажаль, недостатнє дослідження цього питання.

Загальні контури гендерного розподілу у галузі вищої освіти і науковій діяльності в Україні мають наступний вигляд: якщо на рівні здобуття вищої освіти (освітній рівень – бакалавр) розподіл жінок і чоловіків приблизно однаковий – жінок – 52%, чоловіків – 48%, то вже на рівні кандидатів наук – жінок – 47%, чоловіків – 53%, а на рівні докторів наук – цей розподіл складає – жінок – 21%, чоловіків – 79%. А у галузі технічних наук розподіл жінок і чоловіків на рівнях кандидатів і докторів наук складає жінок – 20 %, чоловіків – 80 % та жінок – 7 %, чоловіків – 93 % відповідно.

Здобуття наукових ступенів та вчених звань, що є основними кроками у науковій і викладацькій кар'єрі, супроводжується зменшенням частки жінок на кожному наступному рівні. Це явище має назву «скляна стеля» – це термін з теорії гендерних досліджень, був введений на початку 1980-х років для опису прозорого і формально ніяким чином не визначеного бар'єру («стелі» у кар'єрі), що обмежує просування жінок по службових сходах з причин, не пов'язаних з їх професійними якостями.

Крім горизонтальної, в українській вищій школі присутня також і вертикальна сегрегація, тобто зменшення частки жінок на вищих професійних рівнях, причому це стосується і адміністративної сфери, і науково-викладацької діяльності як цивільного, так і сектору силових структур.

Наприклад, серед ректорів вищих навчальних закладів (ВНЗ) III–IV рівнів акредитації державної та комунальної форм власності, яких в Україні налічується 234, усього 20 жінок, що складає 9% від загальної кількості керівників таких ВНЗ.

Дещо кращою є ситуація з гендерним балансом серед проректорів – серед них 23% жінок. Однак і цей показник очевидно далекий від рівності.

Досвід провідних країн світу та країн-членів НАТО показує, що ефективність інститутів сектору безпеки зростає при збільшенні частки жінок і зниженні рівня дискримінації. Крім того, робота жінок у сфері безпеки – один з основних факторів забезпечення репрезентативності його інститутів, що, відповідно, сприяє підвищенню рівня суспільної довіри до них. Проведення досліджень щодо оцінювання перспективи асоціативної участі представників (військовослужбовців-жінок) Збройних Сил України у роботі Організації у справах жінок у збройних силах країн-учасниць НАТО є безумовно доцільним.

Станом на вересень 2017 року в лавах Збройних Сил України проходять військову службу 23771 військовослужбовців-жінок – це близько 13%, з них 1% – офіцери. Але на сьогодні жінки не достатньою мірою представлені на керівних посадах у Збройних Силах. Аналогічна ситуація склалася і в інших силових структурах.

В Харківському національному університеті Повітряних Сил має місце наступний розподіл чоловіків і жінок серед науково-педагогічного складу: чоловіки складають 86%, жінки – 14%.

Цікавим є той факт, що серед випускників ад'юнктури (2005–2017 рр.) відсоток випускників, які захистили кандидатські дисертації складає серед чоловіків – 76%, а серед жінок 100%. Також, якщо простежити відсоток випускників ад'юнктури, які продовжили науково-викладацьку діяльність і здобули вчені звання старшого наукового співробітника (доцента) складає серед чоловіків – 13,3%, а серед жінок – 55,5%.

Підсумовуючи слід констатувати, гендерна політика в Збройних силах України, відображаючи загальнодержавні явища та тенденції, втілює

потенціал як чоловіків, так і жінок у процес підвищення обороноздатності військової організації держави. Представництво жінок у сфері оборони зростає, що відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку держави.

Але існують дискусійні положення щодо гендерного дисбалансу у секторі вищої військової освіти та науки Збройних Сил України, такі, як:

- застарілі традиції та уявлення про роль і місце жінки в суспільстві;
- недосконалість нормативно-правової бази з питань захисту прав людини і громадянина (незалежно від його статі);
- відсутність дієвих механізмів впровадження ідей гендерної рівності;
- подвійне навантаження, яке мають майже усі жінки;
- гендероване виховання.

Можливими шляхами покращення ситуації, що склалася може стати:

- введення у Міністерстві оборони України структурного підрозділу (сектору) у справах рівності прав жінок і чоловіків;
- вдосконалення нормативно-правової бази щодо вирішення проблемних питань забезпечення рівних можливостей чоловіків і жінок у сфері військової освіти і науки, тощо.

Оріховська Н. В.

Ленінський районний суду м. Харкова, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ ТА АПАРАТІВ СУДІВ В МІСТАХ УКРАЇНИ

Судова гілка влади відіграє унікальну роль в демократичному розвитку держави, є гарантом стабільності суспільних відносин. Досягнення гендерного паритету як у самій судовій системі, так і в процесі її реформування зробить судову систему України репрезентативною та легітимною. З урахуванням курсу України на європейську інтеграцію досягнення гендерної рівності саме в цій сфері потребує першочергової уваги. Представництво жінок у суддівській професії дає змогу говорити про їхню залученість до процесу прийняття важливих рішень щодо вирішення спорів, захисту порушених прав, покарання винних у вчиненні правопорушень чи злочинів тощо.

Тривалий час, юридична професія вважалася винятково чоловічим видом діяльності, однак останнім часом тенденція змінюється. Професія судді за визначенням вимагає від особи вміння приймати рішення, що впливають не лише на долі конкретних людей, а й на державу та суспільство в цілому.

До національної системи гендерної статистики не входять показники, що дають змогу оцінювати становище жінок і чоловіків у судовій системі. Експертами вже робились спроби провести гендерний аналіз суддівського корпусу – штату професійних суддів – громадян України, які відповідно до Конституції та законів України призначені чи обрані суддями і займають штатні суддівські посади в судах нашої держави. Так, Т. Фулей провела у січні – лютому 2015 р. дослідження, скориставшись офіційним веб-порталом «Судова влада України», де розміщена інформація зі списками суддів усіх судів загальної юрисдикції [1, с. 41–47].

У даному дослідженні для складання гендерного портрету суддівського корпусу також використані дані, розміщені на офіційному веб-сайті «Судова влада», що містять інформацію станом на січень 2018 року щодо суддів та керівництва суду – голів суду, керівників апарату суду та їх заступників [2].

У ході дослідження проаналізовано за гендерною ознакою статистичні дані судів міст західних (Львівської, Волинської, Чернівецької,

Івано-Франківської, Рівненської, Тернопільської, Закарпатської) та східних (Харківської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської) областей України. Було виявлено співвідношення жінок і чоловіків у 85 районних у містах, 48 міських та 30 міськрайонних судах.

Проведене дослідження засвідчило наявність достатньо високого представництва жінок-суддів, яке складає 57,26% усіх суддів. Водночас статистичні дані виявляють гендерні диспропорції у складі суддівського корпусу та апаратів судів. Так, жінки представляють більшість суддівського корпусу загальних місцевих судів у містах східного регіону України – Дніпрі, Запоріжжі, Маріуполі, Кривому Розі, Луганську та Харкові, у середньому складаючи 62,33% суддів. У містах західного регіону України кількість жінок значно менша – у середньому 42,12% суддів. Найменша кількість жінок – лише (33,33%) – у судах м. Тернопіль [2].

У деяких районних судах міст Дніпра (в Індустріальному, Красногвардійському та Бабушкінському), Кривого Рогу (у Саксаганському), Львова (у Галицькому) та в місцевих судах (Івано-Франківському і Рівненському) маємо гендерний паритет (48-50%) [2].

Водночас у місцевих судах міст (районних у містах, міських та міськрайонних) західного та східного регіону України є суди, в яких працюють судді лише однієї статі (чоловічої або жіночої). Таке співвідношення пояснюється тим, що це переважно суди з малою кількістю суддів. Однак є суди, які не можна вважати «віддаленими» чи «неукомплектованими», де спостерігаються суттєві гендерні диспропорції. Такі випадки мають місце в деяких судах Харкова, Дніпра, Запоріжжя, а саме: Комінтернівському та Червонозаводському районних судах м. Харкова, Кіровському районному суді м. Дніпропетровська, Шевченківському районному суді м. Запоріжжя та ін.

Важливим є питання щодо гендерного складу адміністративних посад у судах. Незважаючи на те, що кількість суддів-жінок (57,26%) у місцевих судах міст перевищує кількість суддів-чоловіків, у середньому по Україні відсоток жінок, які очолюють загальні місцеві суди, становить 30%. Із 163 районних у містах, міських та міськрайонних судів жінки очолюють 49 [2].

Помітна також нерівномірність у складі голів судів районних у містах, міських та міськрайонних судів у регіональному розрізі:

- у містах західного регіону України жінки очолюють 8 судів із 31,

що складає в середньому 25,80%.

- у містах східного регіону України цей показник вище: жінки очолюють 41 суд із 106, що становить 38,67% [2].

Важливим також є питання забезпечення гендерного балансу в складі апаратів судів. Деякі експерти зазначають, що однією з причин гендерного дисбалансу в суддівському корпусі та фемінізації професії є те, що значна частина суддів приходить із апарату суду, а більшість працівників апарату – жінки. Так, дослідження, проведене в Україні компанією GFK Ukraine в лютому-березні 2016 року за підтримки Проекту USAID «Справедливе правосуддя» засвідчило аналогічну ситуацію. Так, значна частина суддів приходить із апарату суду: 42,3% суддів до заняття суддівської посади працювали в апараті суду (в т.ч. помічниками суддів – 29,2%). Серед жінок подібний досвід спостерігався в 1,5 рази частіше, ніж серед чоловіків (відповідно, 52,5% проти 33,6%) [3, с. 6].

Статистичні дані свідчать, що має місце гендерний дисбаланс в апаратах судів, у тому числі на керівних посадах. Наприклад, у районних судах м. Харкова середня величина частки жінок в апаратах судів складає 84,5 %. Як наслідок, низькою є частка чоловіків на керівних посадах апаратів судів (керівників та заступників керівників). У середньому відсоток жінок-керівників апаратів у містах обох регіонів складає 84,49% [2]. Загальна кількість жінок-керівників апаратів районних судів значно перевищує чоловіків – майже у 3,5 рази.

Отже, лише у незначній кількості районних судів міст і міських судів західних і східних областей України існує гендерний паритет у суддівському корпусі. Суддівський корпус у загальних місцевих судах міст України у більшості має жіноче обличчя. Водночас жінок-керівників у містах України набагато менше, ніж чоловіків. Разом із тим, 30% загальних місцевих судів обох регіонів очолюють жінки, що свідчить про досить непогані перспективи у напрямку досягнення гендерного паритету.

Незбалансоване представництво за ознакою статі в судовій структурі суперечить принципам демократії, відображеним у Конституції та Законах України, перешкоджає виконанню міжнародних зобов'язань, взятих на себе нашою державою. Це, в свою чергу, знижує довіру до інституту судової влади.

Відсутність гендерної судової статистики та дієвих механізмів забезпечення гендерного паритету у судовій системі робить цю проблему невидимою та сприяє подальшій гендерній розбалансованості судової

структури. Використання гендерної статистики можливе для проведення позитивних дій, спрямованих на підтримку в певних ситуаціях жінок або чоловіків із метою досягнення гендерного балансу.

Література

1. Фулей Т. І. Гендерний склад суддівського корпусу України / Т. І. Фулей // Вісник Верховного суду України. – 2015. – № 4 (176). – С. 41–47.

3. Судова влада України [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://court.gov.ua>.

4. Національне опитування суддів щодо реформування судової системи та виконання Законів України: «Про відновлення довіри до судової влади», «Про очищення влади», «Про забезпечення права на справедливий суд» [Електронний ресурс] / [ред. О. Сердюк, М. Огай]. – Проект USAID «Справедливе правосуддя». – Київ, 2016.

д-р мед. наук, проф. **Питецька Н. І.**
Харківський національний медичний університет

ОЖИРІННЯ ЯК ПАНДЕМІЯ СУЧАСНОГО МІСТА. У ФОКУСІ ЖІНКА

За даними епідеміологічних досліджень надлишкову масу тіла та ожиріння мають близько 30% мешканців планети, що у 2010 році стало причиною біля 3,4 мільйонів смертей [1]. Незважаючи на розробки профілактичних та лікувальних рекомендацій чисельність хворих з ожирінням, за даними National Task Force on Treatment of Obesity, зростає у всіх вікових категоріях [2]. За прогнозами ВООЗ, до 2025 року ожиріння матиме половина населення планети. Це дозволило визнати ожиріння як неінфекційну епідемію XXI століття.

Відомо, що наявність надлишкової маси тіла або ожиріння у 15-20% випадків сприяє виникненню кардіоваскулярних захворювань, що значно скорочує тривалість життя, особливо у осіб молодого віку. Так, збільшення маси тіла у 80% чоловіків і 61% жінок (Фремінгемське дослідження) стало причиною підвищення артеріального тиску [3]. Крім того, вірогідність розвитку підвищеного артеріального тиску у осіб з надмірною масою на 50% вища, ніж у осіб з нормальною вагою, а ризик розвитку ішемічної хвороби серця підвищений в 2–3 рази, інсульту – в 7 разів [4]. Кожне збільшення маси тіла на 1 кг підвищує ризик коронарної смерті на 1–1,5%. У 85,1% хворих з підвищеним артеріальним тиском похилого віку виявлено надлишкову масу тіла і ожиріння, але жінки асоціювалися з ожирінням (I–III ступенів), тоді як чоловіки – з надлишковою масою тіла [5].

В Україні ожиріння II–III ступеня виявлено у 20,4% жінок і 11% чоловіків. При цьому поширеність ожиріння серед міських жінок України в 1,7 рази вища, ніж серед чоловіків [6]. Доведено, що ожиріння у молодих жінок асоціюється з більшою кількістю ускладнень серцево-судинних захворювань та вищою смертністю від кардіоваскулярних подій [7].

Більш того, ожиріння асоціюється з високим ризиком розвитку цукрового діабету 2 типу, дисліпідемії, онкологічних процесів. Встановлено, що високий індекс маси тіла (ІМТ) сприяє розвитку непластичних процесів різної локалізації. Збільшення цього показника на 1 кг / м² може сприяти розвитку одного з 10 видів раку у 3790 пацієнтів на

рік. Особливої уваги заслуговує виявлена асоціація між ожирінням та раком жіночих статевих органів: молочної залози, матки, ендометрія [8, 9]. Таким чином, стрімке поширення ожиріння та визначення його негативних наслідків залишає цю проблему актуальною і на сучасному етапі.

Развитку ожиріння сприяє безліч факторів:

- похибки в характері і режимі харчування (надмірне споживання вуглеводів, насичених жирів, солі, солодких і алкогольних напоїв, «швидка їжа», вживання їжі на ніч);
- малоактивний спосіб життя;
- ендокринні порушення (інсулінорезистентність), дисбаланс статевих гормонів (естрогенів, прогестерону, андрогенів);
- генетично обумовлені порушення ферментативної активності;
- психо-емоційні навантаження, порушення сну, вживання психотропних і гормональних лікарських засобів;
- психоендокринне переїдання.

Ці фактори не існують окремо один від одного. Разом, доповнюючи один одного, вони сприяють виникненню і прогресуванню ожиріння.

Відомо, що для ризику розвитку негативних наслідків велике значення має не ступінь ожиріння, а характер розподілу жирової тканини. Особлива увага приділяється абдомінальному (центральному) ожирінню, як одному з найважливіших незалежних факторів серцево-судинного ризику. Доведено, що у хворих похилого віку, незалежно від статі, домінує абдомінальний тип ожиріння [5].

Сьогодні 90% жінок у світі переходять рубіж менопаузи і 55% досягають віку 75 років. З огляду на середній вік менопаузи (близько 50 років) і середню тривалість життя жінки, можна стверджувати, що більшість жінок 1/3 свого життя проводять в умовах «синдрому дефіциту естрогенів». З огляду на те, що естрогенам належить виражена кардіопротекторна дія, 1/3 свого життя, тобто в умовах підвищеного серцево-судинного ризику [10]. Тому цей період у жінок викликає пильну увагу фахівців.

Жіночим статевим стероїдам, які синтезуються в яєчниках належить важлива роль у регуляції накопичення жиру в організмі. Після 25–30 років функція яєчників знижується, а в певний період роль периферичних тканин у продукції естрогенів стає визначальною. Тому що саме в жировій

тканині здійснюється ароматазна реакція з перетворення тестостерону та естрогену в естрадіол, а також перетворення андростендіону в естрон.

На припинення менструацій впливають такі фактори, як спадковість, паління, вживання алкоголю, надлишкова маса тіла, соціально-економічний стан. Так, вік настання менопаузи має чітку спадкову залежність від віку настання менопаузи у матері і не залежить від особливостей харчування й національності. У жінок з ожирінням менопауза настає пізніше, ніж у жінок з нормальною масою тіла. З одного боку, це захищає від остеопорозу, що розвивається на тлі демінералізації кісток, з іншого – сприяє підвищенню ризику розвитку раку ендометрія [11,9]. Гіпоестрогенемія асоціюється з розвитком ожиріння та формуванням абдомінального (центрального) типу розподілу жирової тканини, що сприяє формуванню постменопаузального метаболічного синдрому [12]. Саме на тлі гіпоестрогенемії у жінок підвищується ризик виникнення нееластичних процесів [9].

Таким чином, продовження життя жінки можливе за умов дотримання профілактичних заходів:

– корекція способу життя: виключення шкідливих звичок (куріння, вживання алкоголю), підвищення фізичної активності та, по можливості, уникання стресів;

– в умовах дефіциту естрогенів більше уваги приділяти правильному харчуванню: збільшити вживання свіжих овочів, фруктів, бобів, горіхів, продуктів із цільного зерна, продуктів, багатих на калій і кальцій, регулярно вживати омега-3 поліненасичені жирні кислоти, значно знизити споживання насичених жирів, трансжирів, холестерину.

Література

1. Lim S. S., Vos T., Flaxman A. D. et al. A comparative risk assessment of burden of disease and injury attributable to 67 risk factors and risk factor clusters in 21 regions, 1990–2010: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study / S. S. Lim, T. Vos, A. D. Flaxman et al. // *Lancet*. – 2012. – Vol. 380. – P. 2224–2260.
2. National Task Force on Treatment of obesity. Overweight, obesity and health risk // *Arch. Intern. Med.* – 2000. – Vol. 160. – P. 898–904.
3. Hubert H. B., Feinleib M., McNamara P. M. [et al.] Obesity as an independent risk factor for cardiovascular disease. A 26 year follow up of participants in the Framingham heart study / H. B. Hubert, M. Feinleib, P. M. McNamara [et al.] // *Circulation*. – 1983. – Vol. 67. – P. 968–977.
4. Modified Body Mass Index and Hospitalization and Mortality in Older Age / I. I. Yan, M. Daviglius, L. Kiang [et al.] // *JAMA*. – 2006. – 295. – P. 190–198.

5. Питецька Н. І. Артеріальна гіпертензія та ожиріння у хворих похилого віку //Проблеми старения и долголетия. – 2016. – Т. 25, № 1. – С. 98–104
6. Горбась І. М. Епідеміологія основних факторів ризику серцево-судинних захворювань / І. М. Горбась // Артеріальна гіпертензія – 2008. – № 2. – С. 15–18.
7. Alterations in left ventricular structure and function in young healthy obese women / L. P. Peterson, A. D. Waggoner, K. B. Schechtman [et al.] // J. American Coll. Cardiology. – 2004. – Vol. 43. – P. 1399–1404.
8. Bhaskaran K., Douglas I., Forbes H. et al. Body-mass index and risk of 22 specific cancers: a population-based cohort study of 5·24 million UK adults / K. Bhaskaran, I. Douglas, H. Forbes et al. //Lancet. – 2014. – Vol. 384. – P. 755–765.
9. Ballard-Barbash R., Swanson C. A. Body weight: estimation of risk for breast and endometrial cancers / R. Ballard-Barbash, C. A. Swanson // Am. J. Clin. Nutr. – 1996. – Vol.63(3). – P. 437–441.
10. Atsma F., Bartelink M., Grobbee D. E. et al. Postmenopausal status and early menopause as independent risk factors for cardiovascular disease: a meta-analysis // Menopause. – 2006. – Vol. 13. – P. 265–279.
11. Поворознюк В. В. Менопауза и остеопороз / В. В. Поворознюк // Doctor. – 2002. – № 5. – С. 50–55.
12. Питецька Н. І. Фактори кардіоваскулярного ризику та метаболічні показники у жінок з артеріальною гіпертензією // Клінічна фармація. – 2014. – Т. 18. – № 4. – С. 12–15.

д-р мед. наук, проф. **Питецька Н. І., Панасенко В. О.**
Харківський національний медичний університет

МІСТО ТА ПИТАННЯ ЗДОРОВ'Я. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АЛКОГОЛІЗМУ

Негативний вплив алкоголю на організм відомий з прадавніх часів і проблема виникнення алкоголізму займала важливе місце у будь-якій країні як стародавнього, так і сучасного світу, що підтверджується історичними джерелами, які збереглися до наших часів. Наприклад, в античній Спарті жителі взагалі не вживали алкогольних напоїв, а залишали для рабів, змушуючи їх випивати по 4 чашки вина на день. Це застосовувалось з метою придушення будь-яких майбутніх повстань, бо вже в ті часи було відомо про негативний вплив алкоголю на свідомість людини. Іншим прикладом є факт, коли під час посвяти у воїни приводили раба змушували його пити вино, а потім виконувати звичайні фізичні вправи. Зазвичай раби ставали агресивними, не могли втриматися на ногах і чітко виконувати завдання. Таким чином, майбутнім воїнам демонстрували дію алкогольних напоїв і вселяли страх і відразу до них. В античному Китаї, ще у 1220 році до нашої ери, імператор Ву-Вонг було видано наказ про смертельну кару затриманим під час вживання алкоголю. В Індії осіб, що порушували заборону на вживання спиртних напоїв, незалежно від каст, показово карали окропом, а на лобі дружини випалювали клеймо. В Афінах посадові особи, що пиячили підлягали страті. У Мексиці нетверезу людину знімали на кінокамеру, а відеоматеріали демонстрували родині. У Голландії до жінок-алкоголіків застосовували занурення у воду, а кожен римлянин міг вбити свою жінку, якщо вона була нетверезою. Таким чином, вплив алкоголізму на загальний стан людини був відомий з давніх-давен, а методи боротьби з ним були дуже жорстокі.

Сучасний економічний рівень, що сприяє швидкому розвитку алкогольної індустрії, поряд з численними рекламними компаніями, завдяки яким зростає попит населення на ці товари незалежно від віку і статі, залишають цю проблему актуальною і сьогодні.

Алкогольна хвороба – сукупність психічних, неврологічних і вісцеральних розладів, що розвиваються внаслідок зловживання алкоголем. За даними ВООЗ щорічно від алкоголізму і його негативних

наслідків помирає 3,3 мільйони людей. Смертність за рахунок прямого впливу зловживання алкогольними напоями виникає в результаті гострого отруєння алкоголем та його сурогатами; нещасних випадків і злочинів, обумовлених алкогольним сп'янінням (дорожні пригоди, пожежі та інші катастрофи, побутові вбивства); суїцидів, що здійснюються в стані алкогольної інтоксикації. Смертність у результаті непрямого впливу зловживання алкоголем обумовлена розвитком судинних катастроф, алкогольного панкреатиту, алкогольного цирозу печінки, а також канцерогенезом та загальним погіршенням здоров'я і скороченням тривалості життя [1].

За класифікацією Джелінека (E. Jellinek, 1960) виділяють 5 форм алкоголізму: альфа-алкоголізм (психологічна залежність від алкоголю з можливістю контролю та здатністю до стриманості при наявності епізодів порушення міжособистісних відносин), бета-алкоголізм (епізодичне або періодичне масивне зловживання алкоголем з вісцеральними ускладненнями, але без ознак психічної та фізичної залежності від нього), гама-алкоголізм (наростаюча толерантність до алкоголю, психічна та фізична залежність від нього, втрата контролю дози спиртних напоїв, сомато-неврологічні наслідки зловживання), дельта-алкоголізм (психічна та фізична залежність від алкоголю зі здатністю контролювати дозу спиртного, але з відсутністю можливості повністю відмовитися від його вживання), епсілон-алкоголізм (запійна форма зловживання алкоголем, або дипсоманія) [2].

Існують різні мотиви вживання алкоголю:

- гедоністичний (пов'язаний з жагою одержання задоволення);
- атарактичний (з метою зняти емоційне напруження);
- субмісивний (нездатність протистояти оточенню);
- з гіперактивацією поведінки (в якості допінга);
- псевдокультуральний (привернути увагу оточуючих);
- традиційний (під час свят).

За даними Шабанова (1999) в середньому біля 95% людей вживають алкоголь [3]. Аналіз результатів дослідження виявив, що навіть серед хворих на артеріальну гіпертензію, яка є основним фактором ризику кардіоваскулярних подій, вживали алкоголь 74% обстежених осіб [4]. Після 40 років кількість жінок, що нерегулярно вживають алкоголь зменшується, тоді як серед чоловіків, навпаки, збільшується [5]. В останні десятиріччя зросла актуальність дослідження жіночого алкоголізму, що

пов'язано зі значним збільшенням кількості жінок з алкогольною залежністю. Згідно результатів міжнародних досліджень кількість хронічних алкоголіків серед чоловіків більша, ніж серед жінок (19% і 7% відповідно), проте швидкість зростання алкоголізму серед жінок вища, ніж серед чоловіків. Так, у період між 1960 та 1980 роками в США кількість чоловіків-алкоголіків зросла на 20%, в той час як жінок – на 58%. Більшість із схильних до алкоголізму – розведені або незаміжні. При цьому треба відмітити той факт, що повна залежність від алкоголю у чоловіків виникає лише через 10–15 років, тоді як у жінок цей процес займає лише 3–4 роки і має більш важкі наслідки як для жінки, так і для її родини [6]. Перебіг захворювання у жінок важчий, ніж у чоловіків та більш прогресуючий. Спостерігається так званий «телескопічний ефект» [7]. Жінки починають хворіти пізніше, але звертаються за допомогою раніше, тому що вони більш відповідальні, ніж чоловіки і у них раніше виникає відчуття занепокоєності. При цьому результати лікування у жінок гірші, що обумовлено високою психіатричною коморбідністю. У жінок частіше спостерігаються депресії і суїциди, тому що природа жіночого алкоголізму є результатом певних психологічних причин, тоді як чоловіки часто п'ють задля примітивних чоловічих задоволень [8].

У багатьох випадках жінки піддаються негативному впливу свого чоловіка при складних (іноді і добрих) відносинах з ним. Це можна пояснити тим, що чоловічий психологічний тип більш агресивний та самовпевнений, направлений на те, щоб відстояти свою точку зору, в той час як жіночий – більш поступливий, м'який та довірливий. Іноді жінка вживає алкоголь, щоб утримати чоловіка вдома. Спочатку це призводить до покращення відносин, проте потім – до руйнації родини. Єгоров О. Ю. (2002) вважає, що фатальність жіночого алкоголізму визначається стигматизацією. Чоловікам у нас можна все, в тому числі тим, хто п'є, тоді як жінкам не можна нічого [9].

Велика роль у розвитку алкоголізму належить спадковості. Дослідження людей, які страждають на алкоголізм показали, що ризик розвитку цієї залежності у людини в сім разів вище, якщо його батьки також хворіють на алкоголізм. А за даними А. А. Гунько (1992) у хворих ризик розвитку алкоголізму зростає в 15 разів, у порівнянні зі здоровими, якщо у них родичі першої лінії страждають на алкоголізм [10].

За результатами досліджень Московського інституту наркології спадкова обтяженість алкоголізмом у жінок зустрічається частіше, ніж у

чоловіків (до 90%). Особливо це стосується алкоголізму матері. У чоловіків вона становить – 5%, у жінок – 22% [10]. Спадкова обтяженість алкоголізмом у жінок чітко впливає як на швидкість формування залежності від алкоголю, так і на її різноманітну симптоматику, але не підвищує швидкість розвитку, поширеність та тяжкість наслідків токсичної дії алкоголю. Більшість дослідників пов'язує це з вродженою зниженою реакцією на етанол у доньок алкоголіків, що призводить до більш тяжкого перебігу захворювання, короткої ремісії, неефективної терапії. Таке ускладнення, як алкогольна кардіоміопатія у жінок розвивається швидше.

Особливе значення треба надати циклічним процесам, що протікають в організмі жінки. Алкоголь, що вживається під час менструального циклу знімає напруження і має заспокійливий ефект, але, разом з цим, краще всмоктується, що призводить до посиленої дії і більш токсичного ефекту (порушення менструального циклу та функції ендокринних залоз), що відбуваються на тлі більш низької ферментативної активності у жінок, порівняно з чоловіками. Крім того, у жіночому організмі на 10% менше води, ніж у чоловічому, тому при невеликій концентрації етанолу він має більш токсичні ефекти.

Висновки: 1. Вживання алкоголю – важливий фактор ризику розвитку захворювань більшості систем організму: центральної нервової, серцево-судинної, травної тощо. 2. До впливу алкоголю схильні як чоловіки, так і жінки, проте у жінок динаміка швидша, що обумовлено як фізіологічними, так і психологічними аспектами. 3. Жіночий алкоголізм викликає більш важкі наслідки і складніше піддається лікуванню.

Література

1. Сиволап Ю. П. Расстройства употребления алкоголя: критерии диагностики и возможности терапии / Ю. П. Сиволап // Вопросы наркологии. – 2016. – 5. – С. 111–122.
2. Jellinek E. M. The Disease Concept of Alcoholism / E. M. Jellinek. – New Haven, Conn. Hillhouse Press. – 1960. – 246 p.
3. Шабанов П. Д. Руководство по наркологии. 2-е изд. – СПб.: Лань, 1999. – 352 с.
4. Питецька Н. І., Ковальова О. М. Фактори ризику серцево-судинних захворювань. Гендерні особливості / Н. І. Питецька, О. М. Ковальова // Медицина транспорту України. – 2011. – №4. – С. 83–89.
5. Питецкая Н. И. Критериально значимые факторы риска сердечно-сосудистых заболеваний у больных артериальной гипертензией / Н. И. Питецкая // Укр. терапевт. журн. – 2008. – №3. – С. 57–60.
6. Ильин Е. П. Пол и Гендер / Е. П. Ильин, СПб.: Питер, 2010. – 688 с.

7. Gomberg, E. S. The female alcoholic. *Alcoholism: Interdisciplinary approaches to an enduring problem.* – 1876. – P. 603–636.
8. Бохан Н. А., Анкудинова И. Э., Мандель А. И. Коморбидные формы алкоголизма у женщин. – Томск, 2013. – 182 с.
9. Егоров А. Ю. Возрастная наркология. – СПб.: Дидактика Плюс, М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 272 с.
10. Гунько А. А. Клинико-генеалогическое эпидемиологическое исследование алкоголизма: автореферат дис. ... доктора медицинских наук: 14.00.45. – М., 1992. – 38 с.: ил.

канд. філол. наук, проф. **Руденко С. М.**

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ГЛЮТОНІМІВ У КОНТЕКСТІ ХАРЧОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ХХ-ХХІ ст.

Різними аспектами гендерного аналізу мовних знаків в різних типах дискурсу займалися такі вчені, як А.М. Архангельська, А. К. Байбурін, Є. Бартмінський, О. В. Белова, І. Т. Вепрева, Н. Б. Годзь, О. І. Горошко, І. П. Гриценко, О. Гуденаф, М. Дмитрієва, О. В. Квас, У. Квастоф, А. В. Кириліна, О. Кісь, В. Ліпман, М. Масрчик, З.А. Манзуліна, Х. Патнем, Е. Рош, С. М. Руденко, Л. О. Ставицька, Т. М. Сукаленко, О. І. Семиколєнова, О. В. Тищенко, І. П. Шевелева, А. Г. Шиліна, Н. П. Шихірев, однак у контексті харчової картини світу ХХ–ХХІ століть гендерна маркованість глютонімів розглядалася лише принагідно або й зовсім не розглядалася. Спроба заповнення цієї лакуни і є метою нашої розвідки.

Національна кухня – одна з найспецифічніших галузей культури народу, що знаходить відображення на мовному рівні в ядерному терміні – глютонімія (від лат. *gluttio* – ковтати, споживати), який ми дефінуємо як корпус лінгвістичних знаків з широким спектром плану вираження (від слова до тексту) та плану змісту (репрезентація харчової картини світу в складі кулінарного коду, а також прагмасемантична аксіологічна категоризація у складі гендерного, антропоцентричного, анімастичного, мантичного та інших культурних кодів) [6, с. 185].

Гендерний код пронизує практично весь семантичний простір глютонімії, реалізуючись насамперед у стереотипах. Однак з кінця ХХ ст. намічається їхнє поступове руйнування (зокрема гендерних агентивних стереотипів), а в ХХІ ст. динаміка реструктуризації призводить до нівелювання статево-рольових функцій у приготування їжі, а часом і заміни їх на діаметрально протилежні. Але це стосується, у першу чергу, соціокультурного середовища міста. Село дещо уповільнено реагує на подібні зміни, на ментальному рівні залишаючись консервативним середовищем із патріархальною картиною світу.

Семантичні доміанти *глобалізація, розвиток мегаполісів, розбудова ресторанного господарства, втрата високої кухні, харчова промисловість, мережа супермаркетів* у ментальному лексиконі мовної

особистості імпліцитно реалізуються шляхом вибору меню при повному ігноруванні духовності їжі, вербалізуючись через мовні знаки харчового коду: *«приготовані в промислових умовах напівфабрикати, консерви, сурогати, синтетичні замітники натуральної їжі, перевантажена гормонами сировина, генетично модифіковані продукти, харчові фарбники, харчові добавки, імітатори смаку, імітатори запаху»* [5]. Сьогодні концепт *домашня трапеза* майже втратив вербалізацію, пов'язану з контекстною семантикою *любви, домашнього тепла, турботи, піклування, індивідуального задоволення смаків*. Натомість вербальні і невербальні моделі відбору сировини та домашнього харчування передають семантику *руху, швидкості, поспіху, кар'єрного успіху, кулінарного нігілізму*, коли в мовленні починають превалювати звороти типу *«аби не голодні», «наїлись – і добре»* замість фразеологізмів *«душу вкласти», «готувати з любов'ю»*.

“В умовах повної трудової зайнятості жінки, зокрема міської, відбулися поступові гендерні зрушення у сфері організації харчування, які полягали в поступовому «примірянні» чоловіками ролі організаторів харчування в родині, що в основному виявлялося в набутті досвіду приготування нескладних страв, у визнанні доцільності введення в сімейне меню страв швидкої кухні (напівфабрикатів) і доречності відвідування у тих чи інших випадках закладів громадського харчування” [4, с. 162], що вплинуло на втрату чіткої статеврольової диференціації в сім'ї. Однак, локатив (і процесив) *кухня*, утрачаючи зв'язок з агенсом *жінка*, неминуче втрачає й зв'язок з поняттями *сім'я, звичаї, етнос, етнічні кулінарні стереотипи, етнохарчовий код*, стаючи безликим утворенням на зразок ресторану швидкого харчування «Макдональдс», який «разом зі своїми чисельними родичами-конкурентами слугує Америці запасною сім'єю. Занурюючись у його знайому утробу, американець, споконвічно відірваний від своїх коренів, зокрема й кулінарних, знаходить прихисток від шаленого різноманіття своєї країни. Привабливість таких закладів у тому, що їх не можна відрізнити: достатньо лише під будь-яким градусом довготи й широти зайти в їхні двері, щоб опинитися в безпеці – удома» [2, с. 276].

Одним із факторів деконструкції домашньої кухні в ХХ–ХХІ в. став бурхливий розвиток харчових технологій і харчової промисловості. «Мрії людини щодо контролю над голодом, управління часом існування продуктів через технологічний вплив і хімічну обробку, утеча від

стомлюючого процесу приготування обіду, вечері тощо, доступності харчової різноманітності стали реальністю завдяки досягненням харчової індустрії. Якоюсь мірою вона посіла місце господарки на кухні й стала справжнім автором-ініціатором формування кулінарного тіла сучасної культури. Ще одним фактором усунення домашньої кухні виявилася зміна співвідношення внутрішньої й зовнішньої їжі. Для урбаністичної культури набагато більш актуальною й тому масштабно представленою й затребуваною стала їжа зовнішня, втілена в публічних просторах трапези, починаючи від різноманітних закладів швидкого харчування й закінчуючи ресторанами, що пропонують зразки високої кухні» [7, с. 59].

«Зараз кулінарія стає найрозповсюдженішим у світі хобі (до речі, чоловічим)» [1, с. 85]. Ця тенденція не має етнічної зумовленості, вона інтернаціональна. Американська «золота лихоманка», що залишила свого часу чоловіків без жінок, а виходить, і без обіду, змусила Сан-Франциско відкрити мережу закусочних, особливості яких визначили гастрономічну долю Америки [2, с. 275].

«Усе ХХ ст. жінка вимагає, щоб її звільнили від кухонного рабства – від чавунців, каструль, брудного посуду; від борщів, котлет, компотів; омарів, тістечок безе; зрештою від голодного чоловіка. Домоглися, звільнилися, розкріпачилися. Але, оскільки святе місце порожнім не буває (а кухня, безсумнівно, належить до таких місць), до плити став чоловік. Сьогодні нікого не здивує жінка-рабин, жінка-футболіст, жінка-генерал, але спробуйте знайти в хорошому ресторані жінку-кухаря! Однак не можна сказати, що чоловік і жінка помінялися місцями. Вони поміняли самі ці місця. Якщо для жінки кухня – це пекло, то для чоловіка – храм. Жінка там трудилася, чоловік священнодіє. Для одних – рабство, для інших – пристрасть. Чоловіки взяли на свої плечі вантаж кулінарних знань. Кожному – своє» [1, с. 215–216].

У гармонії, якої прагне кожний кухар, не може бути нічого зайвого, незначного, нудного. Тобто ви ріжете не морквину, а створюєте важливий смаковий і колірний компонент борщу. Жінка цей борщ готує із внутрішніми, а іноді й зовнішніми слізьми. Для неї він – символ вікового рабства, і вона варить його, оплакуючи своє зганьблене дитинство, утрачену юність, передчасну старість. До борщу її приковують ланцюги, і рано чи пізно жінка вирішує, що їй нема чого втрачати, крім них... Чоловік підходить до борщу як дилетант, як аматор. Непрофесіоналові властивий творчий інтерес до чужої справи. Тому борщ для чоловіка пов'язаний з

гордістю, а не із приниженням. Якби кулінарна книга писалася тільки для сучасної жінки, то вся вона складалася б з таких рецептів: відкрийте банку супу, розморозьте готову котлету, запийте пепсі-колою і йдіть на урок карате [1, с. 217–221].

У контексті соціальної комунікації знаковою є харчова номінація *чай*, гендерні конотації якої ситуативно пов'язані з історичною ретроспективою: “Чай допоміг жінкам у боротьбі за рівноправність у Великобританії. Одна жінка, що працювала в булочній, умовила своїх господарів дозволити їй подавати покупцям чай з легкими закусками. Ідея набула популярності, у багатьох місцях відкрилися чайні салони, а жінкам, починаючи з 1864 року, стало дозволятися бувати на публіці без супроводу чоловіків” [3, с. 21].

Динаміка розвитку концептуальної картини світу внесла корективи в її вербалізацію. Відносно сучасних реалій Л. О. Ставицька зазначала, що “у площині гасличних уявлень перебуває низка філософських рефлексій про споживання їжі як код міжособистісних стосунків між статями. Напр.: Жінки люблять чоловіків, що їх годують. Вони, щоправда, люблять і тих чоловіків, яких годують самі. Однак це зовсім різні відчуття. До чоловіка, якому готує жінка сніданок, обід і вечерю, якому пере і прасує, купає у ванні й чухає спину, жінка відчуває те саме, що й до своїх дітей” [8, с. 147].

Отже, у контексті харчової картини світу ХХ–ХХІ століть гендерна маркованість глютонімів зазнала суттєвих семантичних змін, пов'язаних з руйнуванням гендерних стереотипів у великих містах, зумовлених деконструкцією домашньої кухні, глобалізацією, розвитком мегаполісів, розбудовою ресторанного господарства, розвитком харчової промисловості тощо.

Література

1. Вайль П. Русская кухня в изгнании / П. Вайль, А. Генис. – М. : Колиби, 2007. – 317 с.
2. Генис А. Красный хлеб // Иван Петрович умер: Статьи и расследования / А. Генис. – М. : Новое лит. обозрение, 1999. – 336 с.
3. Кемпіс Д. Чай – напій – досконалість / Д. Кемпіс. – Дніпропетровськ: ТОВ «Баланс Бізнес Букс», 2004. – 95 с.
4. Литвин-Кіндратюк С. Д. Харчова активність особистості: традиційні й інноваційні стратегії / С. Д. Литвин-Кіндратюк // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2000. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 160–165.

5. Основи фізіології харчування: підручник / Н. В. Дуденко, Л. Ф. Павлоцька, В. С. Артеменко, М. В. Кривоносов, І. С. Кратенко. – Харків : Торнадо, 2003. – 407 с.

6. Руденко С. М. Календарно-обрядова маркованість складників ядерної зони глютонічного фрейму (на матеріалі глютоніма *каша*) / С.М. Руденко // *Ucrainica III: Současná ukrainistika problému jazyka, literatury a kultury: Sborník článků*. – Olomouc, 2008. – část. 1. – P. 185-193.

7. Сохань И. В. Женщина и гастрономический код культуры / И. В. Сохань // *Женщина в российском обществе*. – 2010. – Т. 57. – № 4. – С. 50–60.

8. Ставицька Л. О. Гендерні виміри невербальної комунікації у художньому тексті / Л. О. Ставицька // *Культура народів Причорномор'я*. – 2004. – № 49. – Т. 1. – С. 146–148.

Скіндер Н. В.

Харківський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

«ГРА НІКОЛИ НЕ ЗАКІНЧИТЬСЯ»: РЕАЛІЇ ТА ГЕНДЕРНІ ПЕРСПЕКТИВИ ХАРКІВСЬКОГО БАСКЕТБОЛУ

У 2017 році Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), де були визначені цілі на 2016-2030 роки. Перелік ЦСР був офіційно затверджений на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН ще в кінці вересня 2015 року та налічував 17 цілей і 169 конкретних завдань. Однією з цілей є Ціль № 5 Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток [1, р. 27]. Пункт п'ятий наголошує на забезпеченні всебічної і реальної участі жінок і рівні для них можливості для лідерства на всіх рівнях прийняття рішень у політичному, економічному та суспільному житті.

Не викликає сумнівів, що у Харківському регіоні користуються популярністю як олімпійські, так і неолімпійські види спорту. В попередніх дослідженнях вже було проаналізовано сучасний стан та розвиток таких видів спорту як футбол та хокей, а саме жіночі їх складові [2]. Метою даної роботи був аналіз сучасного стану жіночого баскетболу.

Безперечно, в усіх країнах існувало багато труднощів і перешкод для розвитку цього виду спорту: на розвиток чоловічого баскетболу завжди виділялось більше коштів; присутня гендерна нерівність та утвердження серед суспільства думки, що баскетбол не-жіноча гра та ін. В США ситуацію змінила Пет Саммітт, відома американська тренерка (вислів якої процитовано у назві доповіді), яка змінила ставлення до жіночого баскетболу в США і добилася того, що ігри жіночої NCAA можна було побачити в прайм-тайм на американському телебаченні. Квитки на ігри дівчат з Теннессі коштували стільки ж, скільки і на чоловічі матчі. Вона змусила звернути увагу на жіночий баскетбол, хоча раніше від цього наполегливо відмовлялися.

Якщо порівняти словацьке місто Кошице з Харковом, можна відразу помітити декілька відмінностей, зокрема і у сфері спорту. Перша асоціація, яка спадає на думку при згадуванні Харкова, мабуть, ФК «Металіст», а кошичане з гордістю розповідають про чемпіонок Словаччини БК «Good Angels» (Кошіце) та демонструють їх арену. Це зовсім не означає, що в

місті розвинений лише жіночий баскетбол. Популярний хокей, футбол, проводиться традиційний міжнародний марафон (миру), який є найстарішим щорічним марафоном Європи та найбільшим за кількістю учасників у Східній Європі. Безперечно, м. Кошице за площею та кількістю населення значно менше першої столиці, проте має давню історію. Але основною є відмінність у ставленні мешканців міста та громадян взагалі до поняття жіночого спорту. На жаль, в Україні, якщо це традиційно чоловічий вид спорту, то його жіночому варіанту або не приділяється уваги взагалі (не кажучи вже про фінансування), або ж занадто мало.

Стосовно фінансування, то гарний приклад демонструє місто Одеса, де з 2012 р. існує фонд «Підтримки дитячо-юнацького та жіночого баскетболу імені заслуженого тренера України І. Я. Кесельмана» – благодійна організація, створена виключно з метою допомоги, що несе ідеї гуманізму і милосердя та спрямована на корисні справи. Одне з найголовніших завдань фонду – захопити дітей цікавою справою і створити відповідні умови. Завдяки діяльності фонду команда «ІнтерХім»-СДЮСШОР імені Літвака наразі займає перші позиції у чемпіонаті України.

В Харківському регіоні працюють школи з підготовки жіночого баскетболу 2003, 2005, 2006 року народження, серед команд студентської ліги можна назвати команди ХНУ імені В. Н. Каразіна та ХДАФК. Значна увага приділяється розвитку баскетболу 3x3 як одному з пріоритетних напрямків. Окрім цього, відбувається будівництво нових спортивних споруд та об'єктів.

Намагаючись дати характеристику сучасному стану жіночого баскетболу, були виявлені певні труднощі, а саме: інформації про матчі та команди занадто мало. В місті діє жіноча БК «ХАІ», але на даний момент сайт команди не працює, а отже дістати детальну інформацію ані про клуб, ані про його історію чи командний склад не дуже просто. Певні відомості можливо знайти лише на сторінці Харківської Федерації Баскетболу у соціальній мережі *Facebook* чи на сайті Федерації баскетболу України. Якщо говорити про жіночу лігу взагалі, то на сайті ФБУ її позначено як «Суперліга (жінки)», тобто вона є гендерно маркованою. Як зазначає Т. Брюс події за участю жінок завжди гендерно марковані [3, р. 28]. Так жіночий баскетбол протиставлений просто баскетболу, ту ж саму ситуацію маємо і в інших видах спорту, зокрема у футболі, хокеї тощо.

Багато українських чоловіків не вважають жіночий баскетбол гідним своєї уваги та всіляко намагаються поставити під сумнів гетеросексуальність спортсменок. Нерідкими є коментарі про жіночу неповноцінність, слабкі фізичні здібності, що лише підсилює стереотипну тезу про те, що спорт – для чоловіків.

Світосприйняття багатьох громадян сучасного українського суспільства досі є гомофобним та патріархальним за своєю суттю. При чому патріархат існує не лише у формі домінування чоловіків над жінками, а також наявною є певна ієрархія всередині чоловічих груп. Але все ж таки можна помітити певні зрушення. Так слід відзначити, що кращими тренерами відкритих чемпіонатів міста серед юнаків U-10 и U-12 стали саме тренерки Ю. Цуман та Ю. Афанасенко. А кращим тренером серед колективів 2006 р.н. стала С. Новолицька. Подібні досягнення говорять про те, що, в українському баскетболі склалася абсолютно протилежна ситуація, аніж у футболі, де жінці можуть довірити тренувати лише дітей, переважно дівчаток, і рівень дискредитації жінок-тренерів ще залишається високим. На відміну від футболу, успіхи баскетбольних тренерок визнають та винагороджують на рівні з чоловіками.

Що стосується баскетболісток, то у процесі гри вони формують переважно маскулінні риси (сила, витривалість), і віддають пріоритет командному духу. Спортсменки продукують поведінкові дисплеї «сутнісної» чоловічої чи жіночої ідентичності в залежності від різних обставин, які дозволяють по-різному діяти і репрезентувати себе в соціумі, що в результаті сприяє трансформації жіночої і чоловічої самоідентифікації і варіативності образів в культурі споживання.

Можна констатувати, що специфіка українських уявлень про жінку ще знаходиться в традиційних гендерних стереотипах, які глибоко проникли в свідомість людей, що обумовлено особливостями культурно-історичного розвитку країни. Але все ж таки певні позитивні зміни вже є.

На жаль, зараз держава неспроможна самостійно належним чином фінансувати проведення спортивних заходів, а також забезпечувати навчання, тренування та участь у змаганнях спортсменів, тому питання поживлення державної підтримки соціально значимих проєктів у сфері фізичної культури та спорту є актуальним.

Сьогодні до складу збірної України не входять харків'янки, тому одним із пріоритетних завдань є забезпечення представленості харківських баскетболісток на всіх рівнях, що сприятиме також підвищенню іміджу

регіону в цілому. Крім того слід враховувати досвід як іноземних, так і українських міст у вирішенні схожих питань. Незважаючи на те, що розвиток жіночого баскетболу в Україні переживає не найкращі часи, в країні є перспективні молоді баскетболістки, таланти та здібності яких слід розвивати для того, щоб в майбутньому досягти найвищих результатів на міжнародній арені у цій сфері.

Література

1. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol. 3. – Iss. 2(87). – P. 25–33. – DOI: 10.15587/1729-4061.2017.103054.

2. Скіндер Н. В. Гендерна складова соціокультурного розвитку Харківського регіону (на прикладі жіночого спорту) // Гендерна політика очима української молоді: матер. підсумк. конф. XI Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 24 жовтня 2017 / [за ред.: Н. В. Бібік, Г.Г. Фесенко]; Харків. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М.Бекетова, 2018. – С. 222–226.

3. Bruce T. Sportswomen in the media – an analysis of international trends in olympic and everyday coverage/ T. Bruce // Journal of Sport and Gender Studies: JSGS. – 2017. – Iss.15. – P. 24–39.

канд. іст. наук **Скубій І. В.**
*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

ЧОЛОВІК-СПОЖИВАЧ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1920-1930-ТІ РОКИ: ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ

Доба 1920–1930-х років розглядалася в історіографії як один із вирішальних етапів на шляху будівництва комунізму, характерними рисами і образами якого стали заводи-гіганти, п'ятирічки, електрифікація та модернізація. У той же час історія радянського суспільства зберегла багато знакових особливостей, з-поміж яких було споживання та повсякденні практики пов'язані з ним. Кардинальні зміни відбулися і у міському просторі, в якому з'явилися нові типи суспільних та житлових об'єктів, серед яких найбільш знаковими були універсальні магазини та квартири без кухонь. Дослідження цих питань в контексті гендерного підходу дозволяє побачити приховані «обличчя» споживачів всередині соціальних класів, робітників та селян, виявити взаємозв'язки між споживчими потребами, практиками та образами споживачів, які сформувалися під впливом радянської ідеології та пропаганди.

Метою даної наукової розвідки є спроба методологічного осмислення особливостей дослідження місця чоловіка-споживача у міському просторі радянської України в 1920–1930-ті роки. Необхідність такого підходу до вивчення українського суспільства полягає у тому, що маскулінізм як наукова проблема є майже «білою плямою» в сучасній українській історичній науці, тоді як жіночі студії вже давно оформилися в окремий напрям та інституалізувалися. Успішні кроки вивчення жінки в радянському суспільстві відобразилися у тому, що дослідниками і дослідницями було з'ясовано особливості формування нової радянської жінки, жіночої моди, місце в суспільстві, роботі та побуті. Втім, попри ці досягнення у вивченні історії крізь призму гендерних відносин, залишився непоміченим чоловік, образ якого в умовах модернізації суспільства також набув кардинальних змін. До того ж в останні роки існує думка про кризу у вивченні маскуліності, що також актуалізує необхідність її конструювання як наукової проблеми в контексті радянологічних студій [1]. Попри існування поодиноких досліджень з історії споживання в міському

просторі [2], виникає потреба визначення місця в ньому і чоловіка.

На початку 1920-х років робітник, який мав гарний костюм та непорвані чоботи міг бути підданий критиці і звинувачений у прихильності «буржуазним» смакам. Причини цього полягали у тому, що для більшості з них це було розкішшю та недосяжним ідеалом. Говорячи про радянський одяг, Наталя Лебіна пропонує розглядати його як засіб «соціального примусу» [2]. У зв'язку з цим, аналізуючи значення чоловічого одягу у міському просторі радянського повсякдення, можемо побачити як соціальний примус конструював образ типового чоловіка: стриманість в одязі, пріоритет професійного вбрання, відсутність кардинальних змін у повсякденному вигляді та гоніння за модними тенденціями.

Разом з тим образ чоловіка-споживача не був монолітним, що є цілком очевидним, враховуючи диференціацію радянського суспільства та становище таких привілейованих груп, як, наприклад, партійної номенклатури. Свої власні практики споживання були також у тих професійних груп, які знаходилися ближче до виробництва або розподілу певних товарів, що було особливо помітно в умовах дефіциту. У зв'язку з цим ми не можемо говорити про гомогенність образу чоловіка як споживача, а радше про його типові риси. Загальновідомо, що таке становище було пов'язано з проблемою доступу до матеріальних ресурсів, дефіцитом, який був характерним символом радянського суспільства протягом всього часу його існування. Тобто у дослідженні може йти мова про абсолютні різні типи чоловіків-споживачів, які здебільшого були характерні для міського середовища: робітники, партійні чиновники, викладачі, непмани, торгівельні службовці, військові тощо.

Методологічною засадою даного дослідження є теорія культурної біографії речей Арджуна Аппадурі (Arjun Appadurai) [3, р. 3–63] та Ігоря Копитоффа (Igor Kopytoff) [4, р. 66–67], відповідно до якої соціальне життя речей слід розглядати як біографію людини, що у свою чергу дасть відповідь на питання про їх походження, тривалість існування, цінність тощо. Вивчаючи речі, як ключові об'єкти дослідження, варто також зрозуміти, як вони використовувалися, тобто які повсякденні практики були до них застосовані. Ольга Гурова, вивчаючи тривалість життя речей в радянському суспільстві, провела соціологічний аналіз повсякденних практик, що дозволило їй виявити такі, метою яких було збільшення віку речей [5]. Фактично, йдеться мова про існування особливого ставлення до матеріальних цінностей в радянському суспільстві. У зв'язку з цим перед

дослідником чоловічого споживання стоїть завдання виявлення ті аналізу предметів чоловічого побуту, їх походження, тривалості використання, цінності. Більше того, видається можливим та продуктивним здійснення порівняння характерних рис споживання чоловіків та жінок.

Цікавий погляд на світ матеріального пропонує Сергій Ушакін, який говорить про динамізуючу роль речей та матеріологію як напрям, який покликаний повернути речам «речевість» та «перетворити їх із пустих мушлей для смислів в “матерію фактів”» [6, с. 31]. Чоловічі товари також можна розглянути як своєрідні «мушлі», які формують споживання в межах радянського міського простору. Речі як частина культури у такий спосіб ставали носіями системи цінностей радянської людини. Фактично ж, наявність, дефіцит чи відсутність, як характерні риси будь-якого товару, сформували стиль життя «чоловіка радянського» та притаманні йому норми поведінки.

Таким чином, застосування гендерного підходу до вивчення матеріального життя українського суспільства в 1920-1930-ті роки дозволяє значно розширити методологічну базу такого дослідження. Увага до питань маскулінності у споживанні та міському просторі радянської України є важливою запорукою комплексного та зваженого наукового аналізу проблеми.

Література

1. Buchbinder David. Studying masculinities / David Buchbinder. – London-New York: Routledge, 2013. – 202 p.
2. Скубій І. В. Споживання в радянському місті в 1920-1930-х роках: між ідеологією та повсякденністю / І. В. Скубій // Український історичний збірник. – 2017. – Вип. 21. – С. 230-239.
3. Лебина Н. Советская повседневность: нормы и аномалии. От военного коммунизма к большому стилю / Н. Лебина. – М. : Новое литературное обозрение, 2015. – 488 с.
4. Appadurai A. Introduction: Commodities and the politics of value / A. Appadurai // The Social Life of things. Commodities in Cultural Perspective. – Cambridge University Press, 1996. – P. 3-63.
5. Kopytoff Y. The cultural biography of things: commoditization as a process / Y. Kopytoff // The Social Life of things. Commodities in Cultural Perspective. – Cambridge University Press, 1996. – P. 66-67.
6. Гурова О. Продолжительность жизни вещей в советском обществе: заметки по социологии нижнего белья / О. Гурова // Неприкосновенный запас. – 2004. – №2(34). – С. 78 – 84.
7. Ушакин С. Динамизирующая вещь / С. Ушакин // Новое литературное обозрение. – 2013. – №2(120). – С. 29–34.

д-р філос. наук, доцент **Фінін Г. І.**
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОГО НЕСПРИЯТЛИВОГО КЛІМАТУ (CHILLY CLIMATE) В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІСТА

Гендерна справедливість в освіті – розкривається емансипаторське спрямування філософії фемінізму, гендерних досліджень та їх імплікації в освіті. Але у тоталітарних та демократичних суспільствах принципово відмінним є розуміння гендерної справедливості. Можна стверджувати, що професійна спеціалізація формує як типові жіночі професії (найбільш поширені серед жінок), так і професії змішаної типології, де пріоритет належить чоловікам.

У соціології праці професія визначається як соціально фіксована галузь можливого здійснення трудових функцій. У професії як предметного середовища діяльності можна виділити декілька ознак: по-перше, це тривалість виконання певних трудових функцій; по-друге, обов'язковість спеціальної освіти; по-третє, вираженість в системі професійних цінностей корпоративної етики і стилю поведінки; по-четверте, наявність професійного інтересу, реалізованого в системі професійних мотивів; і, нарешті, по-п'яте, ідентифікація соціального і професійного статусів в рамках професійної спеціалізації.

Показниками «життєздатності» професії є: а) її нерозривний зв'язок із керуючими впливами організаційної професійної структури; б) рівень професійної мобільності фахівця; в) можливість використання своєї професійної компетентності в інших професіях; г) вплив професії на рівень життя фахівця; д) стійке функціонування професійних об'єднань, що відстоюють життєво важливі корпоративні інтереси.

Якщо класифікувати жіночі професії з психофізіологічних і особистісних особливостей, то можна виділити наступні види їх спеціальностей:

- а) соціономічні (робота з людьми);
- б) сенсомоторні (операторська виконавча діяльність);
- в) сенсорні (виділення і фіксація професійно значущих символів на основі чуттєвого сприйняття);
- г) технологічні (дії за певним алгоритмом);

д) моторно-вольові (дії, пов'язані з фізичними та психологічними навантаженнями);

е) сенсорно-гностичні (поєднання чуттєвого сприйняття з аналітико-пізнавальною діяльністю).

Жінки цілком можуть конкурувати з чоловіками за багатьма спеціальностями. Але професійна дискримінація щодо жінки існує у багатьох освітніх середовищах. Професійна дискримінація (від лат. *discriminatio* відмінність) жінок означає їх будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або позбавлення прав за ознакою статі, яке спрямоване на послаблення або зведення нанівець визнання, здійснення жінками в умовах соціального середовища, незалежно від їх сімейного стану, прав і основних свобод людини. Ця проблема характерна для ряду країн.

Діяльність жінки підконтрольна, її кар'єра проблематична, бо навряд чи «чоловіки-керівники» поступляться місцем, або «дозволяти стати над ними», або хоч би поряд тому, що це може бути «чоловіча» сфера діяльності. Роль жінки в освіті будь-якої країни має велике суспільне значення, бо освіта впливає на життя у місті, країні та в усьому світі, в цілому. Водночас освіта може впливати на життя сім'ї, психологію людини та дитини, структуру індустрії, соціальні та міжнаціональні відносини, на культуру.

Гендерна політика суспільства знаходить своє відображення в державних стандартах освіти, важливим компонентом яких є курикулум (навчальний план) підготовки фахівців. Розглядаючи «прихований курикулум» як джерело трансляції (як норма) різних типів соціальної нерівності й дискримінації, можна проаналізувати його детальніше на прикладі нерівності й дискримінації за ознакою статі. Останні два-три десятиліття вже накопичено певний масив досліджень з феміністської педагогіки або гендерного аналізу освіти як у західному світі, так і в пострадянському просторі [1-5].

Отже, прихований курикулум може бути інтерпретованим як мета-комунікація – сукупність дискурсивних практик, за допомогою яких здійснюється соціальний контроль. У цій царині піонерським і класичним вважається дослідження вербальних і невербальних комунікаційних практик в освіті Р. Холл та Б. Сендлер. Зокрема, указані автори довели, що переважаючі стилі викладання спираються на чоловічі способи спілкування. Комунікаційні процеси в освітніх закладах недооцінюють

жінок, їх спосіб вчитися й доводити свою думку. Численні приклади неоднакового ставлення вчителя (викладача) до хлопців і дівчат в класі, на перший погляд, здаються зовсім незначними й несуттєвими, але в комплексі створюють, за визначенням Холл і Сендлер, «несприятливий клімат» (*chilly climate*) для дівчат.

Подаємо приклади, що показують такий «несприятливий клімат»:

- викладачі демонструють своєю поведінкою, що їх очікування щодо рівня знань дівчат нижчі, ніж щодо хлопців;

- викладачі задають дівчатам найпростіші запитання (в основному фактологічного характеру), в той час як, звертаючись до хлопців, викладачі заохочують їх до критичного мислення, власної оцінки того чи іншого явища;

- у випадку добре виконаної роботи вчитель може сумніватися, перепитувати ученицю, чи працювала вона самостійно, чи ніхто їй не допомагав;

- у класі можна почути висловлювання про те, що жінки не мають здібностей до абстрактного мислення або нездатні опанувати техніку;

- дівчат рідше викликають, навіть якщо вони підводять руку, і частіше зупиняють їх під час відповіді;

- дівчатам менше допомагають, їх рідше критикують, проте й не так часто хвалять порівняно з хлопцями, а якщо й хвалять, то частіше похвала щодо їх зовнішності;

- якщо дівчина просить допомоги, учитель розцінює це як факт недостатнього знання матеріалу, у той час, хлопці в подібній ситуації сприймаються як розумні, допитливі, зацікавлені темою;

- юнакам надається більше часу для занять технікою, у комп'ютерних класах;

- від юнаків частіше очікують успіху й націлюють на успіх;

- у дівчат, навпаки, відзначають особливий феномен, «страх успіху», і цей стан властивий не тільки дівчаткам-підліткам: він характеризує всю норму жіночої поведінки в сучасній культурі.

Отже, дослідження вітчизняних та іноземних науковців свідчать про зростання ролі жінок у розв'язанні завдань з подолання гендерного несприятливого клімату (*chilly climate*) в освітньому середовищі міста. Значних зусиль потребує подальше визначення можливостей щодо використання іноземного і вітчизняного досвіду в процесі навчання та

практичній роботі педагогічних працівників для подолання гендерної асиметрії в системі освіти міста.

Література

1. Fesenko T., Fesenko G. Developing gender maturity models of project and program management system // Eastern-European Journal of Interorise Technologes. – 2017. – Vol. 3. (85). – P. 39–45.
2. Fesenko T. Developing maturity to gender oriented project management office / T. Fesenko, V. Shahov, G. Fesenko // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2017. – Vol. 3. – Issue. 2(87). – P. 25–33.
3. Фесенко Г. Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі / Г. Г. Фесенко // Гендерний журнал «Я» / Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА». – Харків : Нове слово, 2015. – № 2 (38). – С. 4–6.
4. Фінін Г. І. Модернізація навчальних і виховних практик військової освіти у добу глобалізації: автореф. дис... д-ра філос. наук. Харків, 2015. – 36 с.
5. Фінін Г. І. Гендерний вимір сучасної військової освіти // Гілея: науковий вісник. – Київ : ВІР УАН, 2013 – Вип. 72 (5) – С. 770–776.

канд. філос. наук, доцент **Чхеайло І. І.**
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ІДЕЯ «НОВОГО ПРОСВІТНИЦТВА» – РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ПРОСТОРІ СУСПІЛЬСТВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У листопаді 2017 року Римський клуб опублікував свою нову доповідь «Come On! Капіталізм, короткозорість, населення і руйнація планети», присвячену своєму піввіковому ювілею. Римський клуб залишається і сьогодні основним майданчиком, що формулює повістку відповідального глобалізму та сталого розвитку і є орієнтиром для значної частини світової еліти.

Наприкінці 60-х рр. ХХ століття Римський клуб поставив за мету досліджувати найближчі та віддалені наслідки великомасштабних рішень, пов'язаних з обраними людством шляхами розвитку. Було запропоновано використовувати системний підхід для вивчення глобальної проблематики, взявши на озброєння метод математичного комп'ютерного моделювання. Результати дослідження були опубліковані у 1972 р. у першій доповіді Римському клубу під назвою «Межі зростання».

Автори доповіді прийшли до висновку, що якщо сучасні тенденції зростання чисельності населення, індустріалізації, забруднення природного середовища, виробництва продовольства і виснаження ресурсів будуть тривати, то протягом наступного сторіччя світ підійде до меж зростання, відбудеться несподіваний і неконтрольований спад чисельності населення та різко знизиться обсяг виробництва.

Однак вони вважали, що можна змінити тенденції зростання та прийти до сталої в довгостроковій перспективі економічної та екологічної стабільності. І цей стан глобальної рівноваги необхідно встановити на рівні, що дозволить задовольнити основні матеріальні потреби кожної людини і дасть кожному рівні можливості для реалізації особистого потенціалу [1].

З тих пір доповіді від імені Клубу випускаються регулярно – усього з 1968 р. їх вийшло більше сорока – майже всі вони позиціонуються як роботи, адресовані Клубу та підтримані ним.

«Come On!» друга за п'ятдесят років доповідь, що виражає консолідовану позицію Клубу, тому її публікація досить унікальна подія. Потенційно, це один з найважливіших документів нашого часу.

Ключовий момент доповіді – ідея «нового Просвітництва», фундаментальної трансформації мислення, результатом якої повинен стати цілісний світогляд. Гуманістичний, але вільний від антропоцентризму, відкритий до розвитку, але такий, що цінує усталеність і піклується про майбутнє.

Поряд з компліментарністю, стовпами «нового Просвітництва» Римський клуб бачить синергію – пошук мудрості, через примирення протилежностей, і баланс. Не приводячи повний список областей, у яких необхідно досягти балансу виділимо одну, де мова йде про гендерний баланс, баланс між жінками й чоловіками та відзначається, що баланс не означає механічного вирівнювання – переміщення більшого числа жінок на «чоловічі» позиції, скоріше досягнення балансу вимагає «зміни типології функцій» [2].

Зменшення гендерної нерівності на думку авторів є важливим чинником переходу до суспільства сталого розвитку. Під сталим розвитком розуміють нерегресивний, тобто найбільш безпечний тип еволюції суспільства, спрямований на збереження цивілізації та біосфери, їхнє співіснування та коеволюцію.

На думку представників одного із сучасних напрямків екологічної етики – екофемінізму, який фокусує увагу на зв'язку між домінуванням чоловіків над жінками та домінуванням людини над природою – у культурній еволюції людства домінує патріархальний тип організації суспільства, що характеризується логікою панування. Ця логіка поширюється не тільки на жінок, але й на природу. Оскільки розглянуті проблеми мають одну загальну рису – характеризуються відносинами панування-підпорядкування, то для переходу до сталого розвитку пропонується замінити етику панування-підпорядкування у відносинах між людьми на етику турботи - відповідальності [3].

Автори доповіді звертаються до робіт Ріани Айслер, зокрема до книги «Чаша і клинок», яка одержала відгуки сучасників на кшталт: «Чаша і клинок» – найважливіший здобуток з часів Чарльза Дарвіна». «Чаша і клинок» – книга, здатна змінити світ». «Ця книга – сенсація наших днів». «Читаючи книгу «Чаша і клинок» – віриш у можливість порятунку людства» [4].

У книзі мова йде начебто про далекі часи мінойської культури, яка розвивалася на острові Крит і в якій жінка та чоловік жили в умовах завидного партнерства не тільки в родині, як це типово для всієї нашої

цивілізації, але й на суспільному рівні. Жінка брала участь у державній економіці, етиці та багатьох інших питаннях не як помічник чоловіка, здатний лише підтакуванням підсилити його агресію, але, насамперед, як рівновелика суспільна величина, вносячи в суспільство свою м'яку, миротворчу характерну особливість.

Мінойське суспільство було гармонійним і щасливим доти, поки гармонію не зруйнували чужі племена із чоловічою структурою державності.

І отут ми вже спостерігаємо картину з нашого недалекого минулого, у якому фантоми чоловічої влади і сили досягли майже апогею, і по всьому видно, що близько безодня, куди пануючий чоловік може ступити з неоглядною сміливістю, захоплюючи за собою дітей і жінок.

Представники екофемінізму виходять із того, що чоловічі та жіночі цінності відрізняються. Чоловічі цінності – це панування, авторитарність, узаконене соціальне насильство, ієрархічна побудова суспільства. Жіночі цінності – це турбота, відповідальність, любов, відмова від насильства, рівноправність, миролюбство, співчуття. «Чоловіча культура» наголошує на таких поняттях, як розум, інтелект, культура, об'єктивність і громадське життя. «Жіноча культура» стосується таких понять, як плоть, природні процеси, емоції, суб'єктивні почуття і приватне життя [5].

Ріан Айслер вважає, що «м'які» жіночі цінності, що властиві партнерській моделі суспільства, стимулюють творення, а не руйнування і що майбутнє можливо, якщо жінка допоможе чоловікові на суспільному рівні уникнути безодні. Крім жінки немає на Землі сили, здатної допомогти цивілізації яка падає [4].

Часто говорять, що людство – це народи. І все-таки перший рівень диференціації людства – це людський диморфізм, існування чоловіків і жінок. Те, як ми формуємо самі фундаментальні із всіх людських відносин, глибинним образом впливає на всі наші інститути і напрямок культурної еволюції.

Багато років світ нашої цивілізації йде по невірній дорозі. Людство живе самовбивчо і саморуйнівню, тому що не усвідомлює, що складається не з лівих і правих, демократів і консерваторів, навіть національні розподіли другорядні: людство споконвічно розділене на дві рівновеликі половини – на чоловіків і жінок. І тільки у взаємодії цих величин на суспільному рівні полягає таємниця всіх часів і секрет успіху нашого майбутнього.

Література

1. Гвишиани Д. М. Пределы роста – первый доклад Римскому клубу [Электронный ресурс] / Д. М. Гвишиани // Экологические системы. – 2010. – № 8. – Режим доступа: http://esco.co.ua/journal/2010_8/art106.htm.
2. Римский клуб, юбилейный доклад (ноябрь 2017). Вердикт: «Старый Мир обречен. Новый Мир неизбежен!» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.planet-kob.ru/articles/6832>.
3. Урсул А. Д. Морально-этические проблемы человечества в перспективе перехода к устойчивому развитию. [Электронный ресурс] / А. Д. Урсул, Г. Б. Марушевский /Электронные журналы издательства NOTABENE. – Режим доступа:[http:// e-notabene.ru/pr/article_10244.html](http://e-notabene.ru/pr/article_10244.html).
4. Айслер Риан Чаша и клинок [Электронный ресурс] / Риан Айслер. Пер. с англ. Л. Васильева. – М. : Изд-во «Древо Жизни», 1993. – Режим доступа: <http://lib.ru/URIKOVA/AJSLER/klinok.txt>.
5. Pepper D. Modern Environmentalism. An introduction / D. Pepper. – London, New York: Routledge, 1996. – 376 p.

д-р техн. наук, проф. **Шахов А. В.**,
канд. техн. наук, доц. **Фесенко Т. Г.**

Одеський національний морський університет, м. Одеса

GLOBAL GENDER GAP INDEX: ПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ УКРАЇНИ У ДОСЯГНЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Моніторинг гендерного прогресу країн щорічно проводить Світовий Економічний Форум і презентує у вигляді індексів гендерних розривів (Global Gender Gap Index, GGGI) [1–3]. Вперше GGGI був представлений на Всесвітньому економічному форумі у 2006 році і прийняти за основу для визначення масштабу дисбалансу між жінками і чоловіками у чотирьох категоріях (субіндексах) [4]:

1. *Участь і можливості в економіці (Economic Participation and Opportunity)* – субіндекс, спрямований на визначення розривів в оплаті праці за аналогічну роботу, а також співвідношення жінок і чоловіків у законодавчій владі, топ-менеджменті і серед технічних і професійних працівників.
2. Субіндекс *рівень освіти (Educational Attainment)* відображає розрив між жінками і чоловіками у доступі до початкової, середньої (професійно-технічної) і вищої освіти;
3. *Здоров'я і тривалість/якість життя (Health and Survival)*. Цей субіндекс містить дві компоненти: співвідношення народжених за статтю і розрив між тривалістю життя жінок і чоловіків.
4. Субіндекс *розширення політичних прав та можливостей (Political Empowerment)* вимірює розрив між чоловіками та жінками на найвищому рівні прийняття політичних рішень (співвідношення жінок і чоловіків на посадах Президента, міністрів, депутатів у Верховній Раді, в органах місцевого самоврядування і т.ін.).

У глобальному рейтингу країн щодо існуючих гендерних розривів Україна має наступні позиції (табл. 1). У 2016 році показник GGGI України – 0,700 (69 місце серед 144 країни світу). Слід зазначити, що за одинадцять років (з 2006 по 2016 роки) Україна демонструє незначні “позитивні зрушення” (+4,23%) у зменшенні гендерних розривів. Привертає увагу максимальний субіндекс «рівня освіти» – 1,000. Незважаючи на достатньо високий показник «здоров'я та тривалості життя» – 0,979, викликають занепокоєння «негативні тренди» (–0,10%), а

також у цілому низка тривалість життя в країні (жінок – 67 років, чоловіків – 59 років). Значного прогресу Україні вдалось досягти у залученні жінок до прийняття політичних рішень – 48,98%, разом з тим, субіндекс «політичні права» (0,098) залишається на рівні (0,23 [5, р. 8]) нижче середнього світового рівня. За рівнем гендерних розрив у доходах Україна потрапила до країн з доходами нижче середнього, серед яких Молдова, В'єтнам, Кенія, Болівія та ін. [5, р. 25].

Таблиця 1 – Показники GGGI України за 2016 і 2006 роки

Індекс гендерного розриву GGGI і його субіндекси	2006 рік		2016 рік		Δ індексу
	індекс	ранг	індекс	ранг	
GGGI	0,680	48	0,700	69	+0,020 (4,23%)
Економічна участь та можливості	0,691	24	0,722	40	+0,031 (4,29%)
Рівень освіти	0,998	25	1,000	26	+0,002 (0,20%)
Здоров'я та тривалість життя	0,980	1	0,979	40	-0,001 (0,10%)
Політичні права	0,050	97	0,098	107	+0,048 (48,98%)

Для пошуку слабких місць у досягненні гендерного балансу пропонується розглянути презентативність України у контекстуальних даних субіндексів GGGI (табл. 2–5). Так, субіндекс «участь і можливості в економіці» містить п'ять елементів контекстуальних даних (табл. 2), серед яких найвищий показник у зайнятості жінок на висококваліфікованих і технічних роботах – 1,00. Разом з тим, найменшого прогресу було досягнуто у оплаті праці за аналогічну роботу (+1,52%). Слід зазначити, що саме «оплата праці за аналогічну роботу» має найбільший ваговий коефіцієнт (0,310 [5, р. 6]) при розрахунку субіндексу «Участь і можливості в економіці».

Таблиця 2 – Показники субіндексу «Участь і можливості в економіці»

Контекстуальні данні	2006 рік		2016 рік		Δ індексу	Ваговий коефіцієнт
	індекс	ранг	індекс	ранг		
Участь і можливості в економіці	0,691	24	0,722	40	+0,031 (4,29%)	
Коефіцієнт зайнятості (% жінок та чоловіків)	0,78	35	0,833	61	+0,053 (6,36%)	0,199

Продовження таблиці 2

Коефіцієнт оплати праці за аналогічну роботу (% <i>жінок та чоловіків</i>)	0,65	49	0,660	59	+0,010 (1,52%)	0,310
Середньовибіркове співвідношення заробітної плати (% <i>жінок та чоловіків</i>)	0,53	58	0,602	68	+0,072 (11,96%)	0,221
Коефіцієнт зайнятості у топ-менеджменті (% <i>жінок та чоловіків</i>)	0,64	8	0,655	23	+0,015 (2,29%)	0,149
Коефіцієнт зайнятості у висококваліфікованій та технічній роботах (% <i>жінок та чоловіків</i>)	1,00	1	1,000	1	–	0,121

Найвищу оцінку «1,0 – рівність» Україна має за основними індикаторами в галузі освіти, і більше того – посідає 1 місце у світі за показниками рівного доступу дівчат/жінок та хлопців/чоловіків до початкової, середньої та вищої освіти (табл. 3).

Таблиця 3 – Показники субіндексу «Рівень освіти»

Контекстуальні данні	2006 рік		2016 рік		Δ індексу
	індекс	ранг	індекс	ранг	
Рівень освіти	0,998	25	1,000	26	+0,002 (0,20%)
рівень грамотності (% <i>жінок та чоловіків</i>)	0,99	47	0,999	50	+0,009 (0,90%)
показник отримання початкової освіти (% <i>дівчат та хлопців</i>)	1,00	51	1,000	1	–
показник отримання середньої освіти (% <i>дівчат та хлопців</i>)	1,00	1	1,000	1	–
показник отримання вищої освіти (% <i>жінок та чоловіків</i>)	1,00	1	1,000	1	–

Демонстрація регресу (–0,10%) за субіндексом «здоров'я та тривалість життя» (табл. 4) має спонукає до пошуків рішень щодо сприяння народжуваності, адже цей показник складає 70% від загального результату субіндексу.

Таблиця 4 – Показники субіндексу «Здоров'я та тривалість життя»

Контекстуальні данні	2006 рік		2016 рік		Δ індексу
	індекс	ранг	індекс	ранг	
Здоров'я та тривалість життя	0,98	1	0,979	40	-0,001 (0,10%)
народжуваність (% дівчат та хлопців)	0,94	1	0,943	95	+0,003 (0,32%)
тривалість здорового життя (% жінок та чоловіків)	1,06	1	1,060	1	–

На рівні декомпозиції контекстуальних даних прогрес щодо досягнення гендерної рівності у «політичних правах» виглядає також достатньо «нерівномірним». Цей індекс містить три показника (табл. 5), вагові коефіцієнти яких розподілені наступним чином 0,310 : 0,247 : 0,447. Слід зазначити, що покращити результативність субіндексу «політичні права» майже вдвічі вдалось завдяки гендерному квотуванню. Найвагоміші зрушення здійснились в частині «займання посад Прем'єр-міністра або Президента жінками та чоловіками» – 83,33%.

Таблиця 5 – Показники субіндексу «Політичні права»

Контекстуальні данні	2006 рік		2016 рік		Δ індексу
	індекс	ранг	індекс	ранг	
Політичні права	0,05	97	0,098	107	+0,048 (48,98%)
співвідношення жінок та чоловіків у парламенті	0,10	91	0,137	110	+0,037 (27,01%)
співвідношення жінок та чоловіків на посадах міністрів	0,06	99	0,118	109	+0,058 (49,15%)
показник займання посад Прем'єр-міністра або Президента жінками та чоловіками (за останні 50 років)	0,01	29	0,060	36	+0,050 (83,33%)

Висновки. У результаті проведених досліджень:

- проаналізовано контекстуальні дані чотирьох складових GGGI України за 2006 і 2016 роки, виявлено «слабкі» місця у викладі контентних даних чотирьох субіндексів;
- встановлено, що «гендерні розриви» є відзеркаленням результатів різних соціально-економічних, політичних і культурних змінних.

Отже, GGGI має значний потенціал для розробки стратегій, програм, проектів підвищення конкурентоздатності, а гендерна рівність – важливою складовою для розвитку людського потенціалу країни. Оцінка національного GGGI дозволяє проводити ефективне порівняння країн і створювати глобальні стратегії/баченні для розробки ефективних дій (проектів і програм) щодо зменшення гендерної дискримінації.

Література

1. Офіційний сайт Глобального Економічного Форуму (Global Economic Forum) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org>.
2. Фесенко Т. Г. Гендерні індекси як інструмент розбудови Нового Шовкового Шляху / Т. Г. Фесенко, А. В. Шахов, Г. Г. Фесенко // Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху: монографія / [авт. кол.: Руденко С.В., Чен Гуангжин та ін.]. – Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2016. – С. 89–92.
3. Фесенко Т. Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні / Т. Г. Фесенко, А. В. Шахов, Г. Г. Фесенко // II Міжнародна наукова конференція «Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, транспорт та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху»: тези доповідей / відп. за випуск С. М. Гловацька. – Одеса: ОНМУ. – 2017. – С. 15–19.
4. The Global Gender Gap Report 2006; 1th Anniversary Edition. – Geneva: World Economic Forum, 2006. – 152 p.
5. The Global Gender Gap Report 2016; 11th Anniversary Edition. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – 371 p.

канд. філос. наук, доц. **Щербина М. М.**,

Попова К. І., Колінько Є. А.

ДВНЗ «Харківський коледж текстилю та дизайну»

ВПЛИВ МЕДІА НА МІФОЛОГІЗАЦІЇ ОБРАЗУ «ІДЕАЛЬНОЇ ЖІНКИ»

У сучасному світі неможливо уявити собі людину, яка жодного разу не мала справи із засобами масової інформації. Навіть якщо пересічна особистість не знає, що таке соціальні мережі, не читає газет і не заходить в Інтернет, рекламні постери «вистрибують» на неї зі стін, біл-бордів, привертають увагу в транспорті. Істотний вплив медіа на людей підтверджується численними дослідженнями в різних гуманітарних галузях знання. Медіа здатні як пришвидшувати суспільний розвиток, так і, постійно відтворюючи застарілі стереотипи, зупиняти суспільство. Фактично людина перевіряє свою «нормальність», звіряючи її з зразками, представленими в ЗМІ.

В результаті численних досліджень гендеру та ЗМІ (Багаєва Л. М., Бободжанова Р. М., Грошев І. В., Гурко Т. А., Добреньков В. І, Дударєва А., Костюк В. В., Кравченко А. І., Чікадова І. Р. та інші) виділяються стандартизовані жіночі образи (Домогосподарка, Мати, Модель, Красуня, Сексуальний об'єкт і рідше – Ділова Жінка), дослідженнями затверджується стійкість гендерних стереотипів, їх оцінність, розглядаються бінарні опозиції фемінного/ маскулінного, проте походження і динаміка міфологічних образів жінки і чоловіки майже не розглядається.

Наша мета – проаналізувати медійний міфологічний образ жінки і вплив гендерних стереотипних образів на соціалізацію та самоідентифікацію жінок, оскільки стереотипи – один із серйозних факторів, що підтримують нерівність, і їх деконструкція може сприяти більш швидкому руху суспільних трансформацій.

Ми розглядаємо стереотипи як міфологічні елементи, оскільки вони особистісні в тому сенсі, що часто підсвідомо впливають на поведінку індивідів як частина імпліцитної складової культури, відтворюють зразки наслідування, що базуються на переконанні, що «так робилося споконвіку, і це допомагало нашим предкам» [1, с. 171]. Функціями міфічного в світі повсякденності є: 1) зв'язок повсякденності і інших світів людського

досвіду; 2) зберігання, передача і твердження пройшли випробування часом екстрактів смислів – традицій, стереотипів, норм мислення і поведінки і так далі; 3) формування символічних уявлень, які детерміновані даними простором-часом і за допомогою яких архетипічні смисли оформляються в повсякденності [2].

Взаємодію стереотипів повсякденності і медіа можна описати як процеси, що рухаються назустріч. 1 – повсякденність формує зміст ЗМІ, сексистські стереотипи з буденності проникають в медійний простір, і, навпаки, 2 – медійні образи «справжніх жінок» впливають на стратегії поведінки людей в реальному світі.

Остенсивна педагогіка медійних образів – «роби як я» стверджує «правильність» тільки тих жінок, які відповідають стереотипам фемінності як особливого не-чоловічого типу життя. О. Соколова виділяє серед них: уявлення про сім'ю як про головну життєву цінність; перенесення материнської поведінки на професійну сферу (на відміну від зворотньої повинності для чоловіків); обов'язкові додаткові громадські обов'язки для жінок (благодійність, зоозахист тощо); відмова від лідерства як від «чоловічої якості», яка «несе самотність» [3, с.72]. Доповнимо цей список величезною кількістю вимог до жіночої зовнішності і її обов'язкових «природних» змін, і, як наслідок, сприйняття жінками свого тіла як «чужого», об'єкта, який потрібно контролювати і який повинен «добре виглядати» і ніколи не старіти, що веде до психологічних проблем і деяких захворювань. Опис жінок і чоловіків політиків і експертів різко відрізняється відповідно до цього списку: «проте вона – прекрасна бабуся», «тридцятидворічна блондинка зайняла пост...», «рецепт борщу від доктора економічних наук». Окремо можна виділити реіфікацію (уречевлення) людей, коли жінка в рекламі розглядається як (сексуальний) об'єкт для задоволення чоловічих потреб. За влучним виразом І. В. Грошева, сучасна реклама нерідко представляє собою рекламно-порнографічний жанр [4, с. 38]: «купив «німкеню» – застрахуй її» (реklamний білборд Альфастрахування); «Візьми до рота ... пельмені гьодзі (Якіторія)», і т.п.

З одного боку, саме такі образи легітимізують ставлення до жінки як до другорядної людської істоти, стають поштовхом для наростання агресії до неконформності, але з іншого боку піднімається рівень опору з боку частини суспільства. Одеська дослідниця-маркетологиня Яна Шенелія простежила за дією дискримінаційної реклама в Інтернеті та реагуванням

користувачів та користувачок. Одну й ту ж марку автомобіля рекламували 1 – банери з нейтральними зображеннями і 2 – з сексуалізованими постатями жінок й написами «ззаду вона ще краща» та «навіть жінка впорається з керуванням». На таку дискримінаційну рекламу клікали менше, ніж на гендерночутливу. Виявилось, що опір сексистським банерам чинила молодь (18-24 роки), жінки та чоловіки з дітьми [5].

Гендерночутливі медіа стверджують раніше невиявлений публічно образ працюючої жінки, рівноправних сімей, які поділяють побут. Рухи, що фіксують фемінітиви в мові, сприяють афірмації в ЗМІ присутності жінок в соціально-значущих сферах, а значить, зміни статусу недійного образу жінки з пасивного на активний. Таким чином, деконструкція стереотипів в ЗМІ може сприяти нестереотипній поведінці в реальності і навпаки, реальні процеси, що допомагають на шляху рівноправності, впливають на медійні образи. Поступове будівництво нового жіночого медійного образу, зрушення картинки від «доповнення до чоловіка» до партнерки і самодостатньої особистості може позитивно впливати на повсякденні стратегії співпраці чоловіків і жінок.

Література

1. Щербина М. М. Опыт общения: коммуникативный опыт повседневности // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», Харків, ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2014. – С. 170–174.
2. Щербина М.М. Мифологические элементы в культурных формах повседневности (философско–культурологический анализ): Дис. канд. филос. наук. Специ. 01.00. 04–философская антропология, философия культуры. Харьков: ХНТУРЭ, 2006
3. Соколова Е. А. Гендерные стереотипы в современных СМИ как инструмент коммуникации / Е. А. Соколова // Известия Уральского федерального университета. Сер. 1, Проблемы образования, науки и культуры. 2013. № 1 (110). С. 71–77
4. Грошев И.В. Гендерные образы рекламы // Вопросы психологии – 2000. – №6. 2000. – С. 38–49
5. Продати «жінку»: як в Україні протидіють сексизму в рекламі? [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/prodaty-zhinku-iak-v-ukraini-protydiut-seksyzmu-v-reklamii>.

канд. іст. наук, доцент **Яценко В. В., Семенов В. В.**
Харківська гуманітарно-педагогічна академія

ГЕНДЕРНА БЕЗПЕКА У МІСТАХ ТА ПЛАНУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ДЕРЖАВИ

Головним викликом ХХІ століття для всіх міст світу є формування нової парадигми розвитку суспільства, яка побудована на захисті реалізації прав людини, створенні міцного громадянського суспільства та сприянні сталого соціально-економічного розвитку.

Створення Програми є необхідністю, зважаючи на:

- світовий порядок денний, а саме: затвержені Генеральною Асамблеєю ООН Цілі сталого розвитку до 2030 року, серед яких однією із головних є гендерна рівність як відображення прав людини та цінностей ООН;

- долучення України до головних міжнародних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності, включаючи Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1980 рік) та її Факультативний протокол, Пекінську декларацію та Платформу дій (1995 рік);

- забезпечення національної законодавчої та політичної системи для гендерної рівності, включаючи Державну програму щодо забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок, а також Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року;

- погіршення демографічної ситуації в Україні, а саме: зменшення народжуваності, превалювання одинокітних сімей, зростання кількості розлучень;

- формування державної сімейної політики, виходячи з того що сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладено на батьків значно більшою мірою, ніж на державу, та пріоритетом розвитку є роль сім'ї у життєзабезпеченні та вихованні дітей, їх оздоровленні і лікуванні, отриманні освіти і спеціальності;

- підвищення кількості проявів дискримінації, конфліктів, насильства та жорстокості в сім'ї, включаючи побутове та сексуальне насильство, торгівлю людьми та перешкоди у здійсненні політичних, економічних та соціальних прав;

- процеси децентралізації, необхідність підвищення впливу та швидкого реагування органів місцевого самоврядування;

- пріоритети Стратегії розвитку міста Харкова до 2020 року, а саме: соціальну впевненість і здоров'я населення в контексті забезпечення європейського, комфортного і безпечного міста для всіх громадян.

Програма базується на таких принципах:

- дотримання демократичних цінностей, а саме: справедливості, рівності прав та можливостей, інклюзивності, толерантності та недискримінації;

- системності та комплексності, що передбачає розробку та впровадження стратегічних завдань, міжінституційну співпрацю та практичну реалізацію;

- відкритості, прозорості та публічності, що зумовлює залучення експертів до її розробки та виконання і громади до контролю за її виконанням.

Програма носить стратегічний характер та складається із таких компонентів:

- проведення аналізу, розробка рекомендацій та удосконалення законодавства в межах компетенції Програми;

- формування баз даних та аналіз потреб необхідної соціальної групи;

- створення інфраструктури, механізмів співпраці, реагування та діалогу в межах наявного завдання;

- підвищення рівня компетентності всіх надавачів послуг, включаючи органи місцевого самоврядування, установи освіти, охорони здоров'я, засобів масової інформації та інші;

- проведення інформаційно-просвітницької роботи та виготовлення соціальної реклами в межах наявної тематичної програми;

- розвиток партнерства з громадськими організаціями та залучення їх до виконання завдань Програми;

- проведення заходів.

Головним індикатором Програми стане створення громадянського суспільства з рівними правами та можливостями жінок і чоловіків в усіх сферах життєдіяльності та стан сім'ї, який визнано у світі інтегральним показником суспільного розвитку, що відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором формування демографічного потенціалу.

Програма є результатом співпраці Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї, гендерному насильству та протидії торгівлі людьми, депутатської групи з гендерних питань, Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради та Департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради.

канд. іст. наук, доцент **Яцюк М. В.**
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

**«ПРОЛЕТАРИЗАЦІЯ» ЖІНОК РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ПЕРШИХ П'ЯТИРІЧОК:
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ЯВИЩА**

У середині 20-х років радянська політика по відношенню до жінок почала докорінно змінюватись. Сталінське керівництво на XIV з'їзді ВКП(б) намітило початок індустріалізації країни. Радянська пропаганда проголошувала, що окрім будівництва індустріально-виробничого комплексу СРСР передбачалось корінне поліпшення становища жінок у всіх сферах суспільно-політичного і соціально-економічного життя [1, с. 82].

Радянська індустріалізація, яка почалась у 1928 р., стала одним з ключових понять сталінської епохи. Заради індустріалізації були проведені всі економічні та соціальні реформи кінця двадцятих – початку тридцятих років. За великим рахунком, плани перших п'ятирічок не були суто економічними. Вони містили значний соціально спрямований елемент. Заради успіхів індустріалізації пропаганда закликала радянських людей напружувати всі сили, жертвувати особистим благополуччям і комфортом, а найжорстокіша тоталітарна комуністична система змушувала це робити.

У нормальних умовах розвиток економіки вів до підвищення рівня життя в країні. У 1929 р. в УРСР почалось будівництво безлічі промислових підприємств, в тому числі і найбільших у світі автомобільних і тракторних заводів. До цього моменту виробництва такого роду в УРСР не існувало зовсім. Це була суттєва частина загальної програми радянської індустріалізації. Початок індустріалізації супроводжувався миттєвим катастрофічним зубожінням населення радянської України, фатальним скороченням виробництва товарів народного споживання і падінням рівня життя до практично можливого мінімуму. Не кажучи вже про людські жертви колективізації і супутніх їй хвиль сталінського терору. При цьому закінчення будівництва, запуск нової індустріалізованої економіки до середини 1930-х рр. і перетворення СРСР в «індустріальну державу» аж ніяк не підняли рівень життя всього радянського населення УРСР.

Тотальне зубожіння тривало аж до початку Другої світової війни і довго після неї.

Актуальною соціально-економічною проблемою країни була нестача працездатних чоловіків для виконання плану індустриального розвитку в необхідних масштабах і темпах. Так проявлялись наслідки тривалої громадянської війни, а в українському варіанті ще і російсько-більшовицької агресії доби Української революції.

Індустріалізація справила колосальний вплив на життя жінок в СРСР. Саме жінки, за задумом комуністичних вождів країни, повинні були утворити вагому частину нового радянського пролетаріату. Жінки, як частина «старого» суспільства, яка раніше в основній своїй масі не була задіяна у виробництві, не мала сталих самостійних джерел фінансового достатку, повинні були залучатись до виробничої праці. Радянські ідеологи стверджували, що масове інтенсивне залучення жінок до промислових спеціальностей вело до їх соціального визволення від рабської патріархальщини. Насправді повсякденне життя жінок доби перших п'ятирічок показало, що на них ліг додатковий тягар. Якщо раніше жінка розглядалась лише як дружина і матір, ставши токарем або слюсарем, або ж шахтарем вона змушена була поєднувати нелегке материнство з інтенсивною і важкою працею у сфері промисловості.

Жінки, які складали основну масу безробітних у 1920-х роках, вважались найбільшим незадіяним ресурсом робочої сили. Їх почали масово залучати до трудової діяльності, внаслідок чого на 1937 р. вони складали вже 40% міського робітництва СРСР. Для «пролетаризації» радянських жінок в Україні необхідно було вирішити низку комплексних питань, пов'язаних з їх освіченістю, набуттям робочих спеціальностей, залученням до активного комуністичного громадського життя, навіть керування виробництвом і державою. Основна маса жінок, які працювали на промислових підприємствах, будівництві і залізничному транспорті, мала ще низьку виробничу кваліфікацію і загальноосвітній рівень. Особливо це стосувалось колишніх домашніх господинь і жінок, які прийшли на виробництво з сіл [1, с. 87].

Плани на подальше залучення жінок у виробничу сферу протягом другої п'ятирічки вражали своєю масштабністю. Другим п'ятирічним планом передбачалось залучити до суспільного виробництва додатково 3 млн жінок по всій країні. При цьому передбачалось подальше підвищення

кваліфікації робітниць, висування їх на відповідальні ділянки в промисловості, на транспорті, в будівництві.

Паралельно вирішувалась проблема ліквідації неписьменності серед жінок республіки. За даними ЦК КП(б)У наприкінці 1920-х років школи ліквідації неписьменності охоплювали 44,5% жінок УРСР [1, с. 94]. Радянське керівництво розуміло, що навчити жінку читати і писати мало що важило. Участь у виробничій і суспільній сферах передбачала отримання значного обсягу професійних знань і особистого життєвого досвіду. Набуття теоретичних знань відбувалось шляхом відвідування занять. В СРСР важлива роль у забезпеченні промисловості кваліфікованими кадрами робітників належала школам фабрично-заводського учнівства. Якщо в роки першої п'ятирічки вони підготували 450 тис. кваліфікованих робітників, то в роки другої п'ятирічки – 1 400 тис. До цього часу жіноча праця вже широко застосовувався у багатьох галузях промисловості, на транспорті. До 1934 р. у будівництві, наприклад, жінки-штукатури становили 31,9%, мотористи – 39,0% загального числа робітників обох статей [2, с. 252].

Нагальною соціальною проблемою того часу була відсутність достатньої кількості шкіл, шкільних парт, брак паперу для друку підручників з метою навчання жінок в УРСР. Повсякденна практика показувала, що самі жінки не готові покинути домашнє господарство і зануритись у системне отримання професійно спрямованих знань. На жіночих плечах знаходилось домашнє господарство і виховання дітей. Такий стан речей породив доволі незвичний механізм жіночої професійно-технічної освіти. Було вирішено навчати жінок основам соціалістичного будівництва методом максимально наближеним до природи радянського устрою – шляхом вибору делегаток.

Жінки в УРСР почали масово вливатись у робітничий клас з 1930 р. Тим не менше, тривалий час існувало побоювання, що певні види роботи могли справляти негативний вплив на їхнє здоров'я і особливо на їхню здатність до дітонародження. Відповідно було розширено запобіжне трудове законодавство, запроваджене ще у 1920-ті роки. Насправді це мало захищало жінок від тяжкої праці та небезпечних умов. Нових робітниць було забагато для того, щоб їх забезпечували згідно з офіційними нормами та правилами. Тиск на керівників заводів і фабрик з метою досягнення усе більш нереалістичних виробничих цілей призводив до ігнорування майже всіх законів про працю, навіть тих, що стосувались базових правил

безпеки. Незважаючи на це, закони й надалі відображали уявлення про жінок як працівниць нижчого гатунку.

Народним Комісаріатом Праці СРСР у 1931 р. оприлюдно два списки, які було розширено 1932 р. У першому зазначались професії, які відводились виключно жінкам, а у другому – професії, якими повинні здебільшого займатися жінки. Це були переважно професії, що відображали функції жінки як дружини й матері: піклування про дітей, освіта і сфера послуг. Жінкам також заборонили займатись певними видами діяльності, аргументуючи це тим, що вони можуть негативно вплинути на здатність жінок народжувати здорових дітей. Відомо, що тоді в СРСР розподіл праці був ієрархічним за природою, і жінок сконцентрували в галузях економіки з найнижчим статусом і платнею. Окрім того, такий поділ ґрунтувався на непідтверджених припущеннях щодо чоловічих та жіночих здібностей та соціальних обов'язків. Таким чином, горизонтальна й вертикальна сегрегація були прописані в законі.

Процес залучення жінок у промислове виробництво радянської України стикався з певними труднощами. У трудових колективах, в яких традиційно були першими чоловіки, жінкам спочатку доводилось відстоювати своє право на рівну працю і рівну оплату, на шанобливе товариське ставлення. Нерідко жінок, що бралися за «чоловічу» роботу, чоловіки намагались висміювати, висловлювали недовіру до їх здібностей гідно впоратись з дорученою справою [3, с. 189].

Важливе значення мало підтягування рівня зарплати жінок до рівня зарплати чоловіків. Треба відзначити, що цей розрив поступово скорочувався. Коріння такого розриву криється як у дискримінаційному становищі жінок, так і в їх об'єктивній більш низькій кваліфікації. До кінця першої п'ятирічки різниця в оплаті праці чоловіків і жінок істотно зменшилась. Рівень жіночої зарплати впритул наближався до середньої по галузі. У роки другої п'ятирічки відмінності в оплаті чоловічої і жіночої праці були викликані в основному тим, що більше чоловіків працювало в провідних галузях промисловості, де, відповідно, і зарплата була вище. Якщо ж розглядати оплату праці по професіями, то розрив у зарплаті чоловіків і жінок був незначним. Спеціальний порівняльний аналіз, проведений ВЦПС у жовтні 1934 р., показав, що зарплата жінок становить від 85 до 100% зарплати чоловіків, а у деяких галузях за деякими тарифними розрядами зарплата жінок навіть вище на 5-8%.

Залучення жінок у промислове виробництво поступово вело до створення нової ситуації в сімейно-побутовій сфері. Формувалась модель сім'ї нового типу, характерна для індустріального суспільства. Зокрема, намітилась тенденція переходу до нуклеарної сім'ї з меншим числом дітей.

Значну частину праці і часу жінки витрачали на виховання дітей, догляд за ними. В СРСР, переслідуючи економічні та соціальні цілі, вже під час першої п'ятирічки почали приділяти увагу відкриттю дошкільних дитячих закладів. Вони повинні були відіграти важливу роль у скороченні праці жінки в сфері домашнього господарства, забезпечуючи необхідні умови для залучення жінок до промислового виробництва. Показово, що на початку першої п'ятирічки в промисловості СРСР на тисячу працівниць було 27 місць у дитячих установах при мінімальній нормі в 280 місць.

Надмірна завантаженість жінок домашньою працею, брак у них вільного часу обумовлювали одну з основних причин відставання жінок від чоловіків у політичному і культурному відношенні.

Можна констатувати, що в процес залучення жінок УРСР у промисловість в роки перших п'ятирічок породив цілий комплекс економічних і соціальних проблем, які потрібно було вирішувати. Під час індустріалізації докорінно змінювалось не тільки економічне обличчя республіки, а й соціально-економічний статус жінки як передусім промислового працівника.

Література

1. Верхотуров Д. Сталин и женщины / Д. Верхотуров. – М. : Яуза-Пресс, 2017. – 224 с.
2. Кондратюк К. Радянська Україна 20–30-х років ХХ ст.: сучасний історіографічний дискурс / К. Кондратюк // Вісник Львівського університету. Серія історична / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич : Коло, 2013. – Вип. 48. – С. 245–261.
3. Орлова Т. В. Радянський тоталітаризм і жіноцтво в контексті історіографії / Т. В. Орлова // УІЖ. – 2009. – № 3. С. 184–198.

Bibik N. V., *PhD, Associate Professor,*
Fesenko G. G., *PhD, Associate Professor*
O. M. Beketova National University of Urban Economy in Kharkiv

URBAN PLANNING FROM THE GENDER PERSPECTIVE (CASE STUDY FROM UKRAINE)

Nowadays the city landscape becomes the environment where human reproduction forms are creating and deploying as a human personality. The places for the comfortable life of citizens should be the key issue in the urban environment. City development strategy envisages the creation of good quality of life for all its inhabitants [12, s. 234]. Increased attention to the needs and requirements of the citizens can be successfully implemented only if the different requirements and needs of women and men are included in all products and services of the city. The gender inclusion in urban planning makes it possible to carry out specific research work of critical analysis and design of urban spaces [14]. The keyword “gender+” – not rigid categories of “women” and “men” but respect the people in all their diversity [13, s. 4–5].

Planning and organization of urban areas usually shows gender blindness in the Ukrainian cities (equal opportunities for women and men in access to services offered by the municipality has not been provided, quality daily lives of all the inhabitants of the city has not been supported). In Ukrainian cities, where live more than 70% of the population, there is gender ”hidden” discriminatory practices in the right to access to quality living space of “urban areas”. In the cities living space there is gender asymmetry, particularly in the way of providing the right to access to the “urban spaces” – the time and money spent to access: recreational areas (gardens, parks), educational and cultural establishments, health care facilities, shopping facilities, etc. The gender approach to city politics must involve the formation of friendly urban space (for children, women) [15].

Applying a gender perspective to urban planning is essential for thinking, designing and cities considering the diversity of experiences and needs which the population has. Urban development is seen as a process of creating gender justice, with users’ spatial requirements coming to the fore and becoming the starting point in the development of concepts and models for the future of urban structures of space and settlement to meet the concepts and strategies of sustainable development.

The main proposition of international urban gender studies demonstrates close connection of urban development and gender relations. There are many theoretical and practical works from different disciplines that incorporate gender perspective to urban studies. Social scientist V. Gutierrez deals with “indicators” for urban living conditions of women and men. Her indicators are based upon gender-sensitive spatial analyses uncovering and making aware the androcentric reflex in spatial planning. To create a critical mass for the topic led to research of the European network “Gender, Diversity and Urban Sustainability (GDUS)” [5].

Moreover, the handbook “Gender Mainstreaming in Urban Planning” contains a review of the vast practical experience in implementing the Strategy of Gender Mainstreaming made in Viennese city planning over the past 20 years. It determines: “Gender equality remains an important topic, as there are inequalities that are related to a person’s gender. Gender mainstreaming, a strategy that is also prescribed by the European Union, aims to counter these inequalities. The objective is to take into account the living and working conditions of women and men in planning, implementing and evaluating measures. Only if we recognize and consider these differences can we avoid unequal treatment” [2, p. 5].

UN-HABITAT is an organization that works from a gender perspective, and seeks to account for women's everyday life experience. This vision, inclusive with the rest of our society, considers the participation as an essential instrument in projects and sustainability as basic criteria of development [6].

Currently, emerging efforts exist of gendering evaluation in the field of urban planning and development. There are a diverse group of women architects and urban planners, interested in rethinking cities, neighborhoods and architecture in order to eliminate gender discrimination [8]. They work to build cities that reflect the diversity of our society by creating inclusive spaces [9]. The aim of this paper is to present the construction of a conceptual framework for gendering urban planning and to test it with examples within the Ukraine context.

The city environment has been presented by the different types of spaces, as it expresses ways to use existing locations of different gender groups. J. Beall said: “Stereotypical notions of nuclear families ± with male breadwinners journeying across town to work, and women as housewives caring for their children and elderly relatives in residential neighborhoods have never applied in some situations, and in others no longer apply. The separation of

home, work, and leisure is being challenged in cities, as women and men work to transform the urban environment” [1, p. 11].

Perception of the city by different social groups depends on their position in it, and folds in the practical development of the urban environment, and filling it with new social values. It is important that the city creates conditions for the everyday lives of women, especially for those who work and have small children. Cities have to offer qualitative spatial conditions for families to take into account the needs of parents (especially mothers) in child care. For example, women are more likely to use public transport, including traveling with a child in a baby carriage.

Women, regardless of whether busy career they have, or those who are unemployed, single or those who have a family, continue to be responsible for most domestic tasks: childcare, care for the elderly in families, shopping for the family and so on. All these things put pressure on their daily lives. The city can improve the conditions of daily life for women by developing gender-sensitive infrastructure areas: recreation areas (gardens, parks), institutions of education, culture, health care institutions, shopping facilities and more. In addition, the focus on urban areas where women have a sense of insecurity at different times of day should be determined. Therefore, there is an urgent need for more specific spatial planning of cities, because it is important to address discrimination against women.

Urban studies define the city as a place of mobility as a stream of everyday practices, and which distinguish cities between their repetitive phenomenological grounds. The focus of localization in defining space depends on what person "scale presence" we are interested in. Town planning represents the image of the town as experienced by its citizens and its visitors. The concept of urban space created by a complex impression: location, size, relief items etc. Thus, the space is a place that is practiced [14].

The street that was geometrically defined by planning, transformed into space by passers. At a time when a person moves in a particular segment of the street or riding on public transportation – impressions of the place will always be endowed with emotional connotations that can be transferred to the general attitude to the whole area around this point. Understanding of the city assumes the integration of two levels of urban space: on the one hand, there is the area of the city – buildings, squares and streets on the other – people who use all these elements in town and give them meaning. So the city as a complex entity that is

experienced, requires alternative descriptions and maps (“psycho geography” of urban spaces), including gender [10].

D. Parsons claimed that the city has always taken in conjunction with the emphasis on its personal life [7, p. 223]. In her study, she described Paris and London in the period between 1880 and 1940 years and demonstrated – what does it mean to be a woman in a city that is for her “most promising, sometimes unbearable, but never overpowering, providing a space in which woman can realize her identity and have her own author's voice” [7, p. 228]. Women were often stereotyped by “replacing women through various kinds of violence to the field of household, to the world of shopping, to the inner world of the sexual body”) [13]. Nowadays, women's urban consciousness, experienced women who care about their daily chores becomes of crucial concern in urban planning [14].

For the formation of gender competence in the field of urban planning municipal employees are offered special training [10]. The authors of this study were conducted gender training for Ukrainian municipal staff (Kharkiv and Chuguiv cities) where gender mapping was applied. Parts of this research were done within the project “Gender Audit of urban space”, which was conducted O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv with the support Friedrich-Ebert-Stiftung Regional Office Ukraine & Belarus [11].

The idea of gender mapping is in taking the perspective of women and men. Maps of Chuguiv and Kharkiv cities made by participants of the trainings, demonstrate the specificity of space perception by women and men. “Men Maps” try to convey a dynamic image, to show the space that is absorbed by movement. Thus, the use of transport mediates the relationship of time and space, as a result distance on the territory is starting to understand though temporal terms. Imaginary routes can stretch or shrink depending on the convenience of car travel. Features of women urban space perception also could be explained by their specific social purpose, their involvement in reproductive labor (concern for others) [3, p. 33]. Women think about schools, hospitals, shops, recreation areas (parks) [12].

Thus, physical and institutional landscape of the city becomes part of the gender mapping. The town's decision makers must plan holistically to ensure the appropriate and accessible local provision of:

- public services (post offices, schools, nurseries, hospitals, social services);
- cultural and sports centers (cinemas, theatres, auditoriums, libraries);
- recreational facilities (parks, after school clubs, youth centers).

In addition, contemporary urbanism revives the tradition view the city from short (street) distance. The way streetscape is designed and looked after can have an important impact on the lives of women, for example:

- good lighting of streets and public places can help women feel and be more secure;
- pavements should be clear of obstacles and wide enough for pushchairs, wheel chairs, etc.

The city can help women to balance their private and family lives with their professional life by planning services to facilitate their daily chores, for example: ensure the provision of childcare facilities and nurseries [4, p. 60–61].

The analysis of Ukrainian urban planning on micro-territorial level is showed that women and their needs must be taken into account in the spatial planning, design, infrastructure and architecture of the city. Gender mainstreaming approach in urban planning is focused on the integration of gender equality in all stages of the planning process: from formulating the objectives to planning the measures and to implementing and evaluating them (design, implementation, monitoring and evaluation). The integration of “gender indicators of quality of urban space” in municipal politics of Ukraine cities will convert the “urban landscape” toward the harmonious combination of rights and opportunities for women and men to “living spaces of the city”. The orientation at what is needed for a good life entails the necessity to gear spatial development, under the sustainability concept, towards the life-immanent, daily requirements of men and women.

References

1. Beall J. (1996). *Participation in the city: where do women fit in?* Gender & Development, vol. 4, iss. 1. Women and Urban Settlement, p. 9–16.
2. Bissuti R., Raffler M. (2011). *Gender mainstreaming made easy. Practical advice for more gender equality in the Vienna City Administration.* City of Vienna, 46 pp.
3. Dölling I. (2013). *30 Jahre feministische studien: Wie mit dem feministischen Erbe umgehen?* Feministische Studien Stuttgart, no 1, p. 29–34.
4. European Commission (2005). *The Town for Equality: A methodology and good practices for equal opportunities between women and men.* Paris, Bruxelles: DG Employment and Social Affairs, 68 p.
5. GDUS (2012). *Theorizing and practicing gender sensitive planning in Europe discourse: Documentation Scientific conference with integrated meeting of the European network „Gender, Diversity and Urban Sustainability (GDUS)“.* Hannover, 131 pp.
6. UN-HABITAT (2012). *Gender and Urban Planning: Issues and Trends.* Nairobi: United Nations Human Settlements Programme, 74 p.

7. Parsons D. (2000). *Streetwalking the Metropolis: Women, the City and Modernity*. Oxford: Oxford University Press, 265 p.
8. Whitzman C., Legacy C., Andrew C., Klodawsky F., Shaw M., Viswanath K. (2013). *Building Inclusive Cities. Women's Safety and the Right to the City*. London: Routledge, 240 p.
9. Zibell B. (2009). *Gender Building: Sozialraeumliche Qualitaeten Im Oeffentlichen Hochbau*. Beiträge zur Planungs- und Architektursoziologie. Band 6. Frankfurt am Main, 217 p.
10. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю Харківського національного медичного університету (Харків, 21–22 квітня 2015 р.). – Харків: ХНМУ, 2015. – С. 41–42.
11. Гендерний аудит міського простору [Електронний ресурс] // Гендерний центр. ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. – Режим доступу: <http://gc.kname.edu.ua/index.php/nashi-proekty/gendernyj-audit-gorodskogo-prostranstva>. – Назва з екрану.
12. Фесенко Г. Г. Гендерний аудит міського простору: теорія та практика сталого розвитку // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип. 4 / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): Наук. зб. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 234–237.
13. Фесенко Г. Г. Гендерно-чутливі локації в урбанізованому просторі // Гендерний журнал «Я». – 2015. – №2 (38). – С. 4–6.
14. Фесенко Г. Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів // Людинознавчі студії. – 2014. – Вип. 30. – С. 56–68.
15. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальні програми розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О. В. Беяцький, І. С. Усачов // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23–25 жовтня 2013 року) «Гендерна політика міст: історія і сучасність». Вип. 4: наук.зб. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238–240.
16. Fesenko T., Fesenko G., Bibik N. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine). *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2017. Vol.3. Iss. 2(87). P. 25–33.

Fesenko T., PhD, Associate Professor

Tupchenko V., PhD

Luhansk National Agrarian University, Kharkiv

GENDER AUDIT OF RAILWAY STATION COMPLEX ARCHITECTURAL-SPACIAL CONCEPTS

“Station” is a transport structure or structure complex at passenger stations, docks and airports designed to passenger service before departure or at arrival. Station is certain city “gate” and is the most visited city object. That’s why it is very important for station complexes to be convenient and accessible for all users regardless of sex, race, physical abilities, standard of living and so on. Expected results of State program as for reforming of railway transport realization give evidence of it: *“to make accessible railway equipment and railway transport objects for people with special needs, with visual, hearing and locomotor system disorders and other people with limited mobility”* [1].

A set of scientific-practical publications are devoted to problems of architectural-spacial accessibility in architecture and city planning [2–14]. Problematics of railway station complexes accessibility is special focus in researches [15–19]. The authors of publication [15], analyzing Korean railway experience, propose criteria of city railway station universal designing and in future consider necessary to elaborate separate strategies and national standards in station universal design, as the one in Great Britain [16], Japan [17]. Researchers [18–19] raise points of monitoring projects of organizing accessibility of buildings and structures of Ukraine railway stations.

In Ukraine people with special needs, parents with kids, seniors are often in position of “social ghetto”, in particular because of “barrier position” of city infrastructure architectural-spacial concepts. Arrangement of “gender-sensitive station complex” is a significant indicator of barrier destruction for mobility of passengers gender +.

To organize station complex and terminals accessible for gender groups with limited mobility it is necessary to be guided with relative building norms [20-21]. According to conditions of passenger service, mutual alignment and local conditions stations are divided into different types: “separable”, “partially separable”, “general” [20, p. 4.1.11], “by-pass (on-shore)”, “insular”, “dead-ended”, “channel (overtracked or undertracked)”, “combined” [20, p. 4.1.12]; “single-level”, “two-level decreased”, “two-level increased”, “multilevel” [20,

p. 4.1.13]. While planning station complexes it is necessary to prognosticate providing safe and convenient passengers moving, and groups with limited mobility in particular [21] in minimal time (for passengers' departure or arrival) in all station elements [20, 4.1.2]:

- passenger building (station building) and pavilions;
- passenger platform (with or without sheds);
- passages across rails (station passages) on one or different levels;
- small architectural forms and visual information.

A publicly held company under the laws of Ukraine “Ukrainian Railway” (PAT “Ukrzaliznytsya”) is a national carrier of cargos and passengers, it aims at *meeting requirements in safe and proper railway transporting, providing effective functioning and development of railway transport, arrangement of conditions for the branch competitive recovery and so on*, it carries out about 50% of passengers transporting [22]. According to PAT “Ukrzaliznytsya” data in Ukraine there are 106 railway stations in six regional subsidiaries (fig. 1).

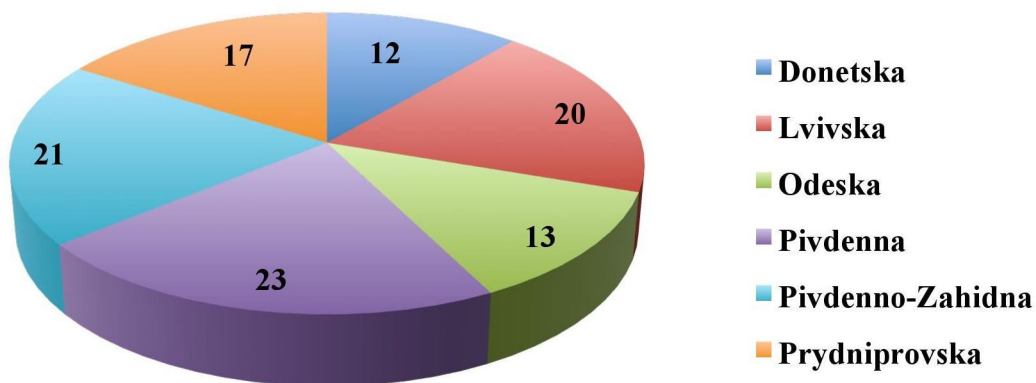

Fig. 1. Number of stations in PAT “Ukrzaliznytsya” regional subsidiaries

“Kharkiv-Pasazhyrsky” – passenger out-grade railway station, the main railway station of Kharkiv railway junction Pivdenna railway (fig. 2). Station building (Kharkiv sample of architecture) in “Stalinist Empire” style with elements of Classicism was opened in October, 2 1952 (architects – G. Voloshin, B. Mezentsev, O. Lymar; an engineer S. Filina). Nowadays activities in station building modernization are planned to be focused on organizing convenient conditions for people with special needs [23]. Station complex “Kharkiv-Pasazhyrsky” comprises: station building; hotel “Express”; ticket offices; boiler-house, garages, luggage space; shopping center

“Zaliznychnyk” with shops, café, bars and stands; 7 passenger platforms and 2 underpasses for passengers exit; railway station forecourt; car parking.

Fig. 2. General view of station complex “Kharkiv-Pasazhyrsky”
from the south-west

In PAT “Ukrzaliznytsya” site information about availability («+») or absence («-») of accessibility to objects and services provided for passengers with limited mobility is presented [24], in particular:

- rest-rooms;
- waiting rooms for people with special needs;
- ticket offices;
- button (or facility) for calling a ticket office clerk and a station attendant;
- hygienic rooms;
- lifts for passengers with limited mobility;
- mobile units for getting on / off, invalid carriages;
- access ramps and backfalls;
- parking spots for automobiles transporting passengers with limited mobility.

As for these parameters availability of station complex “Kharkiv-Pasazhyrsky” is evaluated at rather high level (tab. 1). However correction of “drawbacks” isn’t depicted in “planned activities” [25].

Table 1 – Evaluation of railway stations availability in Ukraine million-plus cities [24]

Availability of objects and services provided for passengers with limited mobility	Main railway stations of Ukraine million-plus cities				
	Kyiv	Kharkiv	Odesa	Dnipro	Lviv
Rest-rooms	–	–	–	+	+
Waiting rooms for people with special needs	+	+	+	+	–
Ticket offices	+	+	+	+	+
Buttons (or facilities) for calling a ticket office clerk and a station attendant	+	–	+	+	–
Hygienic rooms	+	+	+	+	+
Lifts for passengers with limited mobility	+	+	–	–	+
Mobile units for getting on / off, invalid carriages	+	+	+	+	+
Access ramps and backfalls	+	+	+	+	+
Parking spots for automobiles transporting passengers with limited mobility	+	+	+	+	+

In context of scientific-practical development of the universal design best world methods “Matrix of station complex availability evaluation” is proposed (tab. 2).

Table 2 – Matrix of station complex availability evaluation

Characteristics of station complex availability	Monitoring results of “Kharkiv-Pasazhyrsky” availability
1	2
1. Barrier-free movement on the station forecourt and near-by territory	
1.1. Minimal width of pavements: in front of the main entrance into the station – 6 m [20, p. 4.2.19]; along the	+

street – 1,8 m [21, p. 5.3]	
1.2. Surface of pavements: even and antiskid surface of pavements, pot holes are absent, trenches between joints of paving slabs are not more than 15 mm [21, p. 5.7, p. 6.1.10]	+
1.3. Absence of steps on pavements	+
1.4. Maximum height of curbs is 150 mm [20, p. 4.2.19]	partially
1.5. Availability of access ramps in places: crossing over traffic area to station forecourt, exit from car parking to the pavement in front of the station [28]	+
1.6. Length of the passengers way from public transport stops to entrances into the station is not more than 150 m [20, p. 4.1.8, p. 4.2.12]	partially
2. Parking area for automobiles	
2.1. Distance from parking to entrance is not more than 50 m, marked spots for automobile transport of people with special needs (width 3,5 m) [20, p. 4.3.13; 21, p. 5.13]	+
2.2. Exit from parking to the pavement is equipped with ramp of width 1,5 m	–
2.3. Availability of signs-pictograms “Parking for people with special needs and other groups with limited mobility” [14, p. 4.3.8]	partially
3. Entrances-exits, doors	
3.1. Accessible main entrance, perceptible entrance	+
3.2. If main entrance is inaccessible, availability of information (pictograms) about alternative entrance (staff or additional) [20, p. 4.3.8, p. 4.3.9]	+
3.3. Court in front of entrance, and also ramp, steps, lifting facilities for passengers with limited mobility are protected from atmospheric precipitation [20, p. 4.3.9; p. 6.1.2]	–
3.4. Convenient doors of entrance-exit: width of passage – more than 900 mm [21, p. 6.1.11]; tambour dimensions allow to maneuver with carriage – depth 1,8 m, width – 2,2 m [21, p. 6.1.3]; sill height is not more than 2,5 cm; maximum effort for door opening and closing is not more than 2,5 kg; time of automatic / forced closing is not less than 5 sec. [21, p. 6.1.14]; doors are equipped with special devices for fixing door leaves in positions “closed” and	partially

<p>“open” [21, p. 6.1.14]; using doors with glassed leaves it is necessary to foresee on glass bright marking, nontransparent warning strips of width 0,15 m (on width 1,6 m over floor level); for people with visual disorders system of visual, tactile and sound information, which means “entrance-exit” is provided [21, p. 6.1.9]</p>	
<p>5. Steps and ramps</p>	
<p>5.1. Steps: antiskid, have special tactile (textured) surface and visual (colour) warnings at the beginning and at the end of steps at minimum 600 mm from the 1st step [21, p. 6.1.9]</p>	<p>partially</p>
<p>5.2. Construction of steps is without breaks [21, p. 6.2.2]</p>	<p>+</p>
<p>5.3. Rails are provided on steps: rails of spherical layer with diameter not less than 0,03 mm and not more than 0,05 mm, or of rectangular layer with width not more than 0,04 m; at the top and at the bottom rails are parallel to the floor, keep up on 300 mm apart from the last step [21, p. 6.1.2, p. 6.2.6]</p>	<p>partially</p>
<p>5.4. Ramps: protected from atmospheric precipitation [21, p. 6.1.2]; height of elevation of each ramp ascent is not more than 0,8 m, decline is not less than 1:12 (at the beginning and at the end of each ramp elevation level platforms with width not less than ramp ascent width and with length not less than 1,5 m during elevation up to 0,2 m ramp decline may be 1:10) [21, p. 6.2.3]; level platforms on turns 1,5 m x 1,5 m [21, p. 6.2.3, p. 6.1.7]; if ramp length is more than 6000 mm there are level platforms for rest which are 1500 mm long; there are walls, skirting boards, strips or other stops with height of 50 mm from both sides of a ramp [21, p. 6.2.5]</p>	<p>partially</p>
<p>6. Corridors, passages to platforms, concourses</p>	
<p>6.1. Minimal width of corridor passage in one –way movement – 1500 mm, in places of passengers with limited mobility regular visiting – 1800 mm [21, p. 6.1.6]</p>	<p>+</p>
<p>6.2. Barrier-free in height (more than 2100 mm) [28]</p>	<p>+</p>
<p>6.3. Doors are opened inward of premises</p>	<p>partially</p>
<p>6.4. Availability of lifts on all the platforms of the station complex [20, p. 4.3.11; 21, p. 6.3.1], lift cabin dimensions:</p>	<p>–</p>

width 1,1 m, depth 1,4 m [21, p. 6.3.2]	
6.5. Tactile signs are on the call buttons, lift [20, p. 4.3.8; p. 6.5.11]	–
6.6. Availability of indicators (pictograms, signal indicators) of direction, to places of feeding, luggage rooms, ticket offices, sanitary conveniences and so on; indicators are read easily and are understandable (in Ukrainian and English)	–
7. Sanitary conveniences	
7.1. Lavatory cabins dimensions for visitors in invalid carriage are 1,65 m x 1,8 m, doors should be opened outward [20, p. 4.3.9; 21, p. 6.6.5]	–
7.2. Doors with minimal width of 900 mm, are opened easily by one hand [21, p. 6.1.11]	–
7.3. WC bowl seat is stable, fixed on 50 cm from the floor level (on the level of invalid carriage seat), waist rails are fixed firmly and can bear weigh of 130 kg	+
7.4. Clear space in front of WC bowl is minimal 800 mm as to the carriage width and 1100 mm in length [21, p. 6.6.5]	+
7.5. Sanitary equipment is installed (WC bowl, washstand) for the child	–
7.6. Shower unit is without doors, equipped with horizontal and vertical waist rails; minimal width is 900 mm and length 1500 mm	–
7.7. It is possible to use shower in a sitting position, with water temperature regulation, fixing water sprayer, availability of soapbox	–
7.8. Table for swaddling	
8. Ticket offices, luggage rooms, public telephone, cash machines	
8.1. Minimal free space in front of the ticket office, luggage room, telephone, cash machine is 0,9 x 1,5 m	+
8.2. Maximum height of the ticket office operating units, luggage room, public telephone, cash machine, including coinbox and card vender, dialer, handheld is 1200 mm	partially
8.3. Minimal free space below the ticket office, luggage room, public telephone, cash machine is 715 mm	partially

«Matrix of station complex availability evaluation» is a diagnostic device of gender monitoring and is worked out for assistance PAT «Ukrzaliznytsya» and municipal administration in realizing and promoting gender mainstreaming in city projects management. It'll also allow to identify basic level of station complex availability, define fields / spheres and capacities for increasing service quality of passengers gender+ (different stages of mobility).

As a result:

1) it was determined that state building norms regularize designing of essential elements of the station and providing safe and convenient moving of passengers, in particular for passengers with limited mobility. With this in view guideline of designing should be considered absence of barrier places in the way of this group passengers moving from the station forecourt to passenger carriages and in opposite direction;

2) approaches of PAT «Ukrzaliznytsya» as to organizing barrier-free conditions for passenger groups with limited mobility gender+, in which emphasis is made only on people with special needs (wheelchair invalid) are analyzed;

3) “matrix of station complex availability evaluation” with characteristics: “problem-free movement on the near-by territory”; “parking zone of automobiles”; “entrance / exit, doors”; “steps and ramps”; “corridors (passages to platforms)”; “toilet rooms and shower cabins”; “ticket office, luggage rooms, public telephones, cash machines”; “signs (pictograms)” is elaborated;

4) gender audit of architectural-spacial availability of station complex “Kharkiv-Pasazhyrsky” is done. “Weaknesses” as to availability for all passenger groups with limited mobility are determined.

In conclusion for effective realization of State program of railway transport reforming it is necessary to implement in favour of universal architectural-spacial concepts, aimed at reduction of barriers for travelling (mobility) not only for people with special needs (wheelchair invalids) but for other groups of passengers with limited mobility gender+.

References

1. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки, затверджена Постановою КМУ від 16 грудня 2009 року № 1390 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-%D0%BF>.

2. International Best Practices in Universal Design: A Global Review. – Ottawa. – 205 p.

<http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1375&context=gladnetcolle>
ct

3. Азін В. О. Доступність та універсальний дизайн / О. В. Азін, Л. Ю. Байда, Я. В. Грибальський, О. В. Красюкова-Еннс : навч.-метод. посіб./ за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. – Київ, 2013. – 128 с.

4. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – № 3/2(87). – P. 25–33. doi: 10.15587/1729-4061.2017.103054.

5. Фесенко Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст / Г. Фесенко // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип. 4 / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 234–237.

6. Фесенко Т. Г. Клієнтоцентризм в управлінні комунікаціями проектів (на прикладі житлового будівництва) / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2014. – № 5/3(71). – С. 4–10. doi: 10.15587 / 1729-4061.2014.28032.

7. Фесенко Т. Г. Интеграция интересов бенефициаров жилищного строительства в систему ценностей проекта / Т. Г. Фесенко, Д. М. Минаев // Управління розвитком складних систем. – 2015. – № 21. – С. 81–86.

8. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю Харківського національного медичного університету (Харків, 21-22 квітня 2015 р.), – Харків : ХНМУ, 2015 – С. 41–42.

9. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management / T. G. Fesenko // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2017. – № 3 (1225). – С. 21–29. doi: 10.20998 / 2413-3000.2017.1225.4.

10. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальні програми розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О. В. Беяцький, І. С. Усачов // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23-25 жовтня 2013 року) «Гендерна політика міст: історія і сучасність». Вип. 4: наук.зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238–240.

11. Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку. Національна доповідь. – Київ. – 2012. – 51 с. – Ст. 446. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80>.

12. Фесенко Т. Г. Формирование ценности девелоперских проектов жилой недвижимости (на примере инклюзии спортивно-игровых комплексов) / Т. Г. Фесенко, Пань Чжен, Фен Ху // Матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та

регіонального розвитку» / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ, 2014. – С. 68–70.

13. Аннабаєв Е. Д. «Гендер та інвалідність» як контекст архітектурно-планувального моніторингу дитячих майданчиків / Е. Д. Аннабаєв, М. Ю. Розсильний, Т. Г. Фесенко // Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової конференції X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. – С. 271–277.

14. Фесенко Т. Г. Моніторинг проектів дитячих ігрових майданчиків із врахуванням принципу доступності / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами: інновації, нелінійність, синергетика: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції магістрантів, аспірантів та науковців. – Одеса: ОДАБА, 2016. – С. 87–89.

15. Kang Byoung-Keun. A Study on Universal Design Critical Factors of the Urban Railway Station / Kang, Byoung-Keun; Lee, Joo-Hyung; Kim, Sang-Woon; Kang, Tae-Sung; Byun, Seong-Heon // Journal of The Korea Institute of Healthcare. – 2014. – № 20(2). – P. 27–35. doi: 10.15682/jkiha.2014.20.2.027.

16. Design standards for accessible railway stations: a code of practice by the Department for Transport and Transport Scotland. – London, 2015. – 254 p. <https://www.gov.uk/government/publications/accessible-railway-stations-design-standards>.

17. Matsubara H. A user-specific passenger guidance system aimed at universal design. – Tokyo, 2005. – 21 p.

18. Мінаєв Д. М. Моніторинг проектів організації доступності будівель і споруд вокзалів залізниці України / Д. М. Мінаєв, Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті : Матеріали VIII науково-практичної конференції фахівців, магістрантів, аспірантів та науковців. – Одеса: ОДАБА. 2017. – С. 51–57.

19. Фесенко Т. Г. Моделювання змісту проектів архітектурно-просторової доступності вокзальних комплексів / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, А. В. Яқунін // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2018. – 2 (1278). – С. 59–68. doi: 10.20998/2413-3000.2018.1278.9.

20. Відомчі будівельні норми України / ВБН В.2.3-1-2008. Споруди транспорту. Проектування, будівництво та експлуатація будівель і службово-технічних споруд залізничного транспорту при швидкісному та високошвидкісному русі поїздів. – Введен. 2009-01-01. Київ: Державна науково-технічна бібліотека України, 2009. –111 с.

21. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-17:2006. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп. – Введен. 2007-05-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2007. – 14 с.

22. Офіційний сайт ПАТ «Українська залізниця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.gov.ua>.

23. «Харків-Пасажирській» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

24. Загальна інформація елементів доступності для осіб з обмеженими фізичними можливостями по вокзалах залізниць України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/passengers/station_services_and_facilities/osob/.

25. Стан виконання заходів стосовно усунення виявлених недоліків, згідно з проведеним протягом 2015 року аудиту 91 залізничного вокзалу ПАТ «Укрзалізниця» щодо визначення доступності будівель і споруд та надання послуг для маломобільних пасажирів станом на 31.03.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/passengers/station_services_and_facilities/osob/.

26. Скляренко Ю. Створення середовища життєдіяльності для інвалідів – це перехід до більш високого рівня комфорту для всіх людей // Вісник НУ «Львівська політехніка». Архітектура, 2004. - № 505. – С. 306–309.

27. Theorizing and practising gender sensitive planning in Europe discourse; Leibniz University. – Hannover, 2012. – 132 pp.

28. Критерії доступності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netbaryerov.org.ua/dostup>.

Fesenko T., PhD, Associate Professor
Tupchenko V., PhD, Associate Professor
Rozsylnyi M., student
Luhansk National Agrarian University, Kharkiv

GENDER AUDIT OF INCLUSIVENESS OF CHILD'S GROUNDS

Modern architectonically-plan decisions from arrangement of public spaces must answer the criteria of «high-quality life» of all users, regardless of sex, race, physical abilities, level of welfare etc. Child's ground is examined as important space of acquisition by the children of various social experience. It is also known, that playing activity is the inalienable constituent of physical, psychological and intellectual development of child, and requires properly equipped areas which the located elements of child's street playing equipment are on. Also it should be noted that child's grounds are important from the point of view of implementation of genesial roles of adults (who look after children), as necessary «space of anxiety».

The questions of realization of various genesial practices in public space are outlined by strategies of «gender building» [1]. The analysis of home experience of planning of genesial spaces witnessed existence of gender discrimination plan decisions which violate rights for the separate gender categories of children (a right is on high-quality space for leisure) and adult users (a right is on high-quality space for implementation of genesial activity) [2–3]. Gender focus of lineation of parameters of child's ground foresees an operation categories «gender variety» (or «gender+») which in turn actualizes the problem of rights for users with disability. In Ukraine invalids often are in the state of «closed from society», in particular, through «barrier» of architectural and planning decisions of public spaces. Arrangement of «barrier-free of child's grounds» is a ponderable indicator of destruction of gender barriers of disability as well.

For this reason the aim of this research is development of «gender sensitive» decisions for monitoring of practices of arrangement of child's grounds.

In accordance with the state building norms (SBN) planning of grounds for children is made in a context of: equipping with modern amenities public spaces (parks, public gardens, outdoor territories) [4], adjoining territory of

preschool [5] and educational [6] establishments. Thus in SBN «Equipping territories with modern amenities» [4] it is marked that:

- child's grounds are organized as separate grounds for the different age-related groups or as complex playgrounds with zoning after age-old interests. For teenagers (from 12 to 16) sporting-playing complexes are organized [4, p. 6.8.1, p. 29];
- child's grounds for the children of nursery and preschool age must be placed on the areas of housing quarter (housing complex), grounds for the children of junior and middle school age, complex playgrounds are placed on the planted trees and shrubs territories of housing district, sporting-playing complexes – in the parks of housing district [4, p. 6.8.2, p. 29];
- the obligatory list of elements of equipping child's grounds with modern amenities should include: soft types of coverage, CES of surface of grounds with a lawn, planting of greenery, playing equipment, rows, urns, lighting equipment [4, p. 6.8.6, p. 29];
- in all places of crossing of pedestrian ways with passages it is necessary to arrange gradual transitions for comfort of movement of population groups with limited mobility [4, p. 6.1 p. 27-28];

Thus, in accordance with SBN in arrangement of child's grounds it should be taken into account: first, age of child (nursery age – 3 to; preschool age – 4÷6; midchildhood 7÷9; middle school age – 10÷12), second, placing of mandatory members of equipping with modern amenities: soft types of coverage, planting of greenery, playing equipment, rows, urns, lighting equipment [4, p. 6.8.6, p. 29] and, third, «barrier-free of architectonically-plan decisions of public spaces» [7–8].

Within the framework of this research the audit of availability of child's grounds, placed on outdoors territories in the housing microregions of Kharkiv is conducted. The audit of availability was conducted by an estimation:

- barrier-free ways to territory of child's ground;
- universality of architectonically-spatial decisions of child's place;
- availability of using the elements of child's street playing equipment to the ground.

Barrier-free ways to territory of child's ground are estimated by presence:

- rampants with absent or mionectic borders to 2–4 cm in all places of crossing of pedestrian ways/of sidewalks with a trafficway/passages;
- equipment for parking of bicycles, baby-carriages etc.;
- exit from a stand on a sidewalk, equipped by a ramp (by a rampant).

Universality of architectonically-spatial decisions of child's place is represented in:

- zoning of territory;
- variety of planting of greenery of territory (on the perimeter of ground are bushes; near rows – trees with wide crowns, lawns, flower-gardens etc.);
- coverage (for example, use of rubber tiles);
- levels of the informative providing (video surveillance, informative plates, button of «alarm» etc.).

Availability of child's ground is demonstrated through possibility to use a street playing equipment by children with disability without obstacles.

It is set on results of the field researches, that architectonically-plan decisions of arrangement of children's places do not in a complete measure answer operating norms. Most «blanks» are observed in absence of elements of surfaces of ground with a lawn (at 10% examples) and illumination (at 30% examples) [9].

More than half of children's playgrounds are equipped by rampants and(or) mionectic borders (to 2-4 cm), however places for parking of bicycles, baby-carriages, etc. are absent. Almost on all grounds signs of «universality of decisions» are absent: absent zoning; arrangement of lawns and flower-gardens is single practice; in a sunset-to-sunrise a ground is not lighted up or used not as intended (for example, by adults, for a walk of animals etc.). Street playing equipment (hill, sand-box, swing, equalizer, tennis table) which is set within the framework of the municipal programs:

- There are the programs of development and reformation of housing and communal services of Kharkiv for 2011–2020;
- Programs of support of building societies and associations of joint owners of apartment houses in city Kharkiv;
- Complex program of development of formation of Kharkiv for 2011–2017 «not sensible» to the children with disability. Thus standard elements – hill, sand-box, swing, equalizer can be substituted by an equipment with a function «availability», for example, production of firm HAGS» [10].

The additional value of project directly depends on the estimation of product of project by the users of the created objects of the real estate. Thus, the users of project of arrangement of child's ground are two basic groups of users: children (up to 3; 4÷6; 7÷9; 10÷12) and adults which look after them (men and women, elderly people, groups of population with limited mobility). Among children and adults there can be people with disability. Every social group

visiting public spaces (including child's ground) has its «own» needs and expectations in relation to access to the objects (table).

Table

A matrix of estimation of availability of child's ground arrangement project on outdoor territory

Indicator of availability	Kids				Adults		
	3 to	4÷6 years	7÷9 years	Children with disability	Parents	Elderly people	People with disability
Barrier-free of ways	<i>B11</i>	<i>B12</i>	<i>B13</i>	<i>B14</i>	<i>B15</i>	<i>B16</i>	<i>B17</i>
Universality of architectonically-spatial decisions	<i>B21</i>	<i>B22</i>	<i>B23</i>	<i>B24</i>	<i>B25</i>	<i>B26</i>	<i>B27</i>
Availability of using the elements of child's street playing equipment	<i>B31</i>	<i>B32</i>	<i>B33</i>	<i>B34</i>	<i>B35</i>	<i>B36</i>	<i>B37</i>

Thus, the partial model of estimation of value of project-technical decisions is offered from organization of availability:

$$B = \begin{bmatrix} B_{11} & \dots & B_{1x} \\ \dots & \dots & \dots \\ B_{m1} & \dots & B_{mx} \end{bmatrix}$$

where B – is a determinant (determinant) of matrix of estimation of availability of project for users (beneficiaries of gender+);

m – is an amount of groups of beneficiaries of gender+;

x – is an amount of indicators after which the project is estimated from the point of view of availability for the beneficiaries of gender+.

Overall, the «estimation of value of project-technical decisions from organization of availability» can be included to high-quality descriptions of project.

Conclusions. As a result of the conducted researches:

1) it is educed that SBN regulate arrangement of: child's grounds, complex playgrounds and sporting-playing complexes. In particular, on outdoor territories it is necessary to place grounds for organization of leisure of children of nursery and preschool age;

2) on results the gender audit of child's grounds, it is set that the completeness of elements of children's places does not in a complete measure answer the requirements of SBN (absent CES of surfaces of ground with a lawn, rows, urns and illuminations are partly set); architectonically-plan decisions contain «barriers» to the users with disability;

3) in architectonically-plan decisions of arrangement of child's grounds the choice of elements of child's street playing equipment should be made in behalf on elements with a function «availability».

In a result, organization of barrier free child's ground will allow the gender categories of children to realize a right on development, rest and leisure (play and communicate together with peers, conduct valuable and deserving lives in terms, which provide their dignity, assist sense of confidence in itself and facilitate their active voice in life of society) and adults (to look after children).

References

1. Theorizing and practising gender sensitive planning in Europe discourse; Leibniz University. – Hannover, 2012. – 132 pp.

2. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальні програми розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О. В. Беяцький, І. С. Усачев // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип. 4 / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238–240.

3. Фесенко Т. Г. Идентификация бенефициаров в контексте управления оценкой девелоперских проектов (на примере городских программ благоустройства придомовых территорий г. Харькова) / Т. Г. Фесенко, Сяофей Яо, Д. В. Сопов // Матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського і регіонального розвитку»; Харк. нац. ун-т. міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ, 2014. – С. 70–72. – Режим доступу: <http://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/viewFile/1194/1126>.

4. Державні будівельні норми України / ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. – Введен. 2012-09-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2012. – 64 с.

5. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-4-97. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів. – Введен. 1998-01-01. Київ: Мінрегіонбуд України. – 59 с.

6. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-3-97. Будинки та споруди навчальних закладів. – Введен. 1998.01.01. Київ: Держкоммістобудування України, 1997. – 50 с.

7. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-17:2006. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп. – Введен. 2007-05-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2007. – 14 с.

8. Критерії доступності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netbaryerov.org.ua/dostup>.

9. Аннабаєв Е. Д. «Гендер та інвалідність» як контекст архітектурно-планувального моніторингу дитячих майданчиків / Е.Д. Аннабаєв, М.Ю. Розсильний, Т.Г. Фесенко // Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової конференції X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н.В. Бібік, Г.Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – С. 271–277.

10. Сайт дистриб'ютора компанії HAGS в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hags.ua/products/play>.

Fesenko T., PhD, Associate Professor
Tupchenko V., PhD, Associate Professor
Rozsylnyi M., student
Luhansk National Agrarian University, Kharkiv

GENDER-SENSITIVE PARAMETERS OF SPORTING GROUNDS

It is doubtless that health is one of main values of human life. Worldwide organization of health protection (World Health Organization, WHO), investigating the differences of health of women and men, recommends to use not biological criteria, but gender: life-span (women and men); level of birth-rate; level of neomortality and level of children mortality; prevalence of the use of contraceptives and others. In Ukraine a «visible» gender problem is subzero life-span of women (67) and men (59) [1].

In accordance with National strategy for health motive activity in Ukraine «Motive activity – healthy way of life – healthy nation» [2] the Municipal complex special purpose social program of development of physical culture and sport of Kharkiv is worked out [3], it puts an aim: *conditioning for strengthening of health of population by development and providing of the European standards of objects of infrastructure of physical culture and sport, bringing in all layers of population of city to the healthy way of life and engaging in physical training and sport.* Within the framework of the municipal program [3] the improvement of infrastructure is foreseen for going in for sports, in particular:

- forming of infrastructure of modern and attractive sporting building domiciliary, in the places of mass rest of citizens, on the base of general educational establishments which should be accessible for the different layers of population, first of all of low-income population;
- improvement of the municipal planning in the part of creation of places for active rest (in particular parks for motive activity and sport on fresh air) and walking, wheeling as a safe motor vehicle; an assistance in arrangement of safe bicycle and pedestrian paths.

Thus, for organization of healthy way of life it is necessary to be engaged in physical exercises. Today more and more townspeople elect as sporting-health leisure the «street training (Street Workout)». Street Workout is a mass movement, based on doing physical culture with application of training equipment in public objects (school courts, parks, sporting grounds in municipal

building). The main advantage of training in the street is regular training accessible to all persons interested, without age-old and gender limitations. Arrangement of « gender-sensitive sporting grounds» on near the house territory of housing complex is a ponderable factor for creation of «infrastructure of health» [4–6] (fig. 1).

Fig. 1. Gender-sensitive ground for Street Workout

For this reason the aim of this research is development of « gender-sensitive » decisions for planning of sporting grounds on territory of the general use of housing building.

In accordance with state building norms (SBR), planning of sporting grounds comes true in a context: building of sporting and athletic-health infrastructure [7], equipping with modern amenities of territories of the general use (parks, public gardens, outdoor territories) [8], adjoining territory of preschool [9] and educational [10] establishments.

The Architecturally-spatial parameters (building sizes, carrying capacity, type of epiphase, chart of slopes, maximal slope) of open plane sports facilities differ for every type of sport, [7, p. 3.4, p. 7]: badminton, basket-ball, volley-ball, handball, gorodkis, track-and-field, rugby, speedskate, tennis, table tennis, figure-skating on skates on ice, football, hockey, field hockey, Russian hockey, for athletic-health training [7, p. 8–10].

Complex of athletic-health outside court should comprise: complex ground, stripe for overcoming of obstacles, «path of health» [7, p. 3.62]. Complex sporting ground contains two areas (ground for movable games and general-developing exercises, reserved contour of racecourse) and is placed on adjoining territories of dwelling-houses. The sizes of complex sporting ground depend on the age-related group of those, who go in for sports (children of 7–10; children of 10–14; children older 14 and adults).

In State Building Regulations «Equipping with modern amenities of territories» [8] is marked that:

- sporting grounds, intended for engaging in physical education and sport of all age-related groups of population [8, p. 6.9.1, p. 30];
- the obligatory list of elements of equipping with modern amenities on a sporting ground includes: soft or lawn types of coverage, sporting equipment, planting of greenery, illumination, protection, urns, equipment for parking of bicycles [8, p. 6.9.2, p. 30];
- coverage of sporting grounds should be made of natural friable materials (sand, macadam, granit brans and others), lawn. The use of rubber crumb, compression of friable astringent, and also coverage with tile is forbidden for these objects [8, p. 9.1.1, p. 37];
- it is necessary to design composition of playing and sporting equipment depending on age of children (nursery, preschool, school, senior school age) [8, Addition A, p. 55-57].

SBR regulates the parameters of placing of sporting-playing grounds on territory of preschool establishments [9, p. 2.7]. It is necessary to foresee grounds for the children of nursery age (3 to), grounds for under-five (in age from 3 to 6), shadow canopy [9, p. 2.9]. On an athletic ground for employments of preschool groups place for gymnastic apparatus, racecourse not less than 30 m, pit for jumps and lawn for movable games should be foreseen. Hydroground with solid surfacing and collection of waste water should be foreseen for tempering of children and organizing water games in the sport-playing zone. [9, p. 2.12].

The norms of planning of educational establishments foresee arrangement of athletic-sporting area [10, p. 2.9], what includes covered and open sporting building and grounds [10, p. 2.13].]. Placing training-sport zone it is necessary to take into account possibilities of using buildings and grounds by another educational establishments and population of the adjacent dwelling area.

Thus, in accordance with SBR in arrangement of complex sporting grounds it is necessary to take into account: first, age-related groups of those who goes in for sports (children from 7 to 10; children from 10 to 14; children older 14 and adults) [7, p. 3.62], second, placing of mandatory members of equipping with modern amenities : soft or lawn types of coverage, sporting equipment, planting of greenery, illumination, protection, urns, equipment for parking of bicycles [7, p. 6.9.2, p. 30] and, third, «variety of sporting equipment for the street training of all (including persons of gender +» [11–13].

The project-technical decisions of arrangement of sporting ground, which is equally used by girls, guys, women and men, should take into account additional facilities [14–17] (Fig. 2):

Fig. 2. Gender sensitive elements of complex sporting grounds

1) those which are of interest for girls and women

- places for playing volley-ball, badminton, basket-ball, football, table tennis;
- paths for riding a bicycle, roller skating rinks, electric skating and others;
- swings and «private locations » (for example, arbours, benches for a seat with backs);

2) *safety*:

- «visible» foot-ways (to the barrier-free route from a dwelling-house to the sporting ground);
- a sporting ground is well illuminated in a sunset-to-sunrise;
- cleanness of the sporting to ground and territory alongside;

3) *those which are of interest to guys and men*:

- places for playing football (barriered outside court)
- basket-ball baskets;
- skater rampants;

3) *for parents/adults, who look after children*:

- separate playgrounds are for little children;
- a sufficient amount of benches with a good seeing on playgrounds;
- places in shade;
- good illumination in time of twilights in winter.

Conclusions. Integration of gender-sensitive parameters in the project-technical decisions of arrangement of sporting ground will allow the gender categories of habitants of housing complexes to realize a right on going in for sports, active rest and leisure, and also to assist popularization of healthy way of life and engaging in physical training and sport among all gender groups of habitants of the city.

References

1. The Global Gender Gap Report 2016 [Electronic resource]. – Access mode : <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016>.

2. Національна Стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>.

3. Міська комплексна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури та спорту м. Харкова на 2017-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/653746>.

4. Фесенко Т. Г. Идентификация бенефициаров в контексте управления оценкой девелоперских проектов (на примере городских программ благоустройства придомовых территорий г. Харькова) / Т. Г. Фесенко, Яо Сяофей, Д. В. Сопов //

Матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського і регіонального розвитку»; Харк. нац. ун-т. міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ, 2014. – С. 70–72.

5. Фесенко Т. Г. Интеграция интересов бенефициаров жилищного строительства в систему ценностей проекта / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв // Управління розвитком складних систем. – 2015. – №21. – С. 81–86.

6. Фесенко Т. Г. Концепція імітаційної моделі формування проектів благоустрою житлової будови / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв // Тези доповідей XIII міжнародної конференції «Управління проектами розвитку суспільства». Тема: Компетентнісне управління проектами розвитку в умовах нестабільного оточення // відповідальний за випуск С. Д. Бушуєв. – Київ: КНУБА, 2016. – С. 258–260.

7. Державні будівельні норми України / ДБН Б.2.2-13:2003. Будинки і споруди. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди. – Введен. 2004-04-01. Київ: Державний комітет України з будівництва та архітектури, 2004. – 105 с.

8. Державні будівельні норми України / ДБН Б.2.2-5:2011. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій. – Введен. 2012-09-01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2012. – 64 с.

9. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-4-97. Будинки та споруди дитячих дошкільних закладів. – Введен. 1998-01-01. Київ: Мінрегіонбуд України. – 59 с.

10. Державні будівельні норми України / ДБН В.2.2-3-97. Будинки та споруди навчальних закладів. – Введен. 1998.01.01. Київ: Держкоммістобудування України, 1997. – 50 с.

11. Фесенко Т. Г. Формирование ценности девелоперских проектов жилой недвижимости (на примере инклюзии спортивно-игровых комплексов) / Т. Г. Фесенко, Пань Чжен, Фен Ху // Матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сталий розвиток міст. Управління проектами і програмами міського та регіонального розвитку» / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ, 2014. – С. 68–70.

12. Аннабаєв Е. Д. «Гендер та інвалідність» як контекст архітектурно-планувального моніторингу дитячих майданчиків / Е. Д. Аннабаєв, М. Ю. Розсильний, Т.Г. Фесенко // Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової конференції X Регіонального конкурсу молодих вчених, Харків, 30 листопада 2016 р. / [за заг. ред.: Н.В. Бібік, Г.Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. – С. 271–277.

13. Фесенко Т. Г. Моніторинг проектів дитячих ігрових майданчиків із врахуванням принципу доступності / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами: інновації, нелінійність, синергетика: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції магістрантів, аспірантів та науковців. – Одеса: ОДАБА, 2016. – С. 87–89.

14. Бібік Н. В. «Гендерні окуляри» для урбаністів / Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю Харківського національного медичного університету (Харків, 21-22 квітня 2015 р.), – Харків: ХНМУ, 2015 – С. 41–42.

15. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальні програми розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О.В. Беяцький, І.С. Усачев // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип. 4 / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23–25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238–240.

16. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2017. – № 3 (1225). – С. 21–29. doi: 10.20998 / 2413-3000.2017.1225.4.

17. Fesenko T. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example Kharkiv city, Ukraine) / T. Fesenko, G. Fesenko, N. Bibik // Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – № 3/2(87). – P. 25–33. doi: 10.15587/1729-4061.2017.103054.

Karpenko K., Doctor of Philosophy Science, Professor
Magapu Veera Venkata Akhil., student
Kharkiv National Medical University, Ukraine

GENDER FACTORS IN EDUCATION

Social changes, new political realities are reflected on the international level. The International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, adopted on December 18, 1979, emphasizes that the full development of each country, the welfare of the whole world and the cause of peace require the maximum participation of women on an equal basis with men in all spheres of life. Because social and economical life changes over time, so do gender norms. Change in gender norms can be driven by broad processes such as economic development or the spread of communications technology, or by government-led action, such as legal or policy reform or expansion of education and other key services. Sometimes these changes can be so slow that people hardly notice them, or they can be relatively rapid. Normative changes can also be driven by persons and communities who see some general features and norms as problematic and are strong-minded to modify them. Activism of this kind generally leads to change from the bottom up, starting with individual families and groups. But it can also lead to conversion from the top down, through legal, policy and series of reforms. It is often the combined effects of several drivers working together simultaneously that lead to change, but the combinations that lead to change in particular circumstances are not always easy to identify.

Women play very vital role in development of any societies. The rate of growth is highly dependent on combined efforts by men and women in different fields of development. One of the important developmental fields is education, where women folk can participate and utilize their knowledge and skills to bring prosperity within societies.

For example, poverty, low perceived value of girls' education, gendered traditional practices and early marriage, early pregnancy, lack of parental support for education, death or illness of parents, and lack of interest in school (which is linked to other factors) are the main gendered barriers that children and young people in developing countries face in accessing or remaining in education stem.

The ways in which gender relates to educational exclusion are complex, and affect males and females differently. For example, when poverty forces children out of school, boys are often sent to work, while girls are kept at home to help with domestic chores. In some cases, young people's gendered perceptions of their own roles and responsibilities may lead them to regard school as unmasculine or irrelevant. In some cases, the intersectionality between sex and other factors collectively determine gender norms and expectations and lead to educational exclusion. Poverty and lack of lucrative employment opportunities for women may cause some families to prioritize boys' education over girls'. Similarly, gendered traditional practices – such as rites of passage or female genital mutilation – may take place during the school term and prevent boys or girls from going to school. In many countries, rural girls are more affected by the lack of a nearby school than rural boys or urban students, because of concerns for girls' safety while travelling to school.

At the same time, changing norms around investing in daughters' education and young women working outside the home in India have been largely driven by recognition of the economic benefits of these activities [2, 1]. Access to quality education is amongst the fundamental rights of every human being and also inclusive in the 17 sustainable development goals (SDGs) initiated by the United Nations in collaboration with its member states. The UN aims at dealing with global challenges and improving the livelihood of members of society as well as creating a sustainable environment for the future generations via these set goals.

A new global study found that young girls and boys are outfitted with "gender straitjackets" by the age of 10, resulting in lifelong negative consequences.

The Global Early Adolescent Study analyzed how gender is learned, enforced and reinforced among early adolescents in 15 countries. It concluded that culturally-enforced gender stereotypes -- which are linked to an increased risk of mental and physical health problems -- are firmly rooted between the ages of 10 and 14. The study found these stereotypes leave girls at greater risk of exposure to physical and sexual violence, child marriage, and HIV. For boys, the risks can include substance abuse and suicide [3].

Gender neutrality means that there is no distinction made between how boys and girls are taught or represented (e.g., in education resources). *Gender equilibrium* means that the number of references or occurrences of men and women (e.g., in language or visuals) is equal. At present, there is still a gender

bias, at least in the assessment of students' physics tests, to the detriment of girls. Combining teaching and assessment in a gender-neutral way and teaching in a gender-balanced way might be flourishing in raising girls' interest in science. Such gender-inclusive teaching will help to match girls' self-image of working in science (a negative image) with their actual capacities of working in science (positive – girls can do science as well as boys). What is more, this approach to teaching will help to motivate and interest both genders. Female role models in the science classroom can also help to improve girls' self-image about being able to do science.

Literature

1. Hossain, N. (2011) Exports, equity, and empowerment: the effects of readymade garments manufacturing employment on gender equality in Bangladesh. World Development Report 2012 Background Paper. Washington DC: The World Bank.

2. Jensen, R. (2012) 'Do labor market opportunities affect young women's work and family decisions? Experimental evidence from India', *The Quarterly Journal of Economics* 127(2): 753-792.

3. Scott, Katy. These schools want to wipe away gender stereotypes from an early age. – Режим доступа: <https://edition.cnn.com/2017/09/28/health/sweden-gender-neutral-preschool/index.html>

Vlasenko O., PhD, Associate Professor

WSB University in Opole, Poland

Fesenko T., PhD, Associate Professor

Odesa National Maritime University, Ukraine

A GENDER-ORIENTED PROJECT MANAGEMENT OFFICE AS AN EFFECTIVE TOOL OF THE CITY MANAGEMENT SYSTEM

Nowadays the gender mainstreaming approach of projects and programs implementation is an obligatory component of all strategies and programs [1]. The gender strategy, updated in the Sustainable Development Goals, emphasizes “equal rights, opportunities and justice for women and men” and prompts the project management to implement the relevant approach [2]. The gender component becomes “noticeable” not only in the gender equality program [3], but also in urban development programs [4–6], youth policy [7–8], education [9–10], health [11], agro-industrial sector’s development [12].

Effective implementation of gender mainstreaming technologies requires a certain “gender maturity” [13] and an appropriate “recall” of the management system. The existence of “organizational gaps” in the project management system requires creation of the integrated management structures, in particular, the Gender-Oriented Project Management Office (PMO_G) [14–15]. The uniqueness of PMO_G is in its capability to be integrated into any management structure: from linear-functional to project-oriented.

The experience of Vienna is among the best practices of gender mainstreaming approaches’ implementation into the project management system [16]. The city administration introduced the Gender Focal Point (GFP) to implement gender mainstreaming in all areas of management. It has provided equal access to public administration services, openness of budgeting processes, and a high level of corporate culture. The main function of GFP is “gender filtering” of project-related decisions. This unit verifies whether the needs of different gender groups are taken into account; how the results of the implementation will affect different gender groups and to what extent, and so on. GFP involves gender mainstreaming experts (gender budgeting, gender audit, gender planning) in making relevant and balanced decisions according to the issue’s specificity. In addition, GFP provides financial confirmation of budget funds distribution’s equity for implementation of project activities.

The city official website shows the priority of gender mainstreaming

approaches integration into the management system of Vienna [17]. On the main page of the section “Politics & Administration” the third link is Gender Mainstreaming.

Vienna gender mainstreaming approach is based on five principles.

1. *The usage of gender-sensitive language* in all forms of documents, telephone directories, texts in the internal network and on the Internet, advertising messages and news. In addition, the attention should be paid to gender-sensitive selection of images during preparation of visual materials.
2. *Data collection and analysis of specific gender issues*. Gender segregation of all data (if possible) based on various social aspects (age, ethnicity, income level, education level) are foreseen. Gender-sensitive statistics and analytics are an obligatory part of “as is” status’s definition.
3. *Equal access and services’ receiving*. All municipal services are assessed taking into account the differences in their impact on women and men. The attention is focused on the definition:
 - who is the service’s user (woman, man);
 - differences in women and men needs;
 - the level of taking into account differences between the circumstances of women and men in the services’ planning and design;
 - the access level to the same information sources for all target groups;
 - which gender group of users is most discriminated in the provision of services;
 - accessibility and inclusivity of services providing infrastructure.
4. *Women and men are equally involved in decision-making at all levels*. The principles of gender balance are used in the creation of working and project groups, boards and advisory councils, as well as during the events organization (selection of speakers and participants of the event). It is essential that jobs should also be “free of gender barriers” (for example, sufficient lighting, architectural barrier-free, the presence of a children's room, etc.).
5. *Integration of gender sensitive tools in decision-making*. The main tools of gender-based management are “quality management” and “gender budgeting”. Focusing on the differences in the circumstances of women and men in project decisions ensures the increase in the project results’ value and the effectiveness of the human and financial resources’ usage.

The best confirmation of the gender mainstreaming approaches effectiveness for municipal governance is the creation of “successful practices”

in gender-justice public spaces. More precisely, GFP, together with the Department of Urban Planning and Construction of the Vienna Municipality, has implemented a series of projects of women special needs integration into pedestrian street segments' design. Traditional urban planning approaches do not provide the priority of pedestrian traffic and are considered as "gender blind". Therefore, infrastructure barriers were created for pedestrians, especially for women, children and old people, (high kerbs, lack of lighting and marking on pedestrian crossings, etc.). The GFP's mission is to "inspire" other municipality units to achieve equality for pedestrians by initiating decision-making procedures on a basis of participation.

The sustainable city development strategies are oriented towards implementation of project activities, taking into account the differences between the results for women and men. The structure of local self-government bodies requires a "reload" in the direction of "Gender Focal Point" integration. GFP is an important platform for the improvement of monitoring and analysis system of urban projects gender-based management.

References

1. Fesenko T. G. Gender Mainstreaming as a Factor of Project Management Maturity. Management of development of complex systems // Управління розвитком складних систем. – 2015. – № 23. – С. 5–10.
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. 70-th Session of the UN General Assembly, UN Sustainable Development Summit [Electronic resource]. – Access mode: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E/.
3. Концепція Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249890469>
4. Фесенко Г. Gender Mainstreaming в культурном менеджменте современного города / Г. Фесенко, Т. Фесенко // «На пути к гендерному равенству: Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин»: материалы республиканской конференции / сост. : З. М. Кодар. – Астана, 2013. – С. 155–160.
5. Фесенко Т. Г. Імплементация гендерних підходів у муніципальні програми розвитку житлово-комунального господарства / Т. Г. Фесенко, Д. М. Мінаєв, О. В. Беяцький, І. С. Усачев // Гендерна політика міст: історія та сучасність. Вип.4 / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23–25 жовтня 2013 року): наук. зб. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 238–240.
6. Fesenko T. G. Gender mainstreaming as a knowledge component of urban project management // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник

- наукових праць. Серія : Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. – Харків : НТУ «ХП». – 2017. – № 3 (1225). – С. 21–29. doi: 10.20998 / 2413-3000.2017.1225.4.
7. Фесенко Т. Г. Управління архітектурою проектних дій державної програми (на прикладі цільової програми «Молодь України») / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 1(57). – С. 96–106.
 8. Фесенко Т. Г. Ціннісно-орієнтоване управління вартістю програми в контексті гендерного підходу // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 4(60). – С. 30–46.
 9. Фесенко Г. Г. Гендерне бюджетування в освіті: аналіз українських ініціатив на регіональному рівні / Г. Г. Фесенко, Т. Г. Фесенко // Рівність, лідерство, спілкування, в європейських прагненнях української молоді : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Тернопіль, 5–7 жовтня, 2016 р.) ; за заг. ред. проф. В. П. Кравця. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2016. – С. 186–188.
 10. Фесенко Т. Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні / Т. Г. Фесенко, А. В. Шахов, Г. Г. Фесенко // II Міжнародна наукова конференція «Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, транспорт та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху»: тези доповідей / відп. за випуск С.М. Гловацька. – Одеса : ОНМУ. – 2017. – С. 15–19.
 11. Фесенко Г. Гендерне бюджетування охорони здоров'я в Україні: quo vadis? / Г. Фесенко, Т. Фесенко // Гендер. Екологія. Здоров'я. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 20-21 квітня 2017 р.). – Харків : ХНМУ. – 2017. – С. 178–180.
 12. Фесенко Т.Г. Гендерні аспекти архітектури програми розвитку аграрного сектору економіки України / Т. Г. Фесенко, Г. Г. Фесенко // Управління проектами: Стан та перспективи: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв : НУК, 2016. – С. 152–154.
 13. Fesenko T. Developing gender maturity models to project and programme management / T. Fesenko, G. Fesenko // Eastern-European Journal of Interiorise Technologies. – 2017. – № 1/3(85). – P. 46–55. doi: 10.15587/1729-4061.2017.28031.
 14. Фесенко Т. Г. Офіс гендерно-орієнтованого управління проектами: принципи моделювання / Т. Г. Фесенко // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 29. – С. 86–94.
 15. Фесенко Т. Г. Гендерний офіс в інформаційно-комунікативній платформі органів місцевого самоврядування // Тези доповідей III Міжнародної НПК «Інформаційні технології та взаємодії», 8-10 листопада 2016 р. – Київ : ВПЦ «Київський університет». – 2016. – С. 111–112.
 16. Bauer U. Vienna – a city of equality // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23–25 жовтня 2013 року) «Гендерна політика міст: історія і сучасність». Вип. 4: наук.зб. – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – С. 11–13.
 17. The official website of Vienna [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.wien.gv.at/english>.

Наукове видання

Гендерна політика міст: історія і сучасність

Випуск 6

Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції

15 – 16 березня 2018 р.

Матеріали конференції опубліковані в авторській редакції мовою оригіналу

Відповідальний за випуск *Н. В. Бібік*

Комп'ютерне верстання *Г. Г. Фесенко*

Підп. до друку 11.07.2018. Формат 60×84/16.

Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 8,25.

Тираж 30 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.